

Vanhemman vankeus vieraana perheessä

Kokemuksia vanhemman vankeudesta ja sen merkityksestä perheelle ja perhesuhteille

MATLEENA KUKKONEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2017

KUKKONEN, MATLEENA: Vanhemman vankeus vieraana perheessä. Kokemuksia vanhemman vankeudesta ja sen merkityksestä perheelle ja perhesuhteille.

Pro gradu -tutkielma, 74s., 3 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Jenni-Mari Räsänen

Kesäkuu 2017

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin sitä, miten vanhemman vankeus koetaan ja mikä merkitys vanhemman vankeudella on perheelle ja perhesuhteille vankeuden aikana ja sen jälkeen lapsen näkökulmasta tarkasteltuna. Tarkasteluun liitän myös ajan ennen vanhemman vankeutta ja selvitän, minkälaisena perhe-elämä on koettu ennen vanhemman vankeutta. Tätä tutkielmaa varten olen haastatellut aikuisia, jotka muistelivat lapsuuttaan.

Lisäksi selvitän Riitta Jallinojan (2009) vieraan-käsitteen kautta sitä, minkälaisena vieraana vanhemman vankeus perheessä voi olla. Vieraalla tarkoitetaan perheen kohtaamaa asiaa, joka uhkaa perheen yhteisöllisyyttä. Tällaisen uhan kohdatessaan perheen tulee tehdä eroa vieraan ja perheen välille, mutta miten se tapahtuu, on perheissä yksilöllistä.

Tutkielmani on tehty laadullisen tutkimuksen keinoin ja kuuluu osaksi perhetutkimusta. Aineistoni koostuu kuudesta teemahaastattelusta, jotka etenivät ajallisesti alkaen lapsuudesta ja päättyen haastatteluhetkeen. Keräämäni aineiston olen analysoinut sisällönanalyysillä ja lähestymistapana on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote.

Tutkimustulosten perusteella vanhemman vankeuden kohtaamat perheet ovat hyvin monenlaisia perheen arjen ja perherakenteen mukaan. Tutkielmaan osallistuneiden perhekuvaukset sisältävät niin sanotusti normaalin perheen arkea, mutta myös elämistä ”siinä maailmassa”, jossa rikollisuus oli jossain määrin tutumpaa. Vanhemman vankeuden myötä perhesuhteissa voi ilmetä ristiriitaa ja suojelua, tai perheenjäsenet voivat löytää turvaa ja tukea toisistaan. Vankeusaikana lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välinen suhde voi muuttua esimerkiksi vanhemman konkreettisen poissaolon myötä, mutta vanhemman ja lapsen välisen suhteen ei kuitenkaan aina koettu muuttuneen vanhemman vankeusaikana. Vanhemman vapautumisen jälkeen perhe voi palata, tai ainakin yrittää palata vankeutta edeltäneeseen aikaan konkreettisesti, mutta joissain tapauksissa vankilassa olleen vanhemman palaaminen perheen arkeen vaati perheenjäsenten uudelleen tutustumista. Vanhemman vankeuteen liittyvät kokemukset heijastuivat toisinaan myös pitkälle aikuisuuteen, ja useat tähän tutkielmaan osallistuneista henkilöistä olivat aikuisuudessa kokeneet tarvetta keskustella vanhemman vankeuteen liittyvistä asioista.

Vanhemman vankeus voidaan nähdä olevan vieras perheessä. Tämä vieras voi muuttaa perheessä kaiken, tai sitten se saa perheessä pienempiä muutoksia aikaan. Vanhemman vankeus voi myös olla perheessä toissijaisena vieraana muiden vieraiden, kuten vanhemman päihdeongelman hallitessa perheen arkea. Lapset ja perheet, jotka kohtaavat vanhemman vankeuden reagoivat siihen eri tavoin ja heidän tilanteensa ovat yksilöllisiä. Perheet tarvitsevat oikeanlaista ja oikea-aikaista tukea, minkä vuoksi näen vanhemman vankeuteen liittyvän lisätutkimuksen tekemisen tärkeänä ja varsinkin Suomessa olennaisena, jotta saamme tietoa vanhemman vankeuden merkityksestä perheelle ja perhesuhteille. Tämän avulla voidaan tukea vanhemman vankeuden kokeneita perheitä heidän tarpeidensa mukaan.

Avainsanat: vanhemman vankeus, lapsuus, perhe, perhesuhteet, ”vieras perheessä”

University of Tampere
Faculty of Social Sciences

KUKKONEN, MATLEENA: Parent imprisonment as a guest in the family. Experiences of the imprisonment of the parent and its meanings for the family and family relations.

Master's Thesis, 74 pages., 3 appendix pages

Social Work

Supervisor: Jenni-Mari Räsänen

June 2017

The objective of this Master's thesis is to study the experiences connected to the imprisonment of the parent and what is the meaning of the imprisonment to the family and family relations during and after the sentence from child's point of view. In this Master's thesis I also observe the time before the imprisonment of the parent and clarify the aspects of the family life before the imprisonment. The data has been collected from adults who are reminiscing the experiences of childhood influenced by the imprisonment.

I will utilize the concept of 'Guest' by Riitta Jallinoja (2009) in defining how the imprisonment of a parent is experienced in a family. I use the concept of 'Guest' by Jallinoja to describe the imprisonment as something that threatens the sense of community within the family. A threat such as the imprisonment forces the family to react in a manner which is individual to each family and by making a difference between the family and the guest.

In this thesis I have utilized a qualitative research method and it is a part of family studies branch. My data consists of six thematic interviews which hold a chronological approach starting from childhood and ending in the moment of the interview. In the analysis, I have utilized content analysis and the approach is phenomenological-hermeneutical.

According to the results the imprisonment of a parent is met by very diverse families. The family descriptions told by the participants of the study contain very "normal family life", but also living in "that world" in which the crime was more familiar. Imprisonment may cause contradictions and protection in the family or family members may also receive support from each other. During the sentence the relationship between a child and the imprisoned parent can change. The change can be caused by the physical absence of the parent and some relationships seemed to remain unaffected. After the release of the imprisoned parent the family was met by refamiliarizing with the returned parent and also the pre-imprisonment family life was experienced to recover. The experiences related to the imprisonment of the parent were reflected sometimes in the adulthood of the participant. Majority of the participants in this study also felt the need to discuss the matters concerning the imprisonment of their parent later in their lives.

Imprisonment of the parent can be seen as a guest in the family. The imprisonment may cause significant changes in the family life or it may be experienced as an event which affects the family life only distantly. There may also be other 'guests' such as a substance abuse which has more control over the family life and the imprisonment only acts as a secondary 'guest'. Children and families who are met by the imprisonment of a parent often remain without great attention. I would see that in Finland the future research is especially needed in order to receive more information about parent imprisonment and in that way also offer support for families according to their own individual needs.

Key terms: parent imprisonment, childhood, family, family relations, 'guest' in the family

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	LAPSI, PERHE JA VANHEMMAN VANKEUS.....	4
2.1	Pidätys ja tutkintavankeus	4
2.2	Vankeusaika	6
2.3	Vanhemman vapautuminen	13
3	PERHE, PERHESUHTEET JA VIERAS	15
3.1	Perhe	15
3.2	Perhesuhteet.....	16
3.3	Vieras perheessä	19
4	TUTKIELMAN TOTEUTTAMINEN	21
4.1	Tutkimustehtävä	21
4.2	Aineisto.....	21
4.3	Muisteltu kokemus tutkimuskohteena	23
4.4	Analyysi.....	26
4.5	Pohdintaa tutkimusetiikasta	28
5	KUVAUKSET PERHEESTÄ ENNEN VIERAAN SAAPUMISTA	31
5.1	Niin sanottu normaali perhe	31
5.2	Vieraiden asuttamat perheet ”siinä maailmassa”	33
5.3	Perhe ”sen maailman” ja normaalin perheen väliltä.....	36
6	PERHE JA PERHESUHTEET VANHEMMAN VANKEUDEN AIKANA	38
6.1	Perheessä ja perhesuhteissa tapahtuu	38
6.1.1	Ristiriitaa perheessä.....	38
6.1.2	Suojelua perhesuhteissa	40
6.1.3	Perhe tukena ja turvana.....	42
6.2	Lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välinen suhde	44
6.2.1	Muuttuva suhde	45
6.2.2	”Vaikka se tekis mitä ei meidän välit tuu koskaan muuttumaan”	48
7	PERHE JA PERHESUHTEET VIERAAN JÄLKEEN	51
7.1	Paluuta entiseen?	51
7.2	Tutustumista uudelleen.....	53
7.3	Paljastettu vieras.....	56
8	YHTEENVETO JA POHDINTAA	61
	LÄHTEET	67
	LIITTEET	75

1 JOHDANTO

Vanhemman vankeuden kokeneet lapset nähdään usein ”näkymättöminä uhreina” (esim. Cunningham & Baker 2003), sillä he helposti jäävät huomioimatta vanhemman ollessa vankilassa. Lapset, joiden toinen tai ainut vanhempi on vankilassa, voidaan mieltää kollektiiviseksi ryhmäksi. Nämä lapset eivät kuitenkaan ole joukko lapsia, joiden elämäntilanteet ovat samanlaisia, vaan heidän tilanteensa vaihtelevat eri tekijöiden mukaan. (Enroos 2015, 43.)

Vanhemman vankeus koskettaa Suomessa vuosittain arviolta 7 800 alaikäistä lasta (Ryynänen & Suomela 2011, 55). Tähän lukuun ei ole laskettu mukaan vankien puolisoitten samassa taloudessa asuvia lapsia (Ryynänen & Suomela 2011, 55), joten lapsia, joiden elämää vanhemman vankeus varjostaa on todellisuudessa luultavasti enemmän. Euroopan unionin alueella arvioidaan olevan 800 000 lasta, joiden vanhempi on vankilassa ja kun mukaan otetaan koko Eurooppa, nousee luku 2,1 miljoonaan (Children of prisoners Europe 2017). Vanhemman joutuminen vankilaan ei ainoastaan vaikuta vain lapsen, vaan jokaisen perheenjäsenen elämään, sillä perhesuhteet muuttuvat toisen tai mahdollisesti ainoan vanhemman joutuessa kärsimään vankeusrangaistusta (Perhe muurin toisella puolella 2003, 16–17).

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tarkastella sitä, miten vanhemman vankeus koetaan ja mikä merkitys vanhemman vankeudella on perheelle ja perhesuhteille lapsen näkökulmasta tarkasteltuna. Tätä tutkielmaa varten on haastateltu aikuisia, joilla on lapsuudenkokemus vanhemman vankeudesta. Tutkielmaa tehdessäni ymmärsin vanhemman vankeuden olevan Riitta Jallinojan (2009) määrittämä vieras perheessä. Jallinojan (2009) vieraan käsitteellä tarkoitetaan perheen kohtaamaa asiaa, joka uhkaa perheen yhteisöllisyyttä. Tällaisen uhan kohdatessa perheen tulee tehdä eroa vieraan ja perheen välille. Tässä tutkielmassa tarkastelen lisäksi sitä, minkälaisena vieraana vanhemman vankeus voi perheessä olla. Tämä pro gradu -tutkielma kuuluu perhetutkimukseen. Perhetutkimuksessa perhettä voidaan tarkastella eri perheenjäsenten kautta, minkä voidaan nähdä vaikuttavan tutkimuksen lopputulokseen, koska eri perheenjäsenillä voi olla erilaisia näkemyksiä perheen tilanteesta (Pösö 2008, 95). Tässä tutkielmassa tarkastelu tapahtuu lapsen näkökulmasta, jolloin se kertoo lapsen kokemuksista.

Tein kandidaatintutkielmani kirjallisuuskatsauksena vankien lasten kokemuksista ja huomasin lasten kohtaavan sekä konkreettisia muutoksia, kuten asuinpaikan tai koulun vaihdoksia, mutta myös usein erilaisia tunteita, kuten surua, vihaa tai pelkoa vanhemman joutuessa vankilaan. Tämän vuoksi tarkastelen vanhemman vankeutta juuri lapsen näkökulmasta, koska kandidaatintutkielmaa

tehdessäni huomasin, miten tärkeästä aiheesta on kyse. Huomasin lisäksi sen, miten lapsen kokemukset voivat olla kytköksissä muuhun perheeseen, eikä vanhemman vankeus ole pelkästään lasta koskeva asia. Lapsi on osa perhettään, jossa voi tapahtua muutoksia vanhemman vankeuden johdosta. Näin ollen perheessä tapahtuvat asiat voivat olla lapselle merkittäviä. Kandidaatintutkielman perusteella huomasin vankien lasten olevan suhteellisen vähän tutkittu aihe varsinkin Suomessa. Aiheen tärkeyden ja rajallisen aiemman tutkimuksen vuoksi jatkan aiheen tutkimista nyt pro gradu -tutkielmassani, jotta ymmärrys vanhemman vankeuden kohdanneiden lasten ja perheiden tilanteista lisääntyisi ja sitä kautta heitä voitaisiin myös tukea paremmin.

Suomessa on suhteellisen vähän tutkittu vanhemman vankeuteen liittyviä asioita lapsen näkökulmasta ja saatavilla oleva tutkimus keskittyy pitkälti Yhdysvaltoihin. Suomessa on kuitenkin alettu kiinnittää huomiota lapsiin ja perheisiin, joiden elämään vanhemman vankeus kuuluu. Viime aikoina on esimerkiksi tehty muutamia pro gradu -tutkielmia lapsen näkökulmasta vanhemman vankeuteen liittyen (esim. Rämö 2011, Santanen 2013 ja Savolainen 2013). Enroos (2008, 2012, 2015) on tehnyt laajempaa vankien lapsia koskevaa tutkimusta ja keskittynyt tutkimaan lapsia, jotka ovat yhdessä vanhempansa kanssa vankilassa. Enroos (2008, 2012, 2015) on myös samalla sivunnut vankilan ulkopuolella eläviä lapsia ja heidän perhesuhteitaan, sekä perhesuhteisiin liittyviä institutionaalisia käytäntöjä. Enroosin (2015, 37) mukaan tällä hetkellä tutkimusten kautta näyttäytyvä kuva vankien perheistä jää varsin epämääräiseksi. Näen tämän tukevan tutkittavan aiheen tarkastelun tärkeyttä.

Vankien perhesuhteita on tarkasteltu rikosseuraamusalan näkökulmasta, sillä perhesuhteiden ja muiden ihmissuhteiden nähdään olevan tärkeässä roolissa uusintarikollisuuden ehkäisyssä, mikä on vankeuslain (2005/767) mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena. Olemassa olevat ihmissuhteet voivat joko tukea rikoksettomaan tai rikolliseen elämään, joten perhesuhteita tukemalla voidaan saavuttaa tätä vankeuden täytäntöönpanon tavoitetta. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 3,6.) Vankeusrangaistus rajoittaa tuomitun vapautta ja siten se vaikuttaa vangitun perhesuhteisiin ja niiden ylläpitämiseen. Vankeinhoidossa perhesuhteiden merkitys ja niiden huomioiminen ovatkin tärkeitä seikkoja, vaikka perhesuhteet eivät suoranaisesti olekaan työn kohteena. Olemattomat perhesuhteet voidaan joissain tapauksissa nähdä lisäävän uusintariskiä. (Enroos 2012, 46, 55.) Enroosin (2015, 37) mukaan olisi tärkeää saada lisätietoa vankien perheistä ja perhesuhteista, jotta vankien perheiden kanssa voidaan työskennellä rikosseuraamusalalla paremmin.

2000-luvulla Suomessa keskustelu on kohdistunut myös vankiloissa tehtävään perhetyöhön. Rikosseuraamusvirasto perusti vuonna 2002 perhetyöryhmän, jonka tehtäväksi tuli selvittää miten vankien ja heidän perheenjäsentensä välisiä suhteita voitaisiin tukea vankeinhoidossa. Perhesuhteiden tukemisen tavoitteena nähtiin turvata vangin oikeus ylläpitää perhesuhteita, mutta samalla lisätä vangin voimavaroja ja tukea vankia hänen vapautumisen hetkellä. Yhtenä perhetyöryhmän selvityksen tavoitteena nähtiin vankeudesta perheelle aiheutuvien haittojen vähentäminen sekä vapautuvan vangin tukeminen. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 3.) Lisäksi vankien lapsien asemaa on viime aikoina tarkasteltu Lapsen oikeuksien sopimuksen kautta, jolloin korostetaan lapsen oikeutta pitää yhteyttä molempiin vanhempiinsa, myös silloin kun toinen vanhempi on vankilassa (esim. Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013). Näiden näkökulmien rinnalla mielestäni on tärkeää, että perheiden tilanteita tarkastellaan perheen sisältä käsin ja erityisesti lasten näkökulmasta koettuna.

Haluan tällä pro gradu -tutkielmalla tuoda esiin niiden lasten perheitä, joiden elämää vanhemman vankeus varjostaa. Tutkielman tekemistä on ohjannut ajallisuus, joka näkyy tutkimusraportissa, aineiston keruussa sekä aineiston analyysissa. Konkreettiseen vankeusrangaistukseen kuuluu pidätys, vankeusrangaistus sekä vankilasta vapautuminen, mutta mielestäni se ei ole riittävä näkökulma vanhemman vankeuden tarkasteluun. Näen, ettei vanhemman vankeus ole irrotettavissa sitä edeltäneestä ajasta, eikä vanhemman vapautumisen jälkeisestä ajasta. Olenkin aineiston keräämisessä lähtenyt ajasta ennen vanhemman vankeutta ja päättänyt tarkastelun vapautumisen ja haastatteluhetken väliseen aikaan.

Aloitan tutkielmani teoriaosuuden kertomalla vanhemman vankeudesta ensin ajallisesti etenevänä prosessina. Tämän jälkeen käsittelen perhettä ja perhesuhteita, sekä Riitta Jallinojan (2009) vieraan käsitettä, jonka näen kuvaavan vanhemman vankeutta. Kappaleessa neljä kerron tutkimuskysymykseni, aineiston keruusta ja analyysista, sekä esittelen tähän tutkielmaan liittyviä tutkimuseettisiä pohdintojani. Varsinaiset tulokset esittelen luvuissa viisi, kuusi ja seitsemän. Viimeisessä kappaleessa kerron johtopäätökset sekä pohdin tämän tutkielman tuloksia sekä jatkotutkimusta. Lisäksi esitän pohdintani siitä, mitä tämä tutkielma tarjoaa sosiaalityölle.

2 LAPSI, PERHE JA VANHEMMAN VANKEUS

Tässä luvussa tarkastelen vanhemman vankilaan joutumista lapsen näkökulmasta ja esittelen samalla miten vankeusjärjestelmä toimii Suomessa. Aloitan tarkastelun vanhemman pidätyksestä, minkä jälkeen käyn läpi tarkemmin vanhemman vankeusaikaa ja erityisesti sitä, miten lapsen ja vanhemman välinen yhteydenpito järjestyy vankeusaikana. Lopuksi kuvaan, mitä vanhemman vapautuminen tarkoittaa lapsen ja perheen näkökulmasta.

2.1 Pidätys ja tutkintavankeus

Ennen vankeusrangaistuksen määräämistä Suomessa rikoksesta epäilty voidaan pidättää ja hän voi joutua esitutinnan tai oikeudenkäynnin ajaksi tutkintavankeuteen. Tutkintavankeudella pyritään turvaamaan vakavaan rikokseen liittyvän tutkinnan eteneminen. (Lapintie 2016, 7.) Joissain tapauksissa vanhemman rikos voi tulla perheelle yllätyksenä. Vanhempi on voinut salata rikollisen toimintansa, eikä välttämättä kellään perheenjäsenellä ole tietoa rikoksista ennen vanhemman pidätystä. (Sassi & Huhtimo 2006, 32–33.) Martynowicz (2011) on koonnut Euroopassa tehdyn vanhemman vankeuteen liittyvän tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksessa tarkastellaan lapsen oikeuksien toteutumista vanhemman joutuessa vankilaan Tanskassa, Pohjois-Irlannissa, Puolassa sekä Italiassa. Tutkimuksen mukaan vanhemman pidätys voi olla lapselle, mutta myös koko perheelle traumaattinen tilanne, niin konkreettisesti kuin emotionaalisestikin. Lapsi ei välttämättä ymmärrä syytä vanhemman yhtäkkiseen häviämiseen perheen arjesta, mikä voi aiheuttaa hämmennystä ja vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen, vaikka vanhempi poistuisikin vain väliaikaisesti. Jos vanhempi on lapsen yksinhuoltaja, voi jo pidätys tuoda lapsen elämään muutoksia. Perheelle ja lapselle tulisi tarjota tarpeellinen tieto pidätyksestä ja vanhemman olinpaikkaa koskien. (Emt., 8, 10.) Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 9.4 artiklan mukaan tarpeellisen tiedon saaminen on turvattava, jos se ei ole lapsen edun vastaista (Lapsen oikeuksien sopimus 9.4 artikla).

Pidätyksen jälkeen vanhempi voi olla tutkintavankeudessa, koska häntä syytetään rikoksesta, mutta oikeuden käsittely ei vielä ole toteutunut. Ajallisesti tutkintavankeus voi kestää korkeintaan siihen asti kunnes käräjäoikeuden tuomio tulee lainvoimaiseksi. (Lapintie 2016, 7–8.) Pidätyksen ja tutkintavankeuden myötä perhedynamiikka muuttuu, kun kotiin jäävästä vanhemmasta tulee yhtäkkiä ainut lapsesta huolehtiva vanhempi. Kotiin jäävän vanhemman tehtäväksi voi jäädä

oikeusavun järjestäminen vangitulle vanhemmalle, mikä voi viedä hänen huomionsa. Tilanne voi herättää huolta kotona olevassa vanhemmassa, minkä vuoksi myös lapsen huomioiminen voi jäädä vähemmälle. Vanhemman ollessa tutkintavankeudessa perheessä vallitsee epätietoisuus ja epävarmuus tilanteen ratkaisemisesta, eikä perheellä välttämättä ole käytössä kaikkea tarpeellista tietoa. (Martynowicz 2011, 8, 14.) Epätietoisuutta voi lisätä myös se, että viranomaiset eivät saa kertoa tutkintavangin olinpaikkaa, ellei asianosainen siihen suostu (Lapintie 2016, 16).

Perhesuhteiden ylläpitämisen kannalta yhteydenpito tutkintavankeudessa olevan vanhemman ja lapsen välillä on olennaista. Riippuen epäillyn rikoksesta ja maasta, lapsi ja muu perhe voi joutua odottamaan pitkänkin aikaan, jotta näkisi tutkintavankeudessa olevan vanhempansa (Martynowicz 2011, 15). Suomessa tutkintavankeudessa olevalla henkilöllä on oikeus tavata lastaan ja muuta läheistään (tutkintavankeuslaki 2015/394, 9.luku 2§ ja 3§). Oikeutta tapaamisiin voidaan perustella myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksella, jonka 9.3 artiklan mukaan lapsella tulee olla oikeus pitää yhteyttä erossa asuvaan vanhempaansa säännöllisesti, ellei se ole lapsen edun vastaista. Suomessa yhteydenpitoa tutkintavankeudessa voidaan rajoittaa vain painavista tutkinnallisista syistä (Lapintie 2016, 8).

Pidätyksen ja tutkintavankeuden aikana vanhemman tai muun lapsesta huolehtivan aikuisen tulee miettiä, mitä lapselle olisi hyvä kertoa toisen vanhemman poissaolosta. Vanhempi voi esimerkiksi ajatella, ettei lapsi ymmärrä tilannetta, minkä vuoksi lapselle voidaan kertoa osa totuudesta tai keksitty tarina (Martynowicz 2011, 9–10; Tudball 2000, 51; Poehlmann 2005, 686–687). Vanhemman poissaoloa voidaan selittää esimerkiksi sillä, että vanhempi on töissä muualla tai että hän on sairaalassa (Tudball 2000, 51). Toisinaan vanhempi voi jättää kokonaan kertomatta lapselle todellista syytä toisen vanhemman poissaololle (Tudball 2000, 51; Poehlmann 2005, 686–687). Hairstonin (2007) mukaan pohjimmainen syy siihen, ettei lapsille kerrota vanhemman vankeudesta on häpeä. Vanhemmat ajattelevat suojelevansa lastaan häpeältä tai pelkäävät lapsen menettävän kunnioituksen vangittua vanhempaa kohtaan. (Emt., 17.) Tudballin (2000, 52) tutkimuksessa eräs vanhempi oli ajatellut lapsen tietävän vanhemman olevan vankilassa, vaikka lapselle ei siitä suoraan kerrota.

”Tarinat” tai osatotuudet vanhemman poissaolosta saattavat jättää lapsen epätietoisuuteen. Osatotuudet voivat aiheuttaa epäluottamusta vanhemman ja lapsen välille varsinkin silloin, jos lapsi saa myöhemmin tietää mitä on tapahtunut. Lapsi voi myös median kautta saada uutta tietoa pidätetystä vanhemmastaan. Tieto saattaa olla jopa sellaista, mitä vanhempi ei itse haluaisi lapsen tietävän. (Martynowicz 2011, 10, 14.) Sassin & Huhtimon (2006, 34–35) mukaan lapselle on

pienempi paha kuulla ja keskustella asiasta vanhemman kanssa, kuin jättää lapsi yksin miettimään asiaa. Totuuden kertomista pidetään yleisesti ottaen parhaana ratkaisuna, sillä vanhemman vankeuden puheeksi ottaminen lapsen kanssa on tärkeää (Sassi & Huhtamo 2006, 34; Lapintie 2016, 28). Poehlmann (2005) on tutkinut vanhemman vankeuden vaikutuksia Yhdysvalloissa ja selvittänyt sitä, miten lapsille on vanhemman vankeudesta kerrottu. Hänen tutkimuksessaan suurin osa lapsista huolehtivista aikuisista kertoi lapselle totuuden käyttäen joko opettavaista selitystä tai pelottavaa yksityiskohtia sisältävää selitystä (emt., 686–687). Sassin ja Huhtimon (2006, 34) mukaan lapselle ei tarvitse kertoa vanhemman tekemää rikosta itsessään, mutta lapsen kanssa voi keskustella esimerkiksi siitä, että vanhempi on tehnyt väärin ja sen vuoksi sovittaa tekoaan.

Tieto vanhemman vankeudesta voi lapsen näkökulmasta tuntua ristiriitaiselta, mikä ilmenee Bocknekin, Sandersonin ja Britnerin (2009) yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa. Ristiriitaisuus voi johtua siitä, ettei vanhempi ole enää pelkkä vanhempi, vaan samalla rikoksen tehnyt vanhempi (emt., 329). Lapset ovat kuitenkin usein erittäin kyvykkäitä käsittelemään vanhemman vankeutta koskevan tiedon (Martynowicz 2011, 9–10). Toisaalta myös konkreettinen, selkeä ja totuudenmukainen tieto vankilasta ja vankilassa olevan vanhemman tilanteesta helpottaa usein lapsen oloa (Lastensuojelun käsikirja, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Tieto vangitun vanhemman olinpaikasta voi lisätä lapsen ymmärrystä tilanteesta ja usein lapset haluavatkin kuulla vanhemman tilanteesta (Bocknek & Sanderson & Britner 2009, 329).

2.2 Vankeusaika

Tutkintavankeuden ja oikeudenkäynnin jälkeen vanhemmalle määrätään rangaistus, joita Suomen rikoslain mukaan voivat olla ”rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus” (Rikoslaki 2011/329, 6.luku 1§). Henkilö joutuu vankilaan, jos hänelle määrätään ehdoton vankeusrangaistus, joka voi olla määräaikainen tai elinkautinen (Rikosseuraamuslaitos, Seuraamukset ja säännökset) tai jos henkilö ei maksa hänelle määrättyjä sakkoja (Rikoslaki 2008/578, 2a-luku, 4§). Tässä tutkielmassa on keskitytty perheisiin, joissa toinen vanhempi on suorittamassa vankeusrangaistusta konkreettisesti vankilassa.

Vankeusrangaistuksen pituus voi vaihdella ja yhden määräaikaisen vankeusrangaistuksen pituus voi olla 14 päivästä 12 vuoteen. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen Suomessa voidaan tuomita vain harvoista rikoksista, ja vangin on oltava siitä vankilassa vähintään 12 vuotta. (Rikosseuraamuslaitos, seuraamukset ja säännökset.) Suomessa vuonna 2015 vapautuneiden

vankeusvankien keskimääräinen istutun tuomion pituus oli reilu kymmenen kuukautta. Vapautuneista vangeista vuonna 2015 reilu 40 prosenttia oli ollut vankilassa kolme kuukautta tai vähemmän, ja noin kymmenen prosenttia vapautuneista oli suorittanut vankeusrangaistustaan yli kaksi vuotta. Vuoden 2015 rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan vankeusvankien tekemä rikos oli useimmiten väkivaltarikos. Muita yleisimpiä päärikoksia olivat huumausainerikokset sekä omaisuusrikokset. Vuonna 2015 päivittäinen vankien keskimäärä oli 3068, joista naisvankeja oli 231. Vankien kokonaisluku sisältää vankeusvangit (2419 vankia), tutkintavangit sekä sakkovangit. Vankeusvankien keski-ikä vuonna 2015 oli 37,5 vuotta. Vankeusrangaistusta suorittamaan joutuvat naiset ovat kuitenkin keskimäärin keski-ikää vanhempia (naisvankien keski-ikä 39 vuotta). (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015, 5–8.)

Joissain tapauksissa lapsen asumisjärjestelyt voivat muuttua vanhemman vankeuden vuoksi. Jos vankilaan joutuva vanhempi on lapsen ainut vanhempi, voi lapsi esimerkiksi joutua muuttamaan sukulaisten luokse tai lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle. Asuinpaikan vaihdoksen seurauksena lapsi voi joutua vaihtamaan koulua. (Martynowicz 2011, 8,10.) Cunninghamin (2001) mukaan se, mitä lapselle vanhemman vankeuden myötä tapahtuu, riippuu usein siitä, onko vankilaan joutuva vanhempi lapsen ensisijainen huoltaja vai ei. Hänen mukaansa äidin vankilaan joutuminen aiheuttaa useammin lapselle suurempia asumiseen liittyviä muutoksia kuin isän vankilaan joutuminen. Isän joutuessa vankilaan lapset jäävät usein asumaan äitinsä kanssa, kun taas äidin jouduttua vankilaan muut sukulaiset huolehtivat usein lapsesta. Joissain tapauksissa perheen lapset saattavat asua eri henkilöiden kanssa. (Emt., 36.)

Vanhemman vankeusrangaistus tarkoittaa lapselle ja vangitulle vanhemmalle konkreettista erossa olemista toisistaan. Boss (1999) on määritellyt kaksi menetyksen tyyppiä. Toinen menetyksen tyyppi kuvaa sitä, miten perheenjäsen voidaan mieltää fyysisesti poissaolevaksi, mutta psyykkisesti läsnäolevaksi ja toisen menetyksen tyyppin mukaan perheenjäsen voidaan kokea fyysisesti läsnäolevaksi, mutta psyykkisesti poissaolevaksi. Vanhemman vankeuden voidaan yleisesti ajatella olevan ensimmäisen tyyppin mukaista menetystä, sillä vangittu vanhempi ei ole läsnä perheen arjessa fyysisesti, mutta vanhempi voi olla psyykkisesti vahvasti mukana perheen elämässä. (Emt., 8–9.) Vankeusrangaistuksen tai jo tutkintavankeuden aikana lapsi ja muu perhe kokee erossa olemisen vanhemmastaan konkreettisesti ja haastavinta lapselle voi olla juuri vankeusrangaistuksen tai tutkintavankeuden alkuvaihe, jolloin lapsi ei vielä ole tottunut vanhempansa poissaoloon (Karsikas 2006; ref Sassi & Huhtimo 2006, 34). Lisäksi lapsen kokema suru voi olla vahvimmillaan tuomion alkuvaiheessa (Rämö 2011, 67). Vanhemman vankeuteen kuuluu konkreettinen erossa oleminen,

minkä vuoksi näen yhteydenpidon ja tapaamiset merkittävinä perhesuhteiden kannalta. Tämän vuoksi keskityn tarkastelemaan vangitun vanhemman ja perheen välistä yhteydenpitoa seuraavaksi hieman tarkemmin.

Yhteydenpito vankeuden aikana

Suomessa vankeuslaissa (2005/767) on määriteltyä vangin yhteydenpidosta ja sen tavoista. Vangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, sähköpostiviestien lähettämiseen ja vastaanottamiseen sekä mahdollisuus omakustanteisesti olla puhelimitse yhteyksissä vankilan ulkopuolelle (Vankeuslaki 2005/767, 12.luku 1§ ja 6§, 4.luku 9§). Lisäksi vankeuslakiin on vuonna 2015 lisätty vangille mahdollisuus olla videoyhteyden välityksellä yhteyksissä läheisiinsä (Vankeuslaki 2015/393). Myös jo vangin sijoittamisessa tulee ottaa huomioon vangin yhteyksien säilyminen (Vankeuslaki 2005/767, 4.luku 8§). Ryynänen ja Suomela (2011) ovat tehneet selvityksen vankeusvankien yhteydenpitokäytännöistä heidän läheistensä kanssa. He kartoittivat yhteydenpidon tiiviyyttä sekä yhteydenpitoon mahdollisesti liittyviä esteitä. Selvityksessä kerättiin aineistoa vankeusvangeilta ja heidän vankilan ulkopuolella olevilta puolisoiltaan. Ryynäsen ja Suomelan selvityksen (2011) mukaan tutkimukseen osallistuneista vankeusvangeista 37 prosenttia oli läheisiinsä (ei siis pelkkiin lapsiinsa) yhteyksissä puhelimitse päivittäin ja yksin neljäsosa muutamia kertoja viikossa. Vangeista noin joka viides oli muutamia kertoja kuukaudessa kirjeitse yhteydessä läheisiin. (Ryynänen & Suomela 2011, 25.)

Vangin yhteydenpitoa rajoitetaan vankilan ulkopuolelle. Esimerkiksi puhelinajat ovat useissa vankiloissa ennalta sovittuja ja vangin tulee kustantaa ne itse (Yhteydet ulkopuolelle, Rikosseuraamuslaitos). Usein tiukat puhelinajat vaikeuttavat yhteydenpitoa vangin ja hänen läheistensä välillä, ja myös puheluiden hinnat nähdään yhteydenpidon esteenä (Ryynänen & Suomela 2011, 28; Perhe muurin toisella puolella 2003, 56). Rämön (2011, 56–57) pro gradu -tutkielmassa lapset kokivat hankalana puhelinaikojen rajoitukset ja pitivät ikävänä sitä, etteivät he välttämättä tavoittaneet vangittua vanhempaansa silloin kun he olisivat halunneet kertoa vanhemmalle jotain tärkeää.

Yksi tärkeimmistä perhesuhteiden ylläpitämiskeinoista vanhemman vankeusrangaistuksen aikana ovat vankilassa järjestettävät tapaamiset, minkä vuoksi tarkastelen niitä enemmän. Suomessa vankiloissa voidaan järjestää erilaisia tapaamisia. Vankiloissa on valvottuja tapaamisia, joita järjestetään valvotuissa tapaamistiloissa. Näissä tapaamisissa tapaaja ja vanki eivät voi koskettaa

toisiaan, vaan heidän välissään on rakenteellisia esteitä vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi. (Vankeuslaki 2015/393, 13.luku 3§.) Lapsella on joissain Suomen vankiloissa mahdollisuus tavata vangittua vanhempaansa valvotuissa vanhempi-lapsi-tapaamisissa. Nämä tapaamiset ovat valvottuja, mutta niissä koskettaminen on sallittua. Lisäksi vankiloissa järjestetään myös valvomattomia tapaamisia eli niin sanottuja perhetapaamisia, jossa vanki voi tavata perhettään tai muuta läheistä henkilöä perhetapaamisille varatuissa tiloissa. (Lapintie 2016, 21–22.) Valvomattomiin tapaamisiin voidaan myöntää lupa, jos se nähdään tärkeäksi vangin ihmissuhteiden säilymisen kannalta (Vankeuslaki 2015/393, 13.luku 4§). Perhetapaamisia voidaan keskimäärin järjestää 4–6 viikon välein ja niiden kesto voi vaihdella (Lapintie 2016, 21–22). Vangille on mahdollista myöntää poistumislupa, jolla tuetaan vankilan ulkopuolisten yhteyksien säilymistä (Vankeuslaki 2005/767, 14.luku 1§). Poistumisluvalla vanki voi poistua vankilan alueelta ja se voidaan myöntää kahden kuukauden ajalle enintään kolmen vuorokauden ajaksi (Lapintie 2016, 89–90).

Viimeaikainen keskustelu ja tutkimus vankiloissa järjestettäviä tapaamisia kohtaan on sisältänyt kritiikkiä. Tarja Sassi (2011) teki vuonna 2011 selvitystä Suomen suljettujen vankiloiden vanhempi-lapsi-tapaamiskäytännöistä. Tämän selvityksen mukaan Suomen vankiloissa tapaamiskäytännöt vaihtelevat keston, tiheyden, lapsen iän ja tapaamisten myöntämisen sekä valvonnan suhteen, eikä sopivia tapaamistiloja ollut kaikissa vankiloissa, jolloin lapset tapasivat vankilassa olevaa vanhempaansa tavallisissa tapaamisissa (Sassi 2011). Sassin (2011, 4) mukaan nämä normaalitiloissa järjestettävät tapaamiset eivät ole lapsiystävällisin vaihtoehto, vaan lapsen ja vangitun vanhemman tapaamisella tulisi olla lapselle soveltuva tila. Tapaamiskäytäntöjen yhtenäistämiseen tulisi Sassin (2011, 17) mukaan kiinnittää huomiota, jotta käytännöt olisivat yhdenvertaiset kaikille. Tapaamisten myöntämiseen vaikuttavat edelleen vahvasti laitosturvallisuus, minkä rinnalle Sassin (2011, 17) mukaan tulisi nostaa lapsen etu ja oikeudet.

Suuri osa tapaamisista ja yhteydenpitoa käsittelevistä tutkimuksista on yhdysvaltalaisia, mutta myös Suomessa tapaamisia koskevia tutkimuksia on tehty (esim. Sassi 2011; Ryyänen & Suomela 2011). Lisäksi esimerkiksi Rämö (2011) ja Santanen (2013) ovat sivunneet tapaamisia omista pro gradu -tutkielmissaan. Nesmithin ja Ruthlandin (2008, 1126) tekemän yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan lapset kokivat pelkoa tapaamisista ja muita vankeja kohtaan. Tapaamistilat koetaan usein liian julkisiksi, kuten Rämön (2011) pro gradu -tutkielmassa tuli esille (myös Tudball 2000, 44). Rämön (2011) mukaan lapset eivät välttämättä uskalla puhua tapaamisilla muiden läsnäolijoiden vuoksi. Myös osa lapsista koki pelkoa vartijoiden läsnäolon vuoksi. Lapset kokevat usein

koskettamiskiellon ikävänä, erityisesti niin sanotuissa ”pleksitapaamisissa”. (Rämö 2011, 53–54.) Ryynäsen ja Suomelan (2011, 38) tutkimuksen mukaan lapset eivät vankilan pelottavuuden vuoksi halunneet mennä tapaamisiin. Joissain tapauksissa lapset voivat kokea tapaamiset tylsinä, koska tapaamisilla ei ole mitään tekemistä (Boswell 2002, 17–18; Rämö 2011, 52, 55). Yhteydenpito voi herättää lapsissa ikävän ja surun tunteita (Rämö 2011, 67–68).

Vanhemman vankeuden aikana lapsesta huolehtiva aikuinen (toinen lapsen vanhemmista, sijaisvanhempi tai sukulainen) on keskeisessä asemassa lapsen ja vangitun vanhemman välisessä suhteessa ja yhteydenpidossa. Lapsesta huolehtiva aikuinen voi joko helpottaa tai vaikeuttaa lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välistä suhdetta. Esimerkiksi sillä, miten lapsesta huolehtiva aikuinen puhuu lapselle vangitusta vanhemmasta, on merkitystä. (Nesmith & Ruhland 2008, 1124.) Myös lapsesta huolehtivan aikuisen sekä vankilassa olevan vanhemman välinen suhde vaikuttaa tapaamisten järjestämiseen, sillä jos heidän välinen suhde on huono, voi lapsesta huolehtiva aikuinen rajoittaa lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välistä yhteydenpitoa, jos ajattelee sen olevan vahingollista lapselle (Christian 2009, 5).

Yleensä lapsen ja vanhemman välistä suhdetta pyritään tukemaan ja sitä pidetään itsestään selvyytensä (Forsberg & Pösö 2009, 148). Näin ei vankeinhoidossa aina kuitenkaan ajatella olevan (Enroos 2012, 47). Enroosin (2012) tutkimuksessa tuli esille, miten vankeinhoidon näkökulmasta kaikkia perhesuhteita ei välttämättä tulisi ylläpitää. Tällaisia ovat esimerkiksi perhesuhteet, joissa rikos on kohdistunut perheeseen tai perhe on ollut myötävaikuttamassa rikoksen tekemiseen. Myös lapsiin kohdistuva laiminlyönti tai henkinen väkivalta voidaan nähdä yhteydenpitoon vaikuttavana tekijänä. (Emt., 57.) Enroosin mukaan se, miten vankien perhesuhteita arvioidaan vankeinhoidossa vaikuttaa myös siihen, miten vangen ja perheen yhteydenpito järjestetään (Enroos 2012, 56). Tapaamisten rajoittaminen voi olla parempi vaihtoehto, jos sen avulla pystytään välttämään lapsen hyväksikäyttöä tai vanhemman rikollisen toiminnan perheelle aiheutuvien haittoja (Nesmith & Ruhland 2008, 1124). Lapsen etu tulisi olla ensisijaisena tapaamisia järjestettäessä (Martynowicz 2011, 18).

Enroos (2012) on tarkastellut vankien perhesuhteita vankeinhoidon näkökulmasta. Enroosin (2012) tekemän tutkimuksen mukaan vankien perhesuhteet voidaan jakaa tavanomaisiin ja kiistanalaisiin perhesuhteisiin. Tavanomaisiin perhesuhteisiin ei vankeinhoidossa juuri kiinnitetty huomiota, koska tavanomaisuus näkyi perhesuhteiden ongelmattomuutena. Tavanomaisiin perhesuhteisiin liitettiin usein ”normaali yhteydenpito”. Tavanomaisten perhesuhteiden lisäksi tutkimuksessa esiin tulivat kiistanalaiset perhesuhteet, jotka määrittivät sen mukaan mitä pidetään tavanomaisena

perhesuhteissa (Enroos 2012, 56–57). Kiistanalaiset perhesuhteet Enroos (2012) on jakanut tulosten mukaan kahteen vastinpariin. Toisen parin mukaan perhe voidaan nähdä aitona tai välineellisenä, kun taas toisen mukaan perhe voi olla uhka tai tuki rikokselliseen tai rikoksettomaan elämään. Vanki voi välineellisesti käyttää perhettään hyväksi, jotta saisi itsellensä etuja kuten esimerkiksi perhetapaamisia. Tärkeää onkin, että vangin suhde lapseen selvitetään ennen kuin tapaamisia järjestetään. Aina työntekijöillä ei ole käytettävissään tarkempia tietoja vangin lapsista ja vaikka heillä olisi tieto vangin lapsista, ei heillä välttämättä ole tarkempaa tietoa perhesuhteiden laadusta. Perhesuhteiden aitoutta saatettiin myös kyseenalaistaa, jos vanki ei esimerkiksi tutkintavankeuden aikana ollut pitänyt perheeseensä mitään yhteyttä, mutta vankilaan tullessaan korosti perheen merkitystä. Perheen rooli voi muodostua myös mahdolliseksi tueksi tai uhaksi, jolloin perhe voi tukea vankia rikoksettomaan elämään. (Enroos 2012, 57–58, 60.)

Lapset odottavat usein tapaamisia (Martynowicz 2011, 19). Santasen (2013, 91) pro gradu -tutkielman mukaan lapset kokevat tapaamiset tärkeinä, koska tapaamisten avulla lapsi saa nähdä missä vanhempi fyysisesti on. Tapaamisissa lapset näkevät, että vangittu vanhempi on turvassa (Cunningham & Baker 2003, 16). Boswellin (2002, 23) Iso-Britanniassa tehdyssä tapaamisia koskevassa tutkimuksessa lapset toivoivat tiheämpiä tapaamisia ja arvostivat tapaamisia paljon. Myös Rämön (2011, 53) pro gradu -tutkielmassa lapset kokivat toisinaan tapaamiset ja yhteydenpidon riittämättömänä. Boswellin (2002, 21–22) tutkimuksessa, joka käsitteli isän vankeutta, lapsille merkityksellistä oli se, että he tiesivät olevansa vangitun isän mielessä tapaamisten välillä.

Johnston (1995) kokoaa viisi asiaa, jotka puolustavat tapaamisten hyviä vaikutuksia. Ensinnäkin tapaamiset mahdollistavat lapselle tilaisuuden näyttää tunteitaan, jotka liittyvät vanhemman vankeuteen ja erossa olemiseen. Tapaamiset auttavat myös vanhempia jäsentämään omia tunteitaan ja sitä kautta heidän on mahdollista tarjota lapselle parempaa tukea. Kolmanneksi tapaamisten avulla lapselle muodostuu vanhemmasta todenmukaisempi käsitys, sillä esimerkiksi lapselle syntyneet pelot voivat vähentyä tapaamisten kautta. Tapaamisilla lapsi näkee, että vanhempi on kunnossa pidätyksen jälkeen. Tapaamisilla on mahdollista tukea lapsen käytöstä, jos esimerkiksi lapsen on vaikea hyväksyä hänestä huolehtivaa aikuista. Lisäksi tapaamisten avulla lapsi ja vanhempi voivat ylläpitää jo olemassa olevaa suhdettaan, mikä helpottaa perheen yhdistymistä vanhemman vapautumisen jälkeen. (Emt., 138–139.) Myös Schlafer ja Poehlmann (2009, 403–406, 410) huomasivat tekemässään yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa, että vangittuun vanhempaan yhteyttä pitäneet lapset (yli 9-vuotiaat) kertoivat harvemmin etääntymisen tai vihan tunteista

vankilassa olevaa vanhempaa kohtaan kuin ne lapset, joilla ei ollut yhteydenpitoa vanhemman vankeusaikana.

Sassi (2011, 17) painottaa tapaamisten merkitystä lapselle, sillä pelkällä puhelimella pidettävä yhteydenpito ei ole inhimillistä lapsen näkökulmasta. Tapaamiskäytännöissä on kuitenkin runsaasti kehittämistä. Vankiloittain vaihtelevat käytännöt asettavat lapset eriarvoiseen asemaan. Suomessa tehdyn Lapsi- ja perhetyön linjausten (2013) mukaan vankiloiden tapaamisiin liittyviä käytäntöjä tulisi yhtenäistää niin, että suljetuissa ja avovankiloissa olisi yhtenäiset käytännöt. Tapaamisia koskevien lapsi- ja perhetyön linjausten lähtökohtana on, että vankiloissa tulisi olla alaikäisille lapsille tarkoitettut lapsi-vanhempi-tapaamistilat, joissa on mahdollisuus koskettaa. Tapaamiset voivat olla valvottuja, mutta niissä ei tulisi olla rakenteellisia esteitä. Tapaamisiin liittyviä käytäntöjä tulisi lisäksi muokata lapsille sopiviksi, tapaamisten järjestämisen ja tilojen suhteen. Valvottuja tapaamisia tulisi voida järjestää joissain tilanteissa vankilan ulkopuolella, jos se on lapsen kannalta parempi vaihtoehto, eikä tapaamisten järjestäminen vankilassa onnistu. Tapaamisia järjestettäessä tulisi tehdä yhteistyötä kunnan lastensuojelun kanssa, jotta kaikki oleellinen tieto voitaisiin ottaa huomioon. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 25–27.)

Lasten selviytymistä vanhemman vankeudesta on tutkittu sekä lasten kokemuksien että vanhempien näkemysten kautta. Björkhagen Turesson (2009) on tutkinut Ruotsissa lasten toipumista ja pärjäämistä haastatteleamalla lapsia ja heidän vankilassa olleita äitejään. Hän tutki äidin vankeuteen liittyvää lasten pärjäämistä kolmen osa-alueen kautta, joita ovat järkipäisy, käyttäytymisnäisy sekä emotionaalinen pärjäävyys (emt., 64). Järkipäisellä pärjäävyydellä Björkhagen Turesson (2009) tarkoittaa sitä, miten lapsi pystyy hyviin saavutuksiin esimerkiksi koulussa vaikeasta kotitilanteesta huolimatta. Emotionaalinen pärjäävyys kertoo taas siitä, että lapsi on tyytyväinen itseensä ja olemassaoloonsa tunteen tasolla. Käyttäytymisnäisy pärjäävyys tarkoittaa sitä, että lapsi tai nuori kehittyy hyvin huolimatta altistumisesta riskitekijöihin, mitkä joissain tilanteissa voivat johtaa käyttäytymisongelmiin nuoruudessa. Lasten pärjäämiseen positiivisesti vaikuttavia tekijöitä tutkimuksessa olivat perheen sisäiset ja ulkoiset läheiset ihmissuhteet, hyvä taloudellinen tilanne sekä mahdollisuus asua kotona. Aikuisilta saatu tuki voi auttaa lapsia selviämään vanhemman vankeudesta. Tutkimuksessa selvisi lisäksi, että käyttäytyminen on kaikista näistä kolmesta osa-alueista vakain, kun taas äidin vankeus vaikutti lapseen eniten emotionaalisesti. (Björkhagen Turesson 2009, 251–269.)

Myös Nesmith ja Ruhland (2008, 1127) ovat yhdysvaltalaisessa tutkimuksessaan selvittäneet lasten tapoja selviytyä vanhemman vankeudesta. Heidän tutkimuksessaan lapset löysivät luovia keinoja purkaa tunteitaan sekä tapoja selviytyä vanhemman vankeudesta. Yhtenä selviytymiskeinona Nesmith ja Ruhland (2008) mainitsevat toimintaan osallistumisen, joka tarkoitti esimerkiksi urheilun, teatterin tai kirkon toimintaan osallistumista. Toiminnan kautta lapset pääsivät irtaantumaan kotona vallitsevasta tilanteesta tai purkamaan vihaa ja turhautumista, sekä luomaan uusia ystävyys-suhteita. Osa lapsista, tosin ei kaikki, koki tärkeänä löytää muita samassa tilanteessa olevia lapsia. Vanhemman vankeus saattoi yhdistää lapsia ja syventää heidän ystävyystään. (Emt., 1123–1128.)

2.3 Vanhemman vapautuminen

Vangitun vanhemman palaaminen kotiin vaatii uudenlaista järjestäytymistä kotona (Aaron & Dallaire 2010, 1472). Paluu kotiin voi olla stressaava tilanne sekä vapautuvalle vanhemmalle että kotona olevalle perheelle (Naser & La Vigne 2006, 95). Vankeuden aikana vangittu vanhempi voi unohtaa vankilan ulkopuolisen maailman ja vapautumisen hetkellä vangilla saattaa olla epärealistisia kuvitelmia ulkopuolisen maailman helppoudesta. Toisen vanhemman ollessa vankilassa voi siviilissä olevaan perheeseen muodostua uusia rooleja. Kotiin jäänyt vanhempi on kantanut vastuun perheestä ja arjen pyörittämisestä toisen vanhemman ollessa vankilassa, minkä vuoksi hänen voi olla alkuun vaikea antaa tilaa vapautuvalle vanhemmalle. (Sassi & Huhtimo 2006, 12, 28.) Vanhemman vapautuminen vaatii sekä vanhemmalta että lapselta sopeutumista tilanteeseen. Vapautuvan vanhemman tulee ”opetella” olemaan vanhempi ja lapsen taas totutella vanhemman päivittäiseen läsnäoloon perheen arjessa. (Martynowicz 2011, 30.)

Vanhemman vapautuminen voi nostaa esille erilaisia keinoja suhtautua vanhemmalle asetettuihin odotuksiin. Yocum ja Nath (2011) toteavat vanhemman (isän) vapautumista koskevassa tutkimuksessaan, että lapset ja muut perheenjäsenet suunnittelevat eri tapoja, miten suhtautuvat vanhemman vapautumiseen. Tutkimukseen oli osallistunut myös kotona olevat äidit, joten he ovat myös otettu huomioon tuloksissa. Yocum ja Nath (2011) jakavat perheenjäsenten suhtautumistavat passiivisiin ja aktiivisiin vastareaktioihin, jotka melkein kaikki ilmenivät sekä äideillä että lapsilla. Passiivisella vastareaktiolla lapset suojaavat itseään mahdolliselta emotionaaliselta vauriolta. Näitä passiivisia vastareaktioita ovat välttely, tarkkailu ja valmistautuminen. Osa lapsista kieltäytyi miettimästä vapautumisesta mahdollisesti seuraavia ongelmia. Lapset myös kertoivat tarkkailevansa

vapautuvan vanhemman toimintaa ja sitä, pystyykö vanhempi täyttämään lupaukset. Lapsista osa valmistautui emotionaalisesti vanhemman vapautumiseen ja he saattoivat esimerkiksi suhtautua vanhemman vapautumiseen epäilevästi, jotta eivät tulisi pettymään. Aktiivisia vastareaktioita Yocumin ja Nathin (2011) mukaan ovat rohkaisu, neuvominen, apu ja houkutusten välttäminen. Rohkaisulla he tarkoittavat sitä, että perheenjäsenet rohkaisevat vapautuvaa vanhempaa eivätkä kerro vapautuvaan vanhempaan liittyvistä epäilyistään. Neuvominen ilmeni usein kotona olevilla vanhemmilla. Tutkimukseen osallistuneista kotona olleista vanhemmista osa ajatteli neuvoa vapautuvaa vanhempaa vastuun ottamisessa. Perheenjäsenillä ilmeni halua auttaa vapautuvaa vanhempaa, kuten hankkimalla hänelle töitä. Tutkimukseen osallistuvista useat halusivat myös poistaa ulkopuolisia houkutuksia esimerkiksi muuttamalla paikkakunnalta, jotta vanhempi ei sekaantuisi rikolliseen toimintaan uudelleen. (Yocum & Nath 2011, 296–298.)

3 PERHE, PERHESUHTEET JA VIERAS

3.1 Perhe

Perheen määrittäminen on vaikeaa, vaikka käsitettä käytetään sujuvasti arkipuheessa ja kaikki tietävät mitä sillä tarkoitetaan (Jallinoja 2003). Jallinojan (2003) mukaan hankalaa perheen määrittelyä tekee se, että moninaisille eri perhemalleille on haasteellista löytää sopivaa määritelmää. Perheen määritelmän tulisi kattaa perheen käsitteen monimuotoisuuden, sillä perhemuodot ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet ja perhekäytännöt moninaistuneet. (Jallinoja 2003, 27.) Perhekulttuurit ottavat toisiltaan vaikutteita ja perhemuodot moninaistuvat. (Jallinoja & Hurme & Jokinen 2014, 7.) Usein perhe-käsitteeseen liitetään ajatus ydinperheestä, jota pidetään kuitenkin konservatiivisena ja perinteisenä. Perhe-käsitteen liittäminen konservatiiviseen ja perinteiseen tapaan saa perhe-käsitteen käyttämisen tuntumaan arveluttavalta. (Jallinoja 2003, 27.)

Myös Nätkin (2003) kirjoittaa siitä, miten perhemuodot ovat moninaistuneet nyky-yhteiskunnassa ja erilaiset perhemallit ovat normalisoituneet. Näihin erilaistuviin perhemalleihin liitetään yleensä keskustelua siitä, minkälaisia riskejä ne ovat lapsen hyvinvoinnille. (Emt. 17.) Lapsen hyvinvointi liitetään vahvasti ehjään ydinperheeseen (Nätkin 2003, 17) ja kaikki tästä mallista poikkeavat perhemuodot on leimattu poikkeaviksi ja mahdollisiksi häirttekijöiksi lapsen hyvinvointia ajatellen. Usein ydinperheestä lapsen hyvinvoinnin mittapuuna pyritään eroon avioerojen ja yksinhuoltaja perheiden sekä uusperheiden yleistyttyä. Vallitseva käsitys ideaalityyppisestä perheestä, jossa on kahden sukupolven ja kahden sukupuolen edustajia viitoittaa kuitenkin yhteiskunnassamme edelleen sosiaalipolitiikkaa, taloutta, tutkimusta sekä ammatillisia käytäntöjä. (Vuori 2003, 50.) Käytämme puhekielessä kuitenkin perheen käsitettä edelleen, koska perheen moninaisuuden kattavaa käsitettä ei ole löytynyt (Jallinoja 2003, 27).

Puhekielessä perhe usein mielletään samassa taloudessa asuvien ihmisten yhteenliittymäksi, mutta myös sukulaisuutta pidetään merkittävänä tekijänä perhettä määriteltäessä. Samassa taloudessa asuvat eivät kuitenkaan ole aina sukua toisilleen, eikä sukulaisuus ole edellytys perheen muodostamiseen. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 15.) Perheen voidaan myös ajatella koostuvan avo- tai avioparista (Litmala 2002, 8), mutta tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena ovat perheet, joissa on lapsia.

Lähestyn perhettä konfiguraationaalisen näkökulman kautta, jonka mukaan perhe koostuu juuri erilaisista sosiaalisista siteistä, jotka voivat muuttua ja olla levittyneinä eripuolille (Castrén 2014,

139). Näen perheen tutkimukseni valossa tällaisena sosiaalisista suhteista muodostuvana yksikkönä. Konfiguraationaalinen näkökulma ottaa tarkasteluun myös perheen ulkopuoliset ihmiselle luottamukselliset ja merkitykselliset ihmiset. Usein perheen määrittelyn taustalla voi olla biogeneettinen sukulaisuus, mutta tärkeitä ihmissuhteita voi muodostua myös parisuhteen, oikeudellisten sopimusten, rakkauden tunteen, läsnäolon, läheisyyden tai huolenpidon kautta. Ihmissuhteiden taustalla olevat tunteet voivat saada ihmissuhteen katkeamaan tai muuttumaan, mutta tunteen pohjalta voi myös muodostua uusia ihmissuhteita. Ihmissuhteet voivat olla toisinaan toisiinsa kiinnittyneitä, minkä vuoksi yhdessä ihmissuhteessa tapahtuva muutos voi saada aikaan muutosta myös toisessa ihmissuhteessa. (Castrén 2014, 140.) Castrénin (2014, 140) mukaan konfiguraationaalinen näkökulma antaa joustavan tavan katsella moninaisia perheitä ja elämisen tapoja, koska ihmisen elämään mahtuu usein muita perhemalleja kuin perinteinen ydinperhe. Vaikka tämä tutkielma ei ole konfiguraationaalista tutkimusta, tarjoaa konfiguraationaalinen näkökulma mielenkiintoisen tavan perheen ymmärtämiselle.

Perheen merkitys voidaan nähdä suurena ihmisten elämässä. Perhe voidaan nähdä merkittävänä ja sillä on osansa ihmisen elämään niin hyvässä kuin pahassakin. Perhe opettaa lapselle oikein ja väärin toimimista, kommunikointia sekä kunnioituksen ja rakkauden osoittamista. Perhe on elävä ja muuttuva yksikkö, johon vaikuttavat sekä perheen aikuiset että lapset. (Mbure 2012, 1.)

3.2 Perhesuhteet

Perhesuhteiden merkitys ihmisen elämässä on suuri ja monimuotoinen (Pösö 2008, 93; Sevón & Notko 2008, 13), mutta perhesuhteet voivat toisinaan olla myös jännitteisiä niiden moniulotteisuuden vuoksi. Perhesuhteisiin kuuluu biologisia, taloudellisia, sosiaalisia, moraalisia ja emotionaalisia ulottuvuuksia. Lisäksi perhesuhteissa on erityispiirteitä, joiden myötä ne eroavat muista tärkeistä ihmissuhteista. Perhesuhteisiin nimittäin kuuluvat puntaroinnit perheenjäsenten välisistä velvollisuuksista, lojaaliudesta ja vastuista, sekä hoivan ja huolenpidon kysymykset. (Sevón & Notko 2008, 13.) Perhesuhteiden tehtävänä on kannatella ja kasvattaa perheenjäsentä ja samalla liittää perheenjäsen osaksi yhteiskuntaa (Pösö 2008, 93). Perhesuhteita määrittävät lisäksi eri institutionaaliset rakenteet, ympäröivä kulttuuri, sekä yksilölliset ja sosiaaliset merkitykset (Sevón & Notko 2008, 13).

Perheen vanhempien välisen suhteen ajatellaan usein olevan perheen pohja, johon myös lapsen ”henkinen koti” paikantuu. Lapsen elämässään kohtaamia riskejä ja vaikeuksia voidaan usein

perustella vanhempien ominaisuuksilla tai vanhempien välisen parisuhteen laadulla. (Forsberg 1995, 61.) Itäpuisto (2005) tuo väitöskirjassaan esille lapsi-käsitteen eri merkitykset tutkiessaan aikuisten kokemuksia alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eletystä lapsuudesta. Jo ”lapsi” käsitteenä tuo esille ajatuksen siitä, miten lapsena oleminen on suhteessa olemista johonkin, yleensä vanhempaan. Tämän suhteen lisäksi lapsella on lisäksi biologinen suhde vanhempansa. Itäpuiston (2005) mukaan nämä kaksi lapsi-käsitteeseen liittyvää merkitystä kertovat lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta. (Itäpuisto 2005, 61–62.) Perheisiin liitetään yleisesti ajatus myös sukupovien välisestä hierarkiasta. Vanhemman ajatellaan olevan lapselle auktoriteetti, jolle lapsen tulee osoittaa nöyryyttä ja kuuliaisuutta. (Kraav & Lahikainen 2000, 92.)

Ritala-Koskinen (2003) on tutkinut uusperheissä eläneiden lasten käsityksiä siitä, keitä heidän perheeseensä kuuluu. Ritala-Koskinen (2003) nimeää lapsen perhesuhteisiin kuuluvan biologisen, juridisen, sosiaalisen ja psykologisen ulottuvuuden. Biologisuus ja juridisuus liittyvät toisiinsa ja niihin kietoutuu vahvasti ajatus vanhemman velvollisuuksista ja oikeuksista. Nämä ulottuvuudet myös liitetään usein perinteiseen perheeseen, jossa lapsen vanhemmat ovat lapselle biologisesti sukua ja ovat siten myös juridisesti vastuussa lapsesta. Uusperheissä sosiaalisen ja psykologisen ulottuvuuksien merkitykset korostuvat, sillä niiden kautta lapsi arvioi tuleeko uudesta äiti- tai isäpuolesta osa hänen perhettään. Sosiaalinen vanhemmuus voi näyttäytyä esimerkiksi yhdessä olemisena kun taas psykologinen ulottuvuus tarkoittaa ennemminkin tunteen tasolla olevaa vanhemmuutta. Sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus yleensä kietoutuvat toisiinsa. Lapsen perhesuhteissa ovat läsnä nämä kaikki ulottuvuudet; biologinen, juridinen, psykologinen sekä sosiaalinen. (Emt., 124–127.) Näen tärkeänä ymmärtää myös sen minkälaisia seikkoja perhesuhteissa vanhempien eron jälkeen ilmenee. Ajattelen näiden ulottuvuuksien selventävän lapsen ja vangitun vanhemman välistä suhdetta vanhempien eron jälkeen.

Perhesuhteisiin liittyvät vahvasti tunteet. Tunteet voivat saada perheen tiiviiksi ja yhteenkuuluvaksi, mutta toisinaan perhesuhteet voivat olla hajottavia. Ihmissuhteisiin liitetään usein ajatus siitä, miten ihmisellä on vapaus valita hänelle mielekkäitä ihmissuhteita vaihtamalla tai lopettamalla niitä. Perheen kannalta tämä on mielenkiintoinen näkökulma. Voidaanko kuitenkaan ajatella, että lapsella on samanlainen oikeus perhesuhteen vaihtamiseen tai lopettamiseen, jos lapsi ei ole perhesuhteeseen tyytyväinen. (Forsberg 2003, 87.) Perhesuhteet voivat toisinaan olla alistavia tai laiminlyöviä perheenjäsentä kohtaan (Pösö 2008, 93). Tällöin perhesuhteissa ovat mukana myös moraaliset kysymykset oikeasta ja väärästä (Sevón & Notko 2008, 13–14) ja niiden tarkastelua ohjaavat käsitykset siitä, mikä on perhesuhteissa toivottavaa tai tavanomaista (Pösö 2008, 93).

Jallinoja (2009) toteaa, että kulttuurissamme vaikuttavat yhteiset käsitykset siitä, miten perheenjäsenten tulisi perheessä käyttäytyä ja elää. Voidaan siis ajatella, että yhteiskunnassa on tällaisia sääntöjä, mitkä voivat vakiintuessaan saada normatiivista arvoa. (Emt., 31.) Helavirta (2011, 13) näkee haasteen siinä, ettei ole yhtä kattavaa ymmärrystä siitä, mistä tämä hyvä elämä rakentuu tai minkälaiset tekijät sitä voivat uhata. Perhetilanteissa ei aina siis ole itsestään selvää se, mikä on oikeaa ja tavoiteltavaa, ja näitä tilanteita kutsutaan kiistanalaisiksi tilanteiksi (Forsberg 2012, 7).

Tällaiset kiistanalaiset perhesuhteet ovat usein liitetty vankien perhesuhteisiin, koska vangin ja hänen perheensä väliset perhesuhteet eivät aina ole yksinkertaisia (Enroos 2012, 56). Kuten Enroos (2015, 29) toteaa väitöskirjassaan: ”vankila ja perhe yhdessä tarkasteltuna herättävät ristiriitaisia ajatuksia”. Perheeseen liitetään usein koti, yhdessäolo sekä yksityisyys, kun taas vankila toimii julkisena instituutiona, joka eristää rangaistun muusta yhteiskunnasta (Enroos 2015, 29). Enroosin (2015, 27) mukaan vankien perhesuhteisiin liittyvän kiistanalaisuuden vuoksi vankien perheet mielletään usein ongelmaperheiksi, varsinkin kun vankien perhesuhteita verrataan tavanomaisina pidettyihin perhesuhteisiin tai perhemallin ideaalisuuteen. Kiistanalaiset perhesuhteet kyseenalaistavat tai rikkovat kulttuurissa vallitsevia perhesuhteisiin liittyviä odotuksia tai normeja (Pösö 2008, 93).

Vankien perhesuhteita ja perhettä tutkittaessa merkittävässä roolissa on se, kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan (Enroos 2015, 42). Suomessa vankien perhesuhteita on Enroosin lisäksi tarkasteltu tilastollisesti (kuinka monta lasta vangilla on tai minkälaista yhteydenpito on ollut) (esim. Ryynänen & Suomela 2011). Lisäksi lasten ja vankilassa olevan vanhemman välistä suhdetta on käsitelty naisvankien äitiyteen liittyen (Granfelt 2007, 131–134). Rikosseuraamusalalla työskentelevien ammattilaisten tai vankilassa olevan vanhemman näkökulmasta perhe ja perhesuhteet voivat siis näyttäytyä eri tavoin kuin perheen sisältäpäin tarkasteltaessa. Perheen tai lapsen kokemus perhesuhteen laadusta voi olla toisenlainen kuin ammattilaisen näkemys asiasta. Näen tärkeänä erottaa nämä kaksi eri näkökulmaa perhesuhteiden tarkastelussa ja tämän vuoksi halusin tuoda ammattilaisten näkemystä esille. Pidän kuitenkin erittäin tärkeänä tarkastella sitä, miten perheenjäsenet kokevat perhesuhteet perheen sisällä, ja tämän vuoksi keskityn siihen tässä tutkielmassa.

3.3 Vieras perheessä

Riitta Jallinoja (2009, 14) käyttää termiä ”vieras perheessä” kuvaamaan tilannetta, jossa ”perheeseen on ilmaantunut jokin tai joku, joka ei sinne kuulu ja joka on torjuttava”. Perhettä tarkasteltaessa huomaamme yleensä sen, miten perheissä samanaikaisesti voi olla läsnä ongelmaton yhdessäolo, mutta samalla jokin tekijä, joka rasittaa perhettä. ”Vieras perheessä” ajatuksen taustalla on juuri tarkastella perhettä yksikkönä silloin, kun perheessä ovat läsnä yhdessäolo sekä jokin perhettä kuormittava tekijä. (Jallinoja 2009, 5.)

Vieras voi tulla perheeseen sekä sisältä- että ulkoapäin. Sisäpuolelta tulevia vieraita voi olla esimerkiksi vanhempien avioero, päihteidenkäyttö, väkivaltaisuus tai muu rikollinen toiminta. Toiset perheet pyrkivät torjumaan vieraan heti sen ilmaannuttua, mutta toiset taas jäävät seuraamaan ja tarkkailemaan tilannetta. Tyypillisesti rajankäyntiä käydään tilanteissa, joissa perheen rakenne kokee muutoksen. Kulttuuri antaa osaltaan pohjan säännöille, joilla teemme erottelua perheen ja vieraan välille. Samalla meillä on käsityksiä siitä, miten perhettä tulisi rakentaa ja mikä ei kuulu oikeaan perheeseen. Tämän perusteella esimerkiksi alkoholismia ei pelkästään koeta vieraaksi henkilökohtaisista syistä, vaan myös yleisten kulttuuristen kirjoittamattomien sääntöjen perusteella. Nämä kulttuuriset säännöt voivat sisältää ohjeet myös siitä, miten esimerkiksi vanhempien tai puolisoitten tulee perheessä käyttäytyä. (Jallinoja 2009, 11, 18–19, 26, 31.)

Jallinojan (2009, 12) vieraan-käsite pohjautuu Mary Douglasin (2000) ajatukseen pyhän ja lian erottamisesta. Jallinojan (2009) mukaan Douglas määritteli lian aineeksi, joka on väärässä paikassa ja melkein mikä vaan, kuten ihminen, paikka, asia tai esine voi tulla liaksi. Keskeinen ajatus Douglasilla lian ja pyhän taustalla on, ettei mikään itsessään ole likaa, vaan asiasta tulee likaa sen joutuessa sille sopimattomaan paikkaan. (Douglas 2000; ref. Jallinoja 2009, 12–13.) Jallinojan (2009, 13) mukaan perheen tarkasteluun sopivat paremmin käsitteet vieras ja yhteisyys, joilla hän korvaa Douglasin pyhän ja lian käsitteet. Vieraan ja perheyhteisyyden välistä suhdetta kuvastaa se, miten perheyhteisyys saa aikaan vieraan eikä ilman perheen yhteisyyttä ole vierasta (Jallinoja 2009, 12).

Yhteisyyden käsitteellä Jallinoja (2009) tarkoittaa sitä, miten ”tietyt ihmiset kuuluvat yhteen ryhmänä. Juuri siten he tulevat ”meiksi” ja erottuvat samalla muista. Varjelllessaan tätä yhteyttä he tekevät perheestä pyhää.” (Emt., 16.) Tämän ajatuksen taustalla Jallinoja (2009) näkee Eliaksen (1987) ajatuksen sosiaalisista figuuraatioista, joiden mukaan sosiaaliset muodostelmat ovat jotakin ”enemmän” kuin pelkkiä sosiaalisia sidoksia ja niiden kerääntymiä (Elias 1987; ref Jallinoja 2009,

16). Tätä ”jotakin enemmän” Jallinoja (2009, 16) nimeää yhteisyydeksi, jolla hän kuvaa ihmisten yhteenkuulumista ryhmänä, eikä vain sosiaalisten sidosten summana.

Jallinojan (2009) mukaan siihen, miten perhe kokee vieraan vaikuttaa myös Schmalenbachin (1977) yhteisyyden perusmuodot. Yhteisyyden perusmuotoihin kuuluvat yhteisö, liitto ja yhteiskunta (Schmalenbach 1977; ref Jallinoja 2009, 16–17). Jallinoja (2009, 17) korostaa näistä kahta, joita ovat yhteisöllinen yhteisyys ja liittoon pohjautuva rakkaudellinen yhteisyys, jotka ovat ensisijaisia perheessä. Yhteisöllinen yhteisyys perustuu ”itsestään selvänä ja luonnollisena pidetylle yhteisyydelle” (Jallinoja 2009, 24). Tämä yhteisyys muodostuu siitä, että lapset ovat vanhempiensa jälkeläisiä, mikä tuo perheeseen luonnollisuutta, pysyvyyttä sekä jatkuvuutta. Perhesuhteen jatkuvuuden vuoksi esimerkiksi vanhempien erotilanteessa ei etävanhempi lakkaa olemasta lapsen äiti tai isä. (Emt., 17.) Toinen yhteisyyden muoto on rakkaus, jonka Jallinoja (2009) näkee kuitenkin toissijaiseksi yhteisölliseen yhteisyyteen nähden, sillä pelkästään rakkaudellinen yhteisyys ei välttämättä saa perhettä kestäämään. Yhteisöllinen ja rakkaudellinen yhteisyys voidaan ajatella täydentävän toinen toisiaan, vaikka luonnollisuutta ja itsestäänselvyyttä voidaankin pitää sopeutumisenä ja siten vääränlaisena yhteisyytenä. Perhe tarvitsee molempia näistä, jotta perhe voi tulla pyhäksi ja siten kohdata vieraan. Usein perheessä vaikuttavat yhtä aikaa biologiset sekä tunneperäiset siteet, minkä vuoksi perheessä ollaan erityisen tarkkoja vieraasta. (Jallinoja 2009, 18, 30.)

Jallinoja (2009) käyttää perheen kohtaamista ongelmista sanaa vieras kuvaamaan tätä perheyhteisyyden ja ongelman välistä suhdetta. Perheen kohtaama asia tai ongelma tulee vieraaksi silloin kun se uhkaa perheyhteisyyttä. Tällöin perheyhteisyyden ylläpitäminen edellyttää erontekoa perheen ja vieraan välille. (Jallinoja 2009, 5–6.) Jallinojan (2009, 14) mukaan tätä rajankäyntiä käydään siitä, ketkä kuuluvat ”meidän perheeseemme” ja ketkä eivät. Tulkintani mukaan perheen yhteisyyteen kuuluvat myös perheenjäsenten suhteet. Näen, että vanhemman vankeus on juuri tällainen perheen sisäistä dynamiikkaa muokkaava tekijä, joka saa aikaan muutoksia perhesuhteissa. Vieraan käsitteeseen sisältyy tulkintani mukaan hyvin ajatus siitä, miten vanhemman vankeus saapuu perheeseen sisältäpäin toisen vanhemman kautta, vaikka vieras sinällään konkretisoituu perheen ulkopuolelle, vankilaan ja vanhemman konkreettisena poissaolona. Lapsi ei voi millään tavalla vaikuttaa tämän vieraan tuloon, vaan hänen tulee ottaa se vastaan ja yrittää sopeutua tai pärjätä tämän vieraan tuomien mahdollisten muutosten kanssa.

4 TUTKIELMAN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen sitä, miten vanhemman vankeus koetaan ja mikä merkitys vanhemman vankeudella on perheelle ja perhesuhteille. Tarkastelen perhettä ja perhesuhteita lapsen näkökulmasta ja otan tarkasteluun ajan ennen vanhemman vankeutta, vankeusajan sekä ajan vanhemman vankeuden jälkeen. Tätä tutkielmaa varten olen haastatellut aikuisia, joilla on lapsuudenkokemus vanhemman vankeudesta. Lisäksi tarkastelen sitä, minkälainen vieras vanhemman vankeus voi perheessä olla. Vieraalla tarkoitan Riitta Jallinojan (2009) vieraan käsitettä, jota esittelin edellisessä kappaleessa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Minkälaisena perhe-elämä on koettu ennen vanhemman vankeutta?
2. Miten vanhemman vankeus koetaan ja mikä merkitys vanhemman vankeudella on perheelle ja perhesuhteille vankeusaikana ja sen jälkeen lapsen näkökulmasta tarkasteltuna?
3. Minkälaisena vieraana vanhemman vankeus perheessä voi olla?

4.2 Aineisto

Aineistoni koostuu kuudesta teemahaastattelusta, jossa on haastateltu aikuisia (yli 18-vuotiaita) henkilöitä. Ennakoin, että haastateltavien etsiminen tulisi olemaan haastavaa, koska näin oli ollut myös Savolaisen (2013) pro gradu -tutkielmassa, jossa oli etsitty vanhemman vankeuden lapsuudessaan kokeneita aikuisia. Tämän vuoksi en halunnut asettaa erityisiä rajoituksia haastateltavien hakuun. Rajasin ikää kuitenkin sen verran, että haastateltavien oli oltava täysi-ikäisiä, jotta lapsuuden kokemuksesta olisi ehtinyt kulua aikaa. Täysi-ikäisyys tuntui luontevalta rajaukselta kun etsin haastateltavia aikuisia. Haastateltavien etsiminen tuntui alkuun haastavalta ja siihen meni aikaa. Pohdin pitkään mitä kautta löytäisin henkilöitä, joilla on lapsuudenkokemus vanhemman vankeudesta. Huomasin, ettei ollut niin sanotusti yhtä ”väylää” löytää haastateltavia. Lopulta hain haastateltavia eri yhdistysten ja järjestöjen kautta ja lähetin haastattelukutsuni (LIITE 1) seuraaville tahoille: Vankien omaisten ry, Voikukkalapset ry, Kris Suomi (Tampere) sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Rehellistä elämää -verkoston ylläpitämille Portti vapauteen -nettisivuille, jossa haastattelukutsuni julkaistiin. Onnekseni huomasin, että vaikka näiden eri tahojen

pääasiallisina kohdehenkilöinä eivät olleetkaan aikuiset, joilla on lapsuudenkokemus vanhempansa vankeudesta, sain näiden kautta kerättyä haastateltavia. Lisäksi hyödynsin haastateltavien hakemisessa ystäviäni, joille kerroin tekemästani pro gradu -tutkielmasta.

Valitsin aineistonkeruutavaksi teemahaastattelut, koska ajattelin, että haastattelujen avulla saan tavoitettua parhaiten haastateltavien kokemukset. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, joka eroaa strukturoidusta haastattelusta siten, ettei haastattelijalla ole ennestään valmiina tarkkoja kysymyksiä haastattelua varten. Haastattelijalla on kuitenkin listattuna aiheen kannalta olennaisia teemoja, joita hän käy läpi haastattelussa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.) Haastatteluiden ei tarvitse olla täysin samalla tavalla eteneviä, mutta tärkeintä on, että kaikki ennalta sovitut teemat käydään läpi, vaikka niiden järjestys vaihtelisikin (Eskola & Suoranta 1998, 87). Teemahaastattelu tuo hyvin tutkittavien äänen kuuluviin, sillä teemojen avulla haastattelussa painottuu haastatellun näkökulma, jolloin haastateltavan asioille antamat merkitykset ja tulkinnat tavoitetaan paremmin. Haastateltavan antamat merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa teemahaastattelua tehdessä. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48.) Teemahaastattelun luonne mahdollistaa haastateltavan vapaan puhumisen, mikä on teemahaastattelun vahvuuksia. Tutkittavan vapaamuotoinen puhuminen haastattelun aikana varmistaa sen, että haastattelut vastaavat haastateltavana olleen puhetta. (Eskola & Suoranta 2014, 88.)

Teemahaastattelun teemat voidaan poimia intuition, kirjallisuuden tai teorian kautta (Eskola & Vastamäki 2001, 33). Tätä tutkielmaa varten tekemäni teemahaastattelurunko (LIITE 2) on tehty kirjallisuuden ja aiemmin tehdyn tutkimuksen pohjalta. Keräsin teemoiksi tutkimuksissa esille tulleita keskeisiä teemoja, joita vanhemman vankeuteen liittyy. Jaottelin teemahaastattelurungon neljään eri ajanjaksoon: aika ennen vanhemman vankeutta, vanhemman vankeusaika, vanhemman vankeuden jälkeen sekä aikuisuus/nykyhetki. Otin haastatteluihin ajallisen etenemisen, koska lukemani kirjallisuuden pohjalta halusin tarkastella vanhemman vankeutta myös ajallisesti etenevänä asiana. Näin tärkeänä, että erityisesti aika ennen vanhemman vankeutta tulee mukaan haastatteluihin, koska siihen on keskitytty vähemmän aiemmissa tutkimuksissa. Jaottelun taustalla on lisäksi ajatus siitä, että vanhemman vankilaan joutuminen sekä sieltä vapautuminen ovat selkeitä muutoskohtia, joita perheet kohtaavat. Halusin edetä haastatteluissa ajallisesti lapsuudesta tähän hetkeen. Haastatteluja tehdessäni huomasin ajallisesti etenevän jäsennyksen hyvänä, sillä se oli haastateltavan kannalta miellyttävä tapa kertoa kokemuksista. Sain lisäksi palautetta yhdeltä haastateltavalta haastattelun ajallisesta etenemisestä, mitä hän piti hyvänä, sillä hän ei ollut koskaan

aiemmin käynyt tapahtumia tällä tavoin ”vaihe vaiheelta” läpi. Olen erittäin tyytyväinen löytämiini haastateltaviin ja saamaani aineistoon, mistä iso kiitos kuuluu haastateltavilleni.

Haastateltavien etsimisen ja haastattelut suoritin kevään 2015 ja kevään 2016 välisenä aikana. Haastattelujen kestot vaihtelivat reilusta tunnista kolmeen tuntiin. Tehtyäni kaikki haastattelut litteroin haastattelujen nauhoitukset sanatarkasti. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 102 sivua. Haastateltavista neljä oli miestä ja kaksi naista. Iältään he olivat haastatteluhetkellä 21–49-vuotiaita. Haastateltavien vanhempien vankeusrangaistusten syitä olivat muun muassa omaisuusrikokset, väkivaltarikokset, huumausainerikokset tai henkirikokset. Kaikki haastateltavani eivät kuitenkaan halunneet kertoa vanhemman vankeusrangaistuksen syytä tai eivät olleet siitä täysin varmoja. Vanhemman joutuessa vankilaan haastateltavien iät vaihtelivat 3- ja 17-vuoden välillä. Muutama vanhemmista oli ollut vankilassa useamman kerran, mutta suurin osa vain kerran. Haastateltavista kahden henkilön äiti ja neljän henkilön isä oli ollut vankilassa.

Kaikki haastateltavat olivat asuneet vankilaan joutuneen vanhemman kanssa jossain kohtaa lapsuuttaan, ja kuudesta haastateltavasta neljä oli asunut vankilaan joutuneen vanhemman kanssa juuri ennen vanhemman vankeutta. Haastateltavista kaksi oli asunut yhdessä molempien vanhempiensa kanssa juuri ennen vanhemman vankeutta, ja muissa tapauksissa vanhemmat olivat eronneet jo ennen vankilatuomiota. Lähes kaikilla haastateltavilla oli sisaruksia tai sisarpuolia. Pidän aineiston vahvuutena sitä, että joukossa on eri-ikäisiä naisia ja miehiä. Etuna on mielestäni myös se, että muutaman haastateltavan äiti oli ollut vankilassa. Haastatteluissa perheeseen liitettiin kuuluvaksi biologiset vanhemmat ja sisarukset, sekä lisäksi pitkäaikaiset sisarpuolet ja isäpuolet. Haastateltavat mielsivät perheen usein koostuvan samassa taloudessa asuvista, mutta myös eri taloudessa asuvat etävanhemmat miellettiin usein perheeseen. Lisäksi läheisiksi henkilöiksi nimettiin myös isovanhempia. Tähän tutkielmaan osallistuneiden haastateltujen perherakenteet vaihtelivat yksinhuoltajavanhemmista ydinperheeseen.

4.3 Muisteltu kokemus tutkimuskohteena

Tämän tutkielman aineisto koostuu haastatteluista, joissa aikuiset muistelevat lapsuudenaikaista elämäänsä ja kertovat vanhemman vankeuteen liittyvistä lapsuudenkokemuksistaan. Muistoihin liittyy aina tunteita, mikä tekee muistoista henkilökohtaisia. Muistojen henkilökohtaisuus tulee esille myös esimerkiksi siinä, miten samaan perheeseen kuuluvat perheenjäsenet voivat muistaa ja kokea tapahtuneet asiat eri tavoin. (Kemppainen 2001, 38.)

Aikuisilta kerättyä lapsuuteen liittyvää tutkimustietoa on välillä kritisoitu sen oikeellisuuden tai luotettavuuden vuoksi. Jonkinlaista muutosta ja unohdusta muistoissa varmasti ajan myötä tapahtuu, mikä voi vaikuttaa siihen, miten lapsuudenkokemuksia voidaan tavoittaa aikuisuudessa (Jähi 2004, 59; Kemppainen 2001, 39). Lisäksi kaikki elämämme aikana kokemat asiat voivat vaikuttaa lapsuuden muistoihin, mutta missä määrin sitä tapahtuu, on mahdotonta sanoa (Kemppainen 2001, 43). Aikuisena lapsuudenaikaisiin kokemuksiin palaamista tai tapahtumien muistelemista ei kuitenkaan ole pidetty mahdottomana (Jähi 2004, 59; Kemppainen 2001, 43), mikä on näkynyt muistellun kokemustiedon käyttämisenä tutkimuksissa. Esimerkiksi Itäpuisto (2005) ja Jähi (2004) ovat kumpikin keränneet väitöskirjojaan varten lapsuudenkokemuksia aikuisilta haastateltavilta. Jähi (2004) on tutkinut väitöskirjassaan aikuisia, jotka ovat eläneet lapsuuttaan psyykkisesti sairaan vanhemman kanssa kun taas Itäpuisto (2005) on tutkinut lapsuudenkokemuksia päihdeongelmaisen vanhemman kanssa elämisestä.

Ajallisen etäisyyden ei pelkästään katsota tuovan vain unohdusta tai muistojen muuttumista, vaan etäisyyden kautta muistot jäsentyvät ja sitä kautta niitä on helpompi ymmärtää (Bardy 2006, 327–328). Bardyn (2006, 327–328) mukaan aikuinen pystyy selittämään ja järjestämään lapsuudenaikaisia kokemuksiaan paremmin. Ajallinen etäisyys antaa mahdollisuuden myös erittäin sensitiivisten aiheiden tutkimiseen. Tutkiessaan aikuisia, joilla oli lapsuudenaikainen kokemus seksuaalisesta hyväksikäytöstä, Laitinen (2004) huomasi ajallisen etäisyyden mahdollistavan lapsuudenkokemuksesta puhumisen ja sen myötä tutkimukseen osallistumisen. Lapsuudenaikaisesta kipeästä kokemuksesta voi olla mahdotonta puhua ennen ajallisen etäisyyden saamista. (Emt., 60.) Myös Itäpuiston (2005) tuo esiin aikuisten tutkimisen hyviä puolia. Itäpuiston (2005) mukaan alkoholiongelman vanhemman kanssa eläviä lapsia on vaikea tavoittaa, ellei vanhempi ole hakeutunut hoitoon. Voi siis olla, että jos tutkimustieto kerättäisiin lapsilta, olisi osallistujissa vain hoitoon ohjautuneiden vanhempien lapsia. Aikuisia haastatteleamalla voidaan tavoittaa laajempi lapsuudenkokemusten kirjo ja esimerkiksi niitä henkilöitä, kenelle ulkopuolista apua ei ollut lapsuudessa tarjolla. Vanhempi voi myös muissa tapauksissa rajata lapsen osallistumisen tutkimukseen, mikä puoltaa aikuisilta kerättävän tutkimustiedon tärkeyttä. (Emt., 64–65.)

Näen myös tämän pro gradu -tutkielman perustelevan aikuisilta kerätyn lapsuutta koskevan tutkimustiedon keräämistä. Haastatteluita tehdessäni tuli esille lasten lojaalius vanhempiaan kohtaan. Haastateltavien kokemuksissa lapsen lojaalius esti lasta puhumasta ulkopuolisille perhe-elämään liittyvistä asioista lapsuudessa. Lisäksi lapsen kokema häpeän tunne tai kokemus siitä, ettei vanhemman vankeudesta ollut soveliaa puhua perheen ulkopuolelle, voi rajoittaa lasta puhumasta.

Nämä seikat voivat vaikuttaa lapsilta saatavaan tutkimustietoon siten, ettei lapsi välttämättä pysty avoimesti kertomaan perhe-elämään liittyvistä asioista, jolloin tutkimus ei tavoita kaikkea tärkeää tietoa. Aikuisikäinen haastateltava halusi kertoa avoimesti näistä vaikeistakin asioista, eikä lojaalius vanhempaa kohtaan enää estänyt tätä.

Tässä tutkielmassa tutkimuskohteena ovat kokemukset ja niihin liittyvät merkitykset. Lähestymistapana on fenomenologis-hermeneuttinen viitekehys. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys, joita tutkimuksessa pyritään tulkitsemaan ja ymmärtämään (Laine 2001, 26). Tuomen ja Sarajärven (2009, 35) mukaan tavoitteena fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa ”on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys”. Fenomenologinen ihmiskäsitys sisältää ajatuksen siitä, miten ihminen on suhteessa ympäröivään maailmaan, jolloin hänelle syntyy kokemuksia. Kokemukset eivät siis ole mitään konkreettisia asioita, vaan kokemukset muotoutuvat ihmisen ja ympäristön välisen koetun suhteen pohjalta. (Laine 2001, 26–27, 32.) Kokemukset ovat henkilökohtaisia, joten kokemuksen ”määrittelyyn ei kellään ulkopuolisella ole oikeutta”, vaikka ympäröivä kulttuurin merkitys onkin huomioitava (Jähi 2004, 58). Ihmisen toimiessa osana ympäröivää maailmaa, hän antaa ympäristölle ja toiminnalleen merkityksiä, jotka muotoutuvat ihmisen kasvaessa osaksi yhteisöä (Laine 2001, 27–28). Tämä johtuu Laineen (2001, 27) mukaan siitä, miten ihmisen pyrkimykset ja kiinnostukset ohjaavat ja muokkaavat havaintojemme tekoa, eikä ihmistä ympäröivä todellisuus ole siten neutraali. Merkitysten antaminen asioille ei ole vain yksilötasolla tapahtuvaa, vaan sisäistämme merkityksiä myös yhteisöstä, jossa elämme. Kokemus ja merkitys ovat siis suhteessa toisiinsa, sillä kokemusten syntymisen taustalla ovat asioille antamamme merkitykset. (Laine 2001, 27–28.) Jotta voimme tavoittaa näitä merkityksiä, tulee tutkijan tulkita aineistoa, sillä vaikka tutkittava ilmiö on läsnä ympäröivässä maailmassa, ei se ole suoraan käsitteellistettävissä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35), ja silloin mukaan tulee hermeneutiikka.

Hermeneutiikalla Laineen (2015, 33) mukaan tarkoitetaan ”teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta”. Judén-Tupakan (2007, 64) mukaan hermeneutiikan keskeisenä ideana on merkitysten löytäminen tulkinnan ja ymmärtämisen avulla. Tutkimusta varten tutkija haastattelee tutkittavia henkilöitä, jotta saisi kerättyä haastateltavien kokemuksia ja merkityksiä. Kokemukset välittyvät haastattelijalle puheen sekä eleiden ja ilmeiden kautta. Kokemusten kertominen ei ole vain haastateltavan vastuulla, vaan tutkijan tulee osata kysyä ja tulkita haastateltavan ilmauksia. (Laine 2015, 33.) Aineiston keräämisen jälkeen tutkijan on tulkittava ja ymmärrettävä haastateltavan puhetta (Judén-Tupakka 2007, 64). Jotta tutkija tavoittaa ymmärryksen, tulee hänen käydä dialogista keskustelua

kerätyn aineiston ja omien tulkintojensa välillä. Tutkijan tulee tiedostaa omat ennakkoluulonsa sekä suhtautua saamaansa ymmärrykseen ja tulkintaan kriittisesti. Tutkijan tulee palata uudestaan ja uudestaan aineistonsa pariin, eikä turvautua heti ensimmäiseen tulkintaan. Tätä dialogia kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi. Hermeneuttisen kehän avulla tutkija syventää ja korjaa ymmärrystään ja pyrkii pääsemään pois minäkeskeisyydestä. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen kautta voimme lisätä ymmärrystä jostain ihmiselämää koskevasta ilmiöstä. Usein tutkimuksemme koskevatkin ongelmallisina pidettyjä ihmiselämän aluetta, koska haluamme oppia ymmärtämään ja kehittämään asioita. (Laine 2015, 35–38, 50.) Laineen (2015, 50) mukaan tällainen kehittäminen on mahdollista silloin, kun ymmärrämme ihmisten toiminnan taustalla olevia merkityksiä. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelun kohteena ovat haastateltavien lapsuudenaikaiset kokemukset sekä niiden pohjalta vanhemman vankeudelle antamat merkitykset. Ymmärrän kokemukset henkilökohtaisina tulkintoina lapsuuden tapahtumista. Henkilökohtaisuus on mielestäni olennainen osa kokemuksen tutkimista ja tämä tutkielma kertoo juuri tähän tutkielmaan osallistuneiden haastateltujen kokemuksista. Näen, että kokemusten henkilökohtaisuuden vuoksi ei kokemuksia voida määrittää joko oikeaksi tai vääräksi ja tämän vuoksi pidän jokaista kokemusta arvokkaana.

4.4 Analyysi

Lähdin tekemään aineiston analyysia aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan: ”Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä.” (Emt., 112.) Aineistolähtöinen laadullinen analyysi sisältää karkeasti kolme vaihetta, joita ovat aineiston redusointi, aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä kolmantena abstrahointi eli käsitteellistäminen (Miles & Huberman 1994; ref. Tuomi ja Sarajärvi 2009, 108). Redusoinnissa aukikirjoitetusta aineistosta poistetaan tutkimustehtävän kannalta kaikki epäolennainen, joko pilkkomalla tekstiä osiin tai tiivistämällä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109). Epäolennaisen poistaminen on tärkeää erityisesti haastatteluin kerätyssä aineistossa, sillä varsinkin puolistrukturoiduissa haastatteluissa, aineistoon kerääntyy paljon epäolennaista tietoa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 36). Toisessa vaiheessa, klusteroinnissa pelkistetty aineisto ryhmitellään samankaltaisuuksien tai/ja eroavaisuuksien mukaan. Muodostetuille ryhmille annetaan ryhmän sisältöä vastaava nimi. Viimeisessä vaiheessa, eli abstrahoinnissa tiivistetyt luokat nimetään niitä kuvaavalla käsitteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–112.)

Aloitin analyysini tekemisen nauhoitettujen haastattelujen aukikirjoittamisella eli litteroinnilla. Litteroin kaikki haastattelut sanatarkasti. Tämän jälkeen luin litteroituja tekstejä läpi useaan kertaan ja etsin tutkimustehtävää ajatellen olennaisen, jota teemoittelin erilaisuuksien ja samankaltaisuuksien kautta. Teemoittelun tarkoituksena on tuoda esille valitun teema sisältö, eikä teeman toistuvuudella välttämättä ole merkitystä. Tavoitteena teemoittelussa on ryhmitellä aineiston sisältämiä aihepiirejä teemoihin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Nämä tutkijan esiin nostamat teemat ovat tutkijan tekemää tulkintaa haastateltavien sanomisesta. Valitut teemat voivat noudattaa teemahaastattelun teemoja, mutta usein analyysia tehdessä aineistosta löytyy mielenkiintoisempia teemoja. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 173.) Käytin teemoittelussa hyödyksi tietokoneen leikkaa-liimaa toimintaa sekä eri värejä (katso Eskola 2001, 144). Teemoittelun avulla sain poimittua tutkimustehtävääni vastaavia haastatteluotteita. Ensin teemoittelin aineistoa ajallisesti *aikaan ennen vanhemman vankeutta, vanhemman vankeusaika* sekä *aika vanhemman vapautumisesta nykyhetkeen*. Nämä ajalliset jaksot olivat teemahaastatteluni ajallisia teemoja, joten koin niiden tuomisen myös analyysiin luonnollisena.

Poimin näihin ajallisiin teemoihin liittyviä alateemoja ja lisäksi käytän ensimmäisen ajallisen teeman sisällä tyypittelyä. Tyypittelyssä etsitään samankaltaisia ominaisuuksia ja tehdään niistä niin sanottu tyyppiesimerkki (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Tuomen ja Sarajärven (2009, 93) mukaan ”tyypittelyssä tiivistetään joukko tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä yleistykseksi”. Tyypittelyn avulla tässä tutkielmassa kuvaan haastateltavien arjen kuvauksia ennen vanhemman vankeutta, en oikeastaan yleistäen, vaan kuvaamalla perhearjen kirjoa kolmen tyyppiesimerkin avulla. Esittelen tarkemmin tulos-osiossa miten päädyin kolmeen perhetyyppiin, joita ovat niin sanottu normaali perhe, vieraiden asuttamat perheet ”siinä maailmassa” sekä perhe ”sen maailman” ja normaalin perheen väliltä.

Toiseen ajalliseen teemaan eli vanhemman vankeusajan teemaan sisältyy kaksi alateemaa. Näistä alateemoista toinen kuvaa sitä, mitä siviilissä olevassa perheessä tapahtuu vanhemman ollessa vankilassa ja toinen alateema käsittelee lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välistä suhdetta. Nämä kaksi teemaa löytyvät selkeästi haastatteluista. Kotona olevaa perhettä ja perhesuhteita kuvaan teemoilla ristiriitaa perheessä, suojelua perhesuhteissa ja tukena ja turvana. Kuvaan lapsen ja vangitun vanhemman välistä suhdetta kahden teeman kautta, jotka ovat muuttuva ja muuttumaton suhde. Muutosta lapsen ja vangitun vanhemman väliseen suhteeseen koettiin tehneen konkreettinen erossa oleminen sekä sopimattomat tapaamiset sekä se, miten vankilassa olevaa vanhempaa koskeva uusi tieto oli muuttanut lapsen käsitystä vanhemmastaan.

Kolmatta ajallista teemaa, eli vanhemman vankeuden jälkeistä aikaa kuvaan alateemoilla paluuentiseen, tutustumista uudelleen sekä paljastettu vieras. Nämä alateemat sisältävät haastateltujen kokemuksia, jotka koskivat vanhemman vapautumisen jälkeistä aikaa sekä koko perhettä ajatellen, mutta myös haastateltavan ja hänen vankilassa olleen vanhemman välisen suhteen näkökulmasta.

Analyysia tehdessäni totesin Riitta Jallinojan (2009) vieraan käsitteen sopivan kuvaamaan vanhemman vankeutta, sillä löytämäni teemat kuvaavat perheessä tapahtuvia muutoksia. Ymmärrän vanhemman vankeuden olevan vieras perheessä, minkä otin myös analyysiä ohjaavaksi käsitteeksi syventäessäni analyysiä. Huomasin miten vanhemman vankeus on perheen yhteisyyteen vaikuttava tekijä, mikä vahvisti ajatusta vieraan käsitteen liittämistä vanhemman vankeuteen. Näin analyysiin tuli mukaan teoriaohjaavuutta. Teoriaohjaavassa analyysissa voi olla teoreettisia kytkeitä ja teoria voi ohjata analyysin etenemisessä, mutta analyysi ei suoraan pohjaudu teoriaan. Aikaisempi tieto ohjaa analyysin tekemistä avaamalla uusia ajattelun tapoja, eikä analyysin tarkoituksena ole testata teoriaa. Tutkijan on kuitenkin tunnistettava aikaisemman tiedon merkitys analyysia tehdessään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.) Teoriaohjaavuus voi näkyä esimerkiksi abstrahoinnissa, jolloin käsitteet perustuvat ilmiöstä jo tiedettyyn (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116).

Muodostin teemat aineistolähtöisesti, mutta analyysin syventämisessä ja raportoinnissa olen ottanut mukaan vieraan käsitteen. Teemoittelun jälkeen kirjoitin olennaisten haastatteluotteiden pohjalta tulkintani, joilla pyrin vastaamaan tutkimustehtävääni. Analyysin tulosten raportoinnissa olen yhdistänyt aineistosta poimimani esimerkit sekä oman ajatteluni tulkinat, jotka yhdistin vielä kirjallisuuteen ja aikaisempaan tutkimukseen. (Eskola 2001, 148.) Kirjoittamisessa kuljetin vieraan käsitettä mukana sekä tekstissä että otsikoissa. Esitän lisäksi yhteenveto-osiossa kolme eri tapaa, miten vanhemman vankeus voi tulla vieraaksi perheeseen, sekä kerron minkälaisena vieraana vanhemman vankeus voi tulkintani mukaan perheessä olla. Käytän tuloksissa sanaa vieras kuvaamaan vanhemman vankeutta. Lisäksi käytän tuloksia esittäessäni sanaa lapsi, jolla viitataan haastateltavaan hänen ollessa lapsi. Mielestäni täten saan kuvattua paremmin sitä, että kyse on lapsuudenaikaisista kokemuksista.

4.5 Pohdintaa tutkimusetiikasta

Tutkimusta tehtäessä tulee tutkijan miettiä eettisiä näkökulmia. Haaparanta ja Niiniluoto (2016, 153) lähestyvät tieteellisen tutkimuksen ja etiikan suhdetta kahdesta eri näkökulmasta. Heidän mukaansa tutkimuksen tulosten nähdään vaikuttavan eettisiin ratkaisuihin, mutta toisaalta myös

yleiset eettiset näkemykset vaikuttavat tutkijan tekemiin ratkaisuihin (Haaparanta & Niiniluoto 2016, 153). Tuomen ja Sarajärven (2009, 125) mukaan jälkimmäisen nähdään olevan varsinaista tieteen etiikkaa. Haaparannan ja Niiniluodon (2016) mukaan tieteen etiikkaan liittyy kysymys siitä, ”millaista on hyvä tutkimus?”. Usein tutkimusetiikassa puhutaan hyvistä tieteellisistä käytännöistä, jolloin tarkastellaan sitä, millaisia keinoja tutkimusta tehdessä on mahdollista ja sopivaa käyttää. (Emt. 154, 156.)

Mäkisen (2006) mukaan se, kuinka tärkeänä henkilö näkee tutkittavan aiheen vaikuttaa hänen osallistumiseensa tutkimukseen. Tutkimukseen, jonka aihe koetaan tärkeäksi, osallistutaan todennäköisemmin kuin tutkimukseen, jonka aihetta ei nähdä tärkeänä. (Emt., 112.) Tätä tutkielmaa tehdessäni, oma pohdintani kohdistuu juuri tähän Mäkisen (2006) huomioon. Mietin sitä, tuleeko aineistoon sellaisten henkilöiden kokemuksia, jotka asian ovat jo jollain tavalla käsitelleet, tai jotka syystä tai toisesta kokevat aiheen erityisen tärkeäksi ja haluavat puhua siitä. Haastateltavia hakiessani mietin esimerkiksi sitä, ovatko järjestöissä mukana olevat henkilöt valvetuneempia tai aktiivisempia puhumaan vanhemman vankeuteen liittyvistä kokemuksistaan, kuin henkilöt jotka eivät ole mukana eri järjestöjen toiminnassa. En kuitenkaan näe, että se olisi merkityksellistä tutkimukseni kannalta, sillä tarkoituksena on tarkastella kaikenlaisia vanhemman vankeuteen liittyviä kokemuksia, eikä sen vuoksi toisten kokemukset ole toisia tärkeämpiä.

Vaikka eettisiä kysymyksiä on useita Hirsjärvi ja Hurme (2011, 20) mainitsevat niistä neljä ihmisten tutkimiseen keskeisesti liittyvää periaatetta, joita ovat informointiin perustuva suostumus, yksityisyys, luottamuksellisuus ja tutkittavalle mahdollisesti aiheutuvien seurauksien huomioiminen. Omat eettiset pohdinnat tätä tutkielmaa tehdessä kohdistuivat juuri yksityisyyden turvaamiseen sekä haastateltaville mahdollisesti aiheutuvista seurauksista. Anonymiteetin säilyminen kuuluu keskeisesti tutkimusetiikan perusteisiin, erityisesti silloin kun tutkittavat sitä haluavat (Mäkinen 2006, 114). Pyrin korostamaan haastatteluja tehdessäni anonymiteetin säilymistä, sillä tutkittavan aiheen sensitiivisyyden vuoksi on tärkeää, että tutkittavat säilyttävät anonymiteettinsä niin halutessaan. Anonymiteetin säilymisellä voidaan nähdä selkeitä etuja tutkimusta ajatellen. Anonymiteetin avulla voidaan käsitellä arkojakin asioita, jolloin tutkijan on helpompi käsitellä tutkimuksesta saatuja tuloksia. Tieto tunnistamattomuudesta voi myös vapauttaa haastateltavan avoimempaan keskusteluun haastattelun aikana. (Mäkinen 2006, 114.)

Tätä tutkielmaa tehdessäni mietin usein haastateltavien anonymiteettiä. Analyysia tehdessäni huomasin, että vanhemman vankeuteen liittyvien kokemusten taustalla voi olla useita taustatekijöitä (kuten haastateltavan ikä vanhemman ollessa vankilassa tai oliko vankilassa oleva vanhempi äiti vai

isä). Tulkintani mukaan nämä taustatekijät voivat olla olennaisia tekijöitä vanhemman vankeuden kokemiseen. Haasteelliseksi koin sen, miten voin tuoda näitä tärkeitä seikkoja haastatteluista esille kuitenkin niin, etteivät esille nostamani asiat ole yhdistettävissä tutkittavana olevaan henkilöön. Tähän liittyi olennaisesti se, mitä tunnistetietoja laitan tulosten raportointiin. Päädyin siihen, etten jätä haastatteluotteisiin mitään tunnistetietoja tai haastattelukoodeja, koska haluan turvata haastateltavien anonymiteetin. Avaan kuitenkin tekstissä tarvittaessa oleelliset taustatiedot. Lisäksi olen poistanut haastatteluotteista kaikki nimet, iät, paikannimet sekä vahvat murre sanat ja olen korvannut ne kolmella katkoviivalla.

Hirsjärvi ja Hurme (2011, 20) korostavat sitä, että tutkijan on aloittaessaan tutkimusta ja aihetta valitessaan mietittävä tarkkaan miten se parantaa tutkittavina olevien ihmisten inhimillistä tilannetta sekä sitä, mitä tutkimuksesta voi mahdollisesti aiheutua tutkimukseen osallistuvalla. Tarkastelun kohteena tässä tutkielmassa olivat perheet ja perhesuhteet, joten haastateltavieni kokemukset kohdistuivat myös heidän perheenjäseniinsä. Pohdin usein sitä, voiko tutkimusraporttini vaikuttaa haastateltavan ja hänen perheenjäsenensä suhteeseen. Tätä kysymystä pohtiessani haastateltavien anonymiteetin tarve korostui. Anonymiteetin takaamisella pyrin turvaamaan sitä, ettei tutkielmani vaikuttaisi haitallisesti haastateltavien perheisiin ja perhesuhteisiin. Tuloksia kirjatessa pyrin lisäksi jatkuvasti arvioimaan tekemiäni tulkintoja sekä omien ennakko-oletuksieni ja arvojeni vaikutusta. Halusin noudattaa sensitiivistä ja neutraalia tapaa kirjoittaa, jotta voin tuoda juuri haastateltavien kokemuksia esille.

Aineiston keruu on yksi tutkimuksen vaiheista, jolloin eettisyyttä on mietittävä. Varsinkin haastatteluissa, jossa haastattelija on kasvokkain haastateltavan kanssa, ovat eettiset kysymykset monitahoisia. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 19.) Painotin haastatteluihin osallistumisen vapaaehtoisuutta ja kävin haastattelujen alkuun läpi tarkemmin haastatteluani sekä haastateltavan mahdollisuutta keskeyttää tai perua haastattelu koska vain, myös jälkeenpäin. Lisäksi kävin näitä edellä mainittuja asioita läpi haastateltavan kanssa tutkimusluvan (LIITE 3) avulla, jonka haastateltavat allekirjoittivat. Jokainen haastateltava sai puhelinnumeroni ja rohkaisin heitä olemaan yhteydessä, jos he halusivat lisätä tai poistaa jotain haastattelussa kertomaansa.

5 KUVAUKSET PERHEESTÄ ENNEN VIERAAN SAAPUMISTA

Tuloksien ensimmäisessä osassa esittelen muodostamani perhetyypit, jotka ovat tyyppikuvauksia haastateltavien perhe-elämästä ajalta ennen vanhemman vankeutta. Perhetyypit on muodostettu aineistoni perusteella haastateltavien esittämistä perheen ja arjen kuvauksista. Arjen kuvaukset ennen vanhemman vankeutta olivat moninaisia, mutta useat haastateltavista lähtivät arjen kuvailussa vertaamaan perheensä arkea normaaliin tai tavalliseen perhearkeen. Muutamat haastateltavista käyttivät perheen arjesta ”normaali perhe” tai ”normi arki” käsitteitä tai kuvasivat perheen arjen olleen ”tavallista perhearkea”. Toinen tapa kuvata perheen arkea oli verrata lapsuudenperheen arkea ”siinä maailmassa” elämiseksi. ”Siihen maailmaan” kuului usein muita vieraita, kuten päihteet tai rikollisuus, jotka näkyivät perheen arjessa jo ennen vanhemman vankeutta. Näiden vieraiden kerrottiin määrittäneen perheen arkea ja perhesuhteita merkittävästi. Puhuminen ”siitä maailmasta” sisälsi myös ajatuksen siitä, että kyseinen maailma erosi ”normaalissa” perheessä elämisestä. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, miten perhearke ”siinä maailmassa” ja ”normaalin perheen” arki kohtasivat välillä haastateltavien kuvauksissa.

Olen muodostanut arjen kuvauksista kolme tyyppiesimerkkiä, joita ovat niin sanottu normaali perhe, vieraiden asuttamat perheet ”siinä maailmassa” sekä perhe ”sen maailman” ja normaalin perheen väliltä. Kolmas arjen kuvaus sijoittuu kahden edellä mainitun kuvauksen väliin. Nämä kolme perhekuvausta ovat tyyppiesimerkkejä, eivätkä siten tarkkarajaisia täydellisiä kuvauksia minkään perheen arjesta. Vaikka perheen arkea voisi kuvailla ”normaalin perheen” arjeksi, voi siellä olla viitteitä muista vieraista, kuten esimerkiksi päihdeongelmasta. Ja sama päinvastoin, ”siinä maailmassa” eläminen ei yksinomaan ole pelkkää vieraiden läsnäoloa, vaan se sisälsi lisäksi hyväksi ja normaaliksi koettuja asioita.

Käytän haastatteluotteissa --- merkintää silloin, kun olen poistanut tekstistä osan, joko sen vuoksi, ettei sillä ole olennaista merkitystä siinä kohtaa tai turvatakseni haastateltujen tunnistamattomuuden. Lisäksi olen laittanut tarkentavia sanoja kahden sulkumerkin väliin ( ).

5.1 Niin sanottu normaali perhe

Niin sanottuna normaalina perheenä kuvattiin perhetilanteita, joissa vanhemmat kävivät töissä ja lapset saivat harrastaa. Molemmat perheen vanhemmista olivat mukana haastateltavan lapsuudessa, vaikka vanhemmat olisivatkin eronneet. Jos vanhemmat olivat eronneet, olivat lapsen ja

etävanhemman tapaamiset jatkuneet, ja tämän vuoksi suhdetta etävanhempaan kuvattiin hyväksi. Arjen ja perhetilanteen kuvailu tehtiin lyhytsanaisesti ja tavallisesta tai normaalista perhearjesta puhuttiin ikään kuin se olisi yleisesti tunnettua. Arki kuvattiin sujuvana ja miellyttävänä aikana, eivätkä perheen arkea kuormittaneet muut vieraat, kuten päihdeongelmat tai isommat haasteet. Vanhempien mahdollista eroakaan ei kuvattu kovin isona kriisinä, vaikka se olisi alkuun tuonut omat haasteensa perheeseen. Tavalliseen perhearkeen kuvattiin kuuluvan perheen yhteinen tekeminen. Aktiivista yhdessä tekemistä pidettiin hyvän perhe-elämän merkinä.

”joo no me oltiin sellanen niin sanottu normaali perhe mikä nyt on normaalia ihan tämmönen tota normaali työssäkäyvät vanhemmat ja mulla on kaks vanhempaa sisarusta”

Perherooleja pidettiin niin sanotuissa normaaleissa perheissä perinteisinä. Äidin kuvattiin hoitavan kotia ja lapsia, kun taas isän kuvattiin käyvän töissä. Isän vastuulla nähtiin olevan pääasiassa kurin ja järjestyksen ylläpitäminen, sekä auktoriteettina toimiminen. Arjen tavallisuutta kuvattiin koulun ja kaverisuhteiden sujuvuudella, eikä niissä koettu suurempia haasteita, kuten esimerkiksi kiusaamista. Haastateltavat kertoivat isoista tai läheisistä kaveriporukoista, joissa viettivät vapaa-aikaansa. Myös muut sosiaaliset suhteet, kuten suhteet sukulaisiin ja isovanhempiin kuvattiin joissain tapauksissa läheisinä. Isovanhempien kuvattiin olleen aktiivisesti perheen arjessa mukana esimerkiksi hoitaen lapsia ja olevan sitä kautta osa perhettä.

Normaalien perheiden kuvauksissa painottuivat vahvasti myös perheenjäsenten väliset suhteet ja perhesuhteet kuvattiin yleisesti läheisiksi ja ongelmattomiksi. Niissä perheissä, joissa vanhemmat olivat yhdessä ennen vanhemman vankeutta, ei vanhempien välillä kuvattu olevan suurempia normaalista poikkeavia riitoja. Perinteisten perheroolien mukaan äidin kuvattiin olleen pitkälti läsnä arjessa. Isä kuvattiin toisinaan poissaolevammaksi, mikä yleensä johtui isän töistä. Isän poissaolosta huolimatta suhdetta isään kuvattiin lämpimänä. Suhteita sisaruksiin kuvattiin niin sanotuissa normaaleissa perheissä läheisiksi ja sisarusten välistä riitelyä pidettiin normaalina.

Toisaalta myös nämä niin sanotut normaalit perheet olivat voineet kohdata vieraita aikaisemmin. Vieraana oli saattanut olla vanhempien ero, ja esimerkiksi uuden isäpuolen tuleminen mukaan perheen arkeen. Haastateltavat kuvasivat suhteen luomista isäpuoleen alkuun vaikeaksi. Läheisemmäksi suhdetta oli kuitenkin muokannut se, että isäpuoli oli ollut vahvasti mukana perheen arjessa osallistuen lapselle tärkeisiin asioihin. Niin sanotun normaalin perheen arkea eläneiden haastateltavien isäpuolen rooliin liittyvissä suhdekuvauksissa tyypillistä oli

pitkäaikaisuus, sekä suhteen syveneminen ja muuttuminen merkitykselliseksi. Isäpuoleen liitettiin useita perhesuhteen ulottuvuuksia, kuten sosiaalisia ja psykologisia ja isäpuoli oli ikään kuin saanut paikkansa lapsen perhesuhteissa (katso Ritala-Koskinen 2003, 123–127). Haastateltavat kuvasivat saaneensa merkityksellisen isähahmon tai ”miehenmallin” elämäänsä, kun oma isä ei pystynyt olemaan päivittäin läsnä haastateltavan lapsuudenperheen arjessa. Eräs haastateltavista kuvasi, miten arki isäpuolen kanssa oli tuntunut ihan siltä, kuin isä olisi ollut perheessä.

”oli se (isäpuoli) vähän (isähahmo) kun ei se oma isä ollut siinä omassa elämässä mukana, niin siitä tuli semmonen ja tehtiin mökkireissuja ja käytiin ulkomailla ja -- että se oli ihan niin ku ois isä ollut siinä perheessä”

Niin sanotun normaaliperheen arkea kuvattiin suhteellisen ongelmattomana perhe-elämänä. Haastateltavat eivät kuvanneet suuria haasteita perheessä, eikä perhesuhteissa, toisin kuin ”siinä maailmassa” eläneet haastateltavat.

5.2 Vieraiden asuttamat perheet ”siinä maailmassa”

Niin sanottujen normaalien perheiden vastakohtana kuvattiin olevan perheet, joissa jo ennen vanhemman vankeutta oli muita vieraita, kuten vanhemman päihdeongelma läsnä perheen arjessa ja perhesuhteissa. Haastateltavat kuvasivat vieraiden asuttamaa lapsuuttaan elämisenä ”siinä maailmassa”.

”mä olin niin ku elänyt siellä rikollismaailmassa”

”Siihen maailmaan” kuuluivat arjessa esiintyvät vieraat, kuten päihdeongelmat, väkivalta, mielenterveysongelmat ja rikollisuus. Epävakautta lasten elämään toi toisinaan heikko taloudellinen tilanne, koska vanhemmista juuri kukaan ei yleensä käynyt töissä.

”äiti oli työttömänä joi paljon alkoholia isäpuoli samaten. Pieniä omaisuusrikoksia silloin varmaan ja tota illat tai viikonloput oli semmosta vanhempien enempi tai vähempi vanhempien päihtymystä”

Vanhemman päihteidenkäytön sekä muiden vieraiden myötä perheet kohtasivat myös muita haasteita, kuten muuttoa ja näistä mahdollisesti seuranneita koulun vaihtoja. Arkeen saattoi kuulua vanhemman yhtäkkinen ja pitkäaikainen poissaolo, mikä usein johtui juuri päihteidenkäytöstä. Vanhempi nimettiin isäksi tai äidiksi, vaikka tämä olisi ollut poissa lapsen elämästä pitkiäkin

aikoja. Toisaalta vaikka lapsi saattoi olla paljon hoidossa sukulaisilla, eivät vieraiden asuttamien perheiden arkeen kuuluneet normaali perheissä kuvatut sukulaisvierailut. Sosiaalisiiin tilanteisiin kerrottiin liittyneen usein alkoholi.

”ihan mitään sellasta normi arkea että joku olis käyny kyläileen ihan muuten vaan niin ei ollut että kaikki kyläily liittyy siihen alkoholin juontiin --- ei ollut sellasia sukulaisvierailuja tai mitä nyt ehkä normaalissa perheessä missä ei ole alkoholi semmosessa roolissa”

Haastateltavien kuvauksissa päihdeongelma oli yleisin vieras ”siinä maailmassa” arkea eläneiden perheissä. Vanhemman päihdeongelma nähtiin arkea määrittävänä tekijänä ja päihteiden kuvattiin liittyvän kaikkeen perheen arkiseen toimintaan. Perheen vanhemman päihteidenkäyttö oli vaikuttanut perheen yhdessäoloon, mutta samalla vanhemman käytökseen. Vanhempi oli esimerkiksi päihtyneenä saattanut olla väkivaltainen lasta kohtaan. Päihteiden käytön seurauksena haastateltavat kertoivat nähneensä ja kokeneensa väkivaltaa jo nuorena, minkä vuoksi poliisit olivat vierailleet perheessä. Alkoholi ja väkivalta olivat ikään kuin vieneet tilaa perheessä. Jallinojan (2009) mukaan perheenjäsenten olisi elein, toimin ja sanoin osoitettava yhteenkuuluvuutta, eikä pelkkä yhdessä oleminen riitä takaamaan tätä. Esimerkiksi alkoholisoitunut vanhempi ei pysty osoittamaan yhteenkuuluvuutta, vaan hän valtaa perheessä kaiken tilan saaden itsensä muiden perheenjäsenten huomion kohteeksi. Tämä rikkoo yhteisöllistä yhteisyyttä, mikä toteutuessaan vaatii kaikilta perheenjäseniltä yhtäläisen yhteenkuuluvuuden tunteen perheessä. Alkoholismi hallitsee perhettä ja saa muut perheenjäsenet pieneen tilaan päihtyneen vanhemman viedessä tilan. (Emt., 27–28.) Eräs haastateltava kuvasikin perheessään vallinnutta tilannetta, jossa lapset tulivat siinä mukana vanhemman päihdeongelman hallitessa arkea:

”semmonen kasvatuksellisuus että lapset tuli siinä mukana että ei niitä siinä mitenkään erityisemmin huomioitu että hirveän itsekeskeistä toimintaa se on semmoselta vanhemmalta on joka on päihderiippuvainen”

Vieraiden asuttamien perheiden arkeen oli usein kuulunut vanhempien ero ja käytännössä lapsen äiti oli jäänyt yksinhuoltajaksi. Suurimmassa osassa tapauksista etävanhempi ei enää juurikaan ollut tekemisissä lapsen kanssa eron jälkeen, mutta joukossa oli myös satunnaisia tapaamisia kuvanneita haastateltavia. Vanhempien ero oli joissain tapauksissa koettu isona kriisinä, josta perheen vaikeudet alkoivat. Vanhempien erosta oli joissain tapauksissa lisäksi seurannut muita haasteita, kuten lapsen omaa päihteidenkäyttöä. Suhteet biologisiin isiin tai isäpuoliin kuvattiin katkeilleiksi

tai olemattomiksi. Haastateltavat kuvasivat, miten biologinen isä ei juurikaan ollut mukana heidän lapsuudessaan tai elämässään ylipäätään. Biologisen isän rooli ei myöskään korostunut äidin joutuessa vankilaan. ”Siinä maailmassa” isäpuolet olivat vaihtuvia eivätkä kovin pitkäaikaisia, toisin kuin niin sanotussa normaalien perheen arjessa.

”mulla on ollu erilaisia isäpuolia jotka on ollu vankilassa että tota ne on jäänyt sillai ettei ne oo kovin merkityksellisiä mulle ainaskaan”

Vapaa-ajan viettoon eivät kuuluneet harrastukset, kuten normaalin perheen arkeen. Haastateltavat kertoivat, ettei harrastuksia ollut, koska vanhemmat eivät pystyneet sitoutumaan lasten kuljettamiseen harrastuksiin. ”Siinä maailmassa” eläneet kertoivat myös ongelmista kaverisuhteissa. Kaverisuhteissa oli saatettu kokea koulukiusaamista, eikä sen vuoksi luokkakavereiden kanssa oikein tultu toimeen. Tämän vuoksi kaverit löydettiin usein muualta. Vapaa-ajan viettoon kuvattiin kuuluvan ulkona liikkuminen omien kavereiden kanssa ja usein mukana olivat päihteet jo varsin nuorella iällä. Myös kaverisuhteissa korostui eri maailmoissa eläminen, kuten seuraava haastatteluote kuvaa:

”mua ei sitten ehkä kutsuttu johonkin synttäreille tai että oli ne tavalliset ihmiset lapset ja semmoset ja sitten oli niinku meikäläiset kenen perheessä oli että sitä vähän niin ku syrjäyty niin ku semmosista touhuista”

”Siinä maailmassa” eläneiden perheiden arkeen liitettiin lapsille opetettuja arvoja, joiden mukaan perheessä elettiin. Näiden opittujen arvojen kuvattiin olleen myös laajemmin yhteisössä vallitsevia, ja näiden arvojen kuvattiin antaneen raamit ”sille maailmalle”. Haastateltavat kertoivat, että rikollisuutta arvostettiin, ihannoitiin ja pidettiin hienona tai normaalina asiana, ja että vasta kiinnijäämistä pidettiin paheksuttavana. Eräs haastateltavani kuvasikin hänelle opetetun ajatuksen siitä, ettei varastaminen itsessään ole väärin, vaan se, jos siitä jää kiinni. Kiinnijäämisestä seurasi yleensä rangaistus, kuten vanhemman väkivaltaisuus lasta kohtaan.

”meillä oli selkeät pelisäännöt mä sain tehdä aika paljon asioita mutta mä en saanu jäädä niistä kiinni. Jos mä jäin kiinni niin turpaan tuli et sitten mä opin semmoseksi että mun moraali tai semmonen et mä oisin jotenkin tiennyt että varastaminen oli väärin niin mun moraali oli että kiinnijääminen oli väärin --- että siellä arvostettiin rikollisia mun perheessä ja vihattiin viranomaisia ne mä myös imin itteeni”

”Se maailma” koettiin olleen oma erillinen maailma, jossa rikollisuus tai päihdeongelmat olivat hallinneet perheen elämää. Tämän vuoksi kuvaan tätä perhetyyppiä vieraiden asuttamaksi perheeksi, sillä perheen kuvauksissa oli vahvasti mukana muut vieraat, jotka hallitsivat perheen elämää, jo ennen vanhemman vankeutta.

5.3 Perhe ”sen maailman” ja normaalin perheen väliltä

Haastateltavien arjen kuvaukset eivät kuitenkaan aina olleet joko normaalin perheen arkea tai ”siinä maailmassa” elämistä vaan enemmänkin näiden kahden maailman väliltä. Tällä tarkoitan sitä, että haastateltavien lapsuudessa saattoi olla piirteitä sekä normaalista perheestä että ”siinä maailmassa” elävien perheiden arjesta. Haastateltavalle oli saattanut jäädä lapsuudestaan hyvä ja turvallinen normaalin arjen kokemus, vaikka lapsuutta olisikin varjostanut esimerkiksi etävanhemman vakava päihteidenkäyttö tai useat vankilatuomiot, jotka olivat alkaneet jo ennen haastateltavan syntymää. ”Sen maailman” ja normaalin perheen arjen välillä elävien perheisiin kuului usein vanhempien ero, mutta yhteydenpito oli jatkunut lapsen ja etävanhemman välillä.

Piirteitä normaalin perheen arjesta olivat pysyvät, läheiset ja pitkäaikaiset perhesuhteet. Näiden kahden maailman välissä eläneiden perheissä oli mukana usein uusi isäpuoli, joka oli tuonut lapsuuteen turvallisuutta ja pysyvyyttä. Isäpuoli oli esimerkiksi rajannut etävanhemman ja lapsen tapaamisia, koska oli pitänyt tapaamista päihdeongelmaisen etävanhemman kanssa haitallisena asiana lapselle. Isäpuolen oli koettu välittävän haastateltavan hyvinvoinnista, sekä tuoneen perheen arkeen tavallisuutta.

Perheen arkea oli kuitenkin varjostanut etäällä oleva vieras, joka toi perheen arkeen epävarmuutta. Etäällä oleva vieras saattoi olla etävanhemman päihteidenkäyttö, väkivaltaisuus tai useat vankeusrangaistukset. Etävanhemmasta ei esimerkiksi aina tiedetty oliko hän vankilassa vai vapaalla, minkä vuoksi perhe joutui eräässä tapauksessa miettimään tarkkaan menemisiään. Toisinaan myös koko perhe joutui muuttamaan, jotta päihtyneen tai väkivaltaisesti käyttäytyvän etävanhemman aikaansaama epävarma perhetilanne saatiin rauhoitettua. Nätkinin (2009) mukaan päihdeongelmasta kärsivä vanhempi voi eristää itseään muusta perheestä olemalla poissa perheen arjesta pitempiäkin aikoja. Vanhempi päihdeongelmasta huolimatta tietää mitä häneltä odotetaan ja yrittää siten hyvittää poissa olemaansa aikaa tai muuta laiminlyöntiä ajoittaisella panostuksella perheeseen, mikä saa hänet kuitenkin kuulumaan perheeseen. (Emt., 77.)

Näiden kahden maailman välissä elämisen oli saanut aikaan kotona ollut vanhempi, joka ei ollut mukana rikoksissa, eikä käyttänyt päihteitä. Kotona ollut vanhempi oli ikään kuin tuonut perheeseen normaalin perheen arkeen kuuluvia asioita. Eräs haastateltavani kuvasi, että häneltä oli otettu nämä ”rikollisuuden robin hood -maiset” kuvat pois kotona olleen vanhemman toimesta, eikä hän ollut alkanut ihannoimaan rikollisuutta, mitä haastateltavan isä oli edustanut.

”se on meikäläisen pelastus on varmaan ollu se että multa on otettu ne ruususet kuvat pois ja ne rikollisuuden robin hood -maiset et siis se on oikeasti paskamaista hommaa elää kädestä suuhun rikollisella toiminnalla”

Kotona ollut vanhempi oli rajannut näiden kahden maailman kohtaamista ja pyrkinyt tarjoamaan lapselle normaalin perheen lapsuuden. Kotona ollut vanhempi oli suojellut lasta etävanhemman päihteidenkäytöltä sekä rikollisuudelta, mikä oli saanut aikaan lapselle kokemuksen normaalin perheen arjesta. Vaikka etävanhemman kautta perheen arkea varjosti vieras, kuten vanhemman päihdeongelma tai väkivaltaisuus, ei etävanhempaa kuitenkaan koettu mitenkään uhkaavana tai pelottavana. Etävanhemman kanssa vietettyä aikaa arvostettiin ja se oli ollut tärkeää haastatellun lapsuudessa. Elämistä normaalin perheen ja ”sen maailman” välillä kuvasti hyvin haastateltavani kuvas siitä, miten tärkeä lapsen oma kokemus lapsuudesta on:

”en tiedä sitten sitä että ei se että missä ne vanhemmat on vaan se että se on kuitenkin jonkinlainen kupla missä se lapsi asustelee niin eihän se vaadi kun että se kupla on semmonen että siellä on turvallinen olla no se turvallisuus ennen kaikkea ja kokee saavansa rakkautta”

Näiden kahden edellä kuvatun maailman välillä elävällä perheillä oli käsitystä kummastakin maailmasta ja ne olivat läsnä lapsen arjessa. Haastateltavan oma kokemus perheestä sekä kotona olleen vanhemman rooli olivat olennaisessa osassa näiden kahden maailman eronteolle.

6 PERHE JA PERHESUHTEET VANHEMMAN VANKEUDEN AIKANA

Tässä toisessa tulosluvussa kerron vanhemman vankeuden aikaisesta elämästä. Vanhemman jouduttua vankilaan jää muu perhe jatkamaan arkea. Toisissa perheissä vanhemman vankilaan joutuminen tarkoittaa isompia konkreettisia muutoksia kuin toisilla. Tässä kappaleessa tarkastelen kuitenkin sitä, mitä vanhemman vankeus saa aikaan perheissä ja perhesuhteissa lapsen, eli haastateltavan kokemana. Haastateltavani kertoivat kokemuksistaan sekä vanhemman vankeuden merkityksestä perheelle ja perhesuhteille. Vanhemman vankeusajan teemaan kuuluvat kaksi perhesuhteisiin liittyvää alateemaa, joista toinen kuvaa siviilissä, eli kotona olevan perheen perhesuhteita ja toinen lapsen ja vangitun vanhemman välistä suhdetta. Vanhemman vankeuden aikana lapsen ja vankilaan joutuvan vanhemman välinen suhde muuttuu hieman irralliseksi perheen arjesta, sillä tulkintani mukaan suhteen ylläpitämiseksi tarvitaan uudenlaisia yhteydenpidon tapoja. Tämän vuoksi kuvaan erikseen lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välistä suhdetta vanhemman vankeusaikana.

6.1 Perheessä ja perhesuhteissa tapahtuu

Tässä osiossa esittelen alateemat, jotka kuvaavat haastateltujen kokemuksia vanhemman vankeuden merkityksestä perheelle ja perhesuhteille vankilan ulkopuolella olevassa perheessä. Teemoina ovat ristiriitaa perheessä, suojelua perhesuhteissa sekä perhe tukena ja turvana.

6.1.1 Ristiriitaa perheessä

Vanhemman vankeusrangaistus voi saada aikaan perheenjäsenten välille ristiriitaa. Ristiriidan taustalla koettiin olleen erilaiset suhtautumistavat vanhemman vankeuteen. Haastatteluisa tuli esille, että ristiriitaa oli koettu sisarusten, kotona olleen vanhemman sekä perheen sukulaisten välisissä suhteissa. Muutamat haastateltavistani kertoivat, miten kotiin jäänyt vanhempi oli puhunut ikävään sävyyn vankilaan joutuneesta vanhemmasta, joka useimmiten oli lisäksi lapsen etävanhempi. Kotiin jäänyt vanhempi saattoi kertoa vangitusta vanhemmasta asioita, joita haastateltavat eivät olisi suoranaisesti halunneet kuulla. He saattoivat jälkeensä kokea, että heidän ei olisi tarvinnut kuulla lapsena kyseisiä asioita vanhemmastaan. Eräs haastateltava kertoi myös joutuneensa puolustelemaan omaa vangittua vanhempaansa kotona olevalle vanhemmalle:

”just sitä kun se (kotona ollut vanhempi) suhtautu niin eritavalla siihen asiaan ja kun se välillä otti iltasin viinilasin tai pari niin sitten siltä tuli asioita mitä sen ei olis ikinä pitäny sanoa mulle mun isästä. Se päätty aina siihen että me ruvetiin riitelemään ja mä huusin äidille ja lähdin pois paikalta kun en mä pystyny oleen siinä”

Vaikeat perhesuhteet lapsen ja hänestä huolehtivan aikuisen välillä tulevat esille Bocknekin, Sandersonin ja Britnerin (2009) tutkimuksessa, missä he haastattelivat kouluikäisiä lapsia Yhdysvalloissa. Heidän tutkimuksessaan ilmeni, että vankien lasten ihmissuhteet eivät ole monimutkaisia pelkästään vankilassa olevan vanhemman kanssa, vaan usein suhde heistä huolta pitävään aikuiseen saattoi myös olla monimutkainen. Bockenkin ym. (2009, 328) tutkimuksessa syitä monimutkaisiin perhesuhteisiin olivat väkivaltaisuus tai hyväksikäyttö. Tässä tutkielmassa ristiriidan taustalla olivat eriävät mielipiteet vanhemman vankeuteen liittyen, eivätkä siten väkivaltaisuus tai hyväksikäyttö. Ristiriitojen vuoksi keskustelu oli usein päättynyt riitelystä, minkä vuoksi asiasta ei oltu voitu keskustella enempää perheenjäsenten kanssa. Ristiriitojen ja riitojen vuoksi haastateltavat toisinaan kokivat, etteivät edes halunneet keskustella muiden perheenjäsenten kanssa ja lähtivät tilanteista mieluummin pois. Jos keskustelua ei voitu käydä perheenjäsenten välillä, oli tukea löydetty perheen ulkopuolisista henkilöistä, kuten poikaystävästä. Myös Björkhagen Turessonin (2009, 256–263) tutkimuksessa läheiset ihmissuhteet, esimerkiksi juuri seurustelukumppani voi tukea lapsen selviytymistä vanhemman vankeudesta.

Tilanne oli toisinaan koettu epäoikeudenmukaisena, koska vanhemman vankeuden oli koettu olevan isompi asia lapselle kuin kotona olevalle vanhemmalle. Näin oli erityisesti niissä perheissä, joissa vanhemmat olivat eronneet. Haastateltavista muutamat kertoivat vihan tunteista, jotka kohdistuivat kotona olevaan vanhempaan, koska koettiin, ettei hän ymmärtänyt tilannetta lapsen näkökulmasta.

”en mä nyt vihaa äitiä mutta mä olin niin vihainen sille et se oli mulle miljoona kertaa rankempi paikka kun mun isä oli vankilassa kun sille kun ne oli eronnu. Mä en ees välillä sietänyt olla sen kanssa samassa asunnossa”

Vanhempien eron myötä kysymys ”keitä meidän perheeseen kuuluu” on konkreettinen, sillä perhe hajoaa selkeästi tällöin osiin. Perheen hahmottamisen tapa voi muuttua ja esimerkiksi aikuisten näkökulmasta biologiset lapset mielletään aina kuuluvaksi perheeseen, kun taas entinen aviopuoliso tai lasten biologinen vanhempi ei enää toisen vanhemman mukaan useimmiten kuulu perheeseen. (Castrén 2009, 114–115.) Lapset noudattavat etupäässä yhteisöllistä yhteisyyttä, ja aviosuhteessa

taas noudatetaan rakkaudellista yhteisyyttä (Jallinoja 2009, 25). Kuten aikaisemmin mainitsin, yhteisöllinen yhteisyys sisältää ajatuksen jatkuvuudesta ja vaikka toinen vanhemmista joutuisikin vankilaan, on hän edelleen lapsen vanhempi. Rakkaudellinen yhteisyys sen sijaan ei sisällä samanlaista ajatusta jatkuvuudesta, minkä vuoksi eron myötä vanhemmat eivät välttämättä kokeneet enää kumpaakaan yhteisöllisyyttä vaan olivat tulleet vieraiksi toisilleen (Jallinoja 2009, 25), ja tämä taas näkyi suhtautumisessa etävanhemman vankeuteen. Tulkintani mukaan edellä kuvatut lapsen ja vanhemman tavat suhtautua etävanhempaan voivat olla ristiriidan taustalla. Kotona olleen vanhemman voi olla ”helpompi” sanoa vankilassa olevasta vanhemmasta negatiivisia asioita, jos hän ei koe, että vankilassa oleva vanhempi kuuluisi hänen perheeseensä.

Haastatteluissa esille tuli lisäksi se, miten lapsi olisi tarvinnut vanhemmaltaan enemmän tukea toisen vanhemman ollessa vankilassa. Tämä oli osaltaan lisäämässä ristiriitaa, sillä haastateltavat kokivat tarvetta ymmärtää muita perheenjäseniä, vaikkakin he kokivat, etteivät saaneet näiltä vastavuoroisesti tarvitsemaansa ymmärrystä. Haastateltavat kertoivat ymmärtävänsä, että vanhemman vankilaan joutuminen sai myös kotona olevassa vanhemmassa aikaan katkeruutta ja huolta lapsistaan. Ristiriita sai joissain tapauksissa perheenjäsenet erkanemaan toisistaan kauemmaksi ja heidän välinsä huonontuivat. Vanhemman vankeus pääsi siis vaikuttamaan perheen sisäisiin suhteisiin ja ikään kuin perheenjäsenten väliin. Perhesuhteiden heikkeneminen oli joissain tapauksissa vain väliaikaista ja tilanteen kerrottiin muuttuneen myöhemmin paremmaksi.

6.1.2 Suojelua perhesuhteissa

Muutamit haastateltavista kertoivat kokeensa suojelua perhesuhteissa vanhemman vankeuden aikana. Usein suojelu oli kohdistunut lapseen, mutta muutamit haastateltavat kuvasivat suojelleensa esimerkiksi kotona ollutta vanhempaansa. Suojelua oli esiintynyt esimerkiksi tavassa kertoa lapselle hänen vanhempansa vankeudesta. Lapselle ei oltu kerrottu heti kaikkea vanhemman vankeuteen liittyen, ja tämän vuoksi lapsi oli kokenut jääneensä ulkopuoliseksi asian käsittelyssä. Lapsi oli saatettu eräässä tapauksessa laittaa hoitoon vanhemman vankeusrangaistuksen alun ajaksi, tai häntä ei oltu otettu mukaan keskusteluihin, joissa oli puhuttu vanhemman vankeudesta.

Usein vanhemmat ajattelevat suojelevansa lapsia siten, että jättävät kertomatta toisen vanhemman vankeudesta lapselle (Sassi & Huhtimo 2006, 34–35). Kertomatta jättäminen voi myös johtua siitä, etteivät vanhemmat tiedä mitä kertoa (Sassi & Huhtimo 2006, 34–35) tai lasta pidetään liian nuorena ymmärtääkseen asiaa (Tudball 2000, 52). Tämä tuli esille myös tutkielmani aineistossa.

Haastatteluissa tuli esille se, miten lapsi kuitenkin vaistoa kotona vallinneen huolen, vaikka lapselle ei vanhemman vankeudesta oltu heti kerrottu. Kuten eräs haastateltavistani kuvaa:

”et kylhän sitä tajus ettei ole ihan pikkanen huoli kyseessä ja tota isommille sisaruksille kyllä mun mielestä kerrottiin tarkemmin ja he oli enemmän että ne yritti niin ku suojella mua et ei täs mitään hätää et arki jatkuu normaalisti ja näin et yrittää niinku et mun ei tartinis niinku ja he on myöntänykin että he yrittivät niin ku suojella mua ja et se ei vaan mee nii et sillon --- ei yhtään ymmärretty ja en tiää ymmärretäänkö sitä vieläkään et se on niin ku väärä tapa et pieninkin lapsi pitää ottaa mukaan siihen kriisiin et saa käsitellä sen heti siinä muitten kanssa mukana”

Usein lapsia aliarvioidaan Saaren (2000) mukaan traumaattisten kokemusten jälkeen. Saatetaan ajatella, etteivät lapset huomaa mitä perheessä tapahtuu. Näin ei kuitenkaan ole, vaan lapset huomaavat yllättävänkin paljon, vaikka eivät sitä toisikaan esille. Lapsille ei myöskään aina kerrota koko totuutta tapahtuneesta, koska asioita pidetään vaikeina ja traumaattisina. Vanhempi voi ajatella kertovansa lapselle myöhemmin, kun on itse toipunut tapahtuneesta. Lapsia ei tulisi kuitenkaan aliarvioida tässäkin asiassa, sillä lapset ovat huomiokykyisempiä, kuin aikuiset yleensä ajattelevat. (Saari 2000, 249–250, 251.) Useat haastateltavistani kuvasivat sitä, miten epätietoisuus saa mielikuvituksen liikkeelle, mikä tekee tilanteesta vaikeamman. Se, että lapsi vaistoa perheessä tapahtuvan jotain, mutta hänelle ei siitä kerrota voi tuntua loukkaavalta lapsesta (Saari 2000, 258–259).

Haastatteluissa esiintyi suojelua myös sisarusten välillä. Sisarusten välinen suojelu näyttäytyi usein siten, että sisaruksen huolenpidosta otettiin ikään kuin vanhemmalle kuuluvaa vastuuta, ja isosisaruksesta saattoi tullakin ”varaäiti” huolehtimalla pienempien sisarusten asioista.

”sisko otti paljon sitä roolia että läksyt oli tehty ja että illalla olin tullut kotiin että se oli varmaan hänellekin hyvin rankkaa ruveta niin ku enemmän”

Haastateltavat kertoivat siitä, miten he kokivat tärkeäksi suojella kotona ollutta vanhempaa, eivätkä halunneet kuormittaa vanhempaa omalla toiminnallaan tai murheillaan. Muutamat haastateltavat kertoivat siitä, miten olivat yrittäneet ymmärtää ja suojella kotona ollutta vanhempaa, koska olivat tienneet toisen vanhemman vankeuden koskettaneen myös kotona ollutta vanhempaa. Vaikka haastateltava itse olisi kokenut tarvitsevansa enemmän tukea vanhemmalta, oli hän laittanut vanhemman tarpeet ja tunteet etusijalle, kuten kuvasin jo edellisessä kappaleessa. Joissain

tilanteissa tämä ilmeni kuitenkin haluna suojella kotona ollutta vanhempaa. Eräs haastateltavistani kuvasi, miten oli ottanut enemmän vastuuta arjen asioissa. Näin hän oli pystynyt auttamaan kotona ollutta vanhempaa, jonka voimavarat olivat lopussa:

”musta tuli semmonen kiltti tyttö halus vaan äitiä auttaa sitten ettei äiti väsähdä enempää että vähän yritti suojella äitiä että se jaksaa. Muistan että siivosin aamulla (mulla) oli se että mun piti siivota aamulla että itse olin sen jotenkin ajatellu että äiti ilahtuu kun se tulee töistä kotiin että keittiö on siisti”

Suojelua ilmeni perhesuhteissa siis monessa suhteessa. Suojelulla kuvattiin olleen hyvä tarkoitus, mutta aina hyvä tarkoitus ei välttämättä ole lapsen kannalta paras vaihtoehto, kuten aikaisemmassa haastatteluotteessa todetaan. Perhesuhteissa voi myös ilmetä yhtä aikaa useita eri piirteitä, kuten suojelua ja ristiriitaa. Eräs haastateltavista kuvasi sitä, miten koki halua suojella kotona ollutta vanhempaa, vaikka heidän välisessä suhteessa ilmeni myös ristiriitaa.

6.1.3 Perhe tukena ja turvana

Perheistä oli koettu löytyneen tukea ja turvaa. Esimerkiksi kotona ollut vanhempi oli koettu läsnäolevaksi ja perhettä koossa pitäväksi henkilöksi. Kotona olleen vanhemman läsnäolo korostui siinä, että hänen tuli ottaa perheen molempien vanhempien rooli samanaikaisesti perheen arjessa. Tukena olleeseen perhesuhteeseen, joka yleensä oli kotona ollut vanhempi, liitettiin mahdollisuus keskustella vanhemman vankeuteen liittyvistä asioista. Vanhemman vankeuden ei koettu näin ollen tulleen perheenjäsenten välille, vaan siitä pystyttiin keskustelemaan avoimesti. Sassin ja Huhtamon (2006) mukaan avoin keskustelu kannattaa koko perhettä, vaikka vanhemman vankeus koetaan usein häpeällisenä asiana ja perhe haluaa salata asian. Salaaminen voi johtaa jopa koko perheen eristäytymiseen, eikä tilanteeseen aina jakseta tai uskalleta hakea apua. (Emt., 31.)

Myös suhteet isäpuoliin kuvattiin usein turvaa, tukea ja läsnäoloa tarjoaviksi vanhemman vankeuden aikana. Vaikka isäpuolen roolia ei kuvattukaan kovin aktiiviseksi, koettiin jo isäpuolen läsnäolo tärkeänä. Tätä heijastelee erään haastateltava kuvaus siitä, miten isäpuoli toimi hänelle miespuolisena henkilönä. Isäpuoli saatettiin myös nimetä isäksi, koska sillä tavalla haastateltava koki päässeensä helpommalla, kun hänen ei lapsena tarvinnut kertoa missä hänen biologinen isänsä on.

”siinä ei kuitenkaan montaa vuotta ehtiny olla ennen ku (isäpuoli) otti sen isän paikan ainakin näin puhekielessä että sen aina nimesinkin isäksi koska tiesin että mä pääsen helpommalla kun ei aleta noin niinku kyselemään sitten sellasia asioita”

Haastateltavat kertoivat sisarussuhteista, joista tuli vanhemman vankeuden aikana tärkeitä ja tukea antavia. Kuten edellisessä kappaleessa kerroin isosiskon toimineen äidin roolissa suojellakseen pikkusisarta, tulkitseen tähän liittyneen myös tukena olemisen ajatuksen. Sisarukset olivat jakaneet saman kokemuksen muuttuneesta ja vaikeasta perhetilanteesta, vaikka siitä ei varsinaisesti puhuttukaan. He olivat muuttaneet käytöstään niin, että pystyivät tukemaan toisiaan arjessa toiminnan kautta.

Haastateltavat kertoivat perheen ulkopuolisen tuen löytymisestä, yleensä lähisukulaisista. Tällainen suhde sukulaiseen oli ollut usein hyvä jo ennen vanhemman vankeutta, jolloin suhteen oli koettu vahvistuneen vanhemman vankeuden aikana. Läheiseksi ja tärkeäksi perhesuhteeksi oli tullut usein suhde isoäitiin eli mummoon. Mummoja kuvattiin pelastavina henkilöinä, jotka olivat tarjonneet haastateltaville lapsena sekä psyykkistä että fyysistä turvaa. Mummo kuvailtiin haastatteluissa turvalliseksi aikuiseksi, joille haastateltava pystyi olemaan lapsi. Mummon läsnäolo koettiin merkitykselliseksi ympärillä tapahtuvien muutoksien ja epävarmuuksien vuoksi. Eräs haastateltavistani kuvaakin sitä, miten hänen mummostaan tuli erittäin läheinen vanhemman useita vuosia kestäneen vankeusrangaistuksen aikana. Haastateltava oli kokenut saavansa olla lapsi mummonsa seurassa:

”oon monesti sanonu että hän (mummo) oli se turvallinen aikuinen ku lapsella on ees yks semmonen turvallinen jolle saa olla lapsi ja niinku huoleton jota tapaa edes välillä. Sekin voi jo paljon olla”

Muutammat haastateltavistani kertoivat siitä, miten mummo oli huolehtinut heistä vanhemman vankeuden aikana, minkä seurauksena mummo koettiin fyysisen turvan antajaksi. Mummoa kuvattiin pelastavaksi ihmissuhteeksi, joka oli yleensä jatkunut myös vanhemman vapautumisen jälkeen. Eräs haastateltavista kertoi mummonsa ottaneen hänestä enemmän vastuuta, koska yksinhuoltajaäiti ei päihdeongelmansa vuoksi pystynyt olemaan lapsensa elämässä läsnä.

”mummo on mulle ollu se tärkein henkilö --- olen ollut elämäni aikana enemmän mummolle ja muutenkin sillon lapsena ollu tosi paljon hoidossa äitin kavereilla ja serkkupojilla ja (serku)tytöllä (ja) sitten mummon luona”

Joissain tapauksissa mummojen kuvattiin jopa edustaneen ainoita merkittäviä perhesuhteita vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Suhdetta mummoon kuvattiin pitkäaikaiseksi ja luotettavaksi, mikä näkyi siinä, että mummojen kuvattiin tarjonneen konkreettista turvaa myös haastateltavien myöhemmässä elämässä. Luottamuksellista suhdetta kuvasi luonnehdinta pelastavasta mummosta. Mummon luokse oli aina voinut mennä, oli tilanne ollut mikä hyvänsä. Vaikka muissa ihmissuhteissa olisi koettu hylkäämisiä, oli mummo aina tarjonnut paikan mihin mennä.

”mä tulin mummun kanssa hyvin juttuun ja mummu on useemman kerran niin ku pelastanut mun hengen että sillä oli tarjota ruokaa tai yöpaikka että se meni aika kivasti”

Haastateltavat kertoivat lisäksi muista turvaa tuoneista sukulaisista. Muutamat haastateltavista kertoivat tädeistään, jotka olivat tarjonneet, tai ainakin yrittäneet tarjota haastateltavan perheelle tukea. Sukulaiselta saatu tuki ei kohdistunut aina vain haastateltavaan, vaan koko perhe oli voinut mennä sukulaisen luokse turvaan.

6.2 Lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välinen suhde

Tässä osiossa tarkastelen haastateltavan ja hänen vankilaan joutuneen vanhemman välistä suhdetta. Haastateltavat olivat kaikki vankilaan joutuneiden vanhempiensa biologisia lapsia ja asuneet vankilaan joutuneen vanhemman kanssa jossain kohtaa elämänsä. Muutaman haastateltavan vankilaan joutunut vanhempi oli ollut etävanhempi, mutta haastateltava ja etävanhempi olivat olleet kuitenkin tekemissä toistensa kanssa myös vanhempien eron jälkeen. Kaikilla haastateltavillani oli siis jonkinlainen suhde tähän vankilaan joutuneeseen vanhempaan, ja yleisesti tämä vanhempi koettiin lapsen perheeseen kuuluvaksi. Haastateltavani kuvasivat kokeneensa erilaisia asioita lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välisessä suhteessa vanhemman vankeusaikana. Lapsen ja vangitun vanhemman välisen suhteen oli koettu joko muuttuneen tai pysyneen ennallaan.

6.2.1 Muuttuva suhde

Vanhemman vankeuden myötä vanhempi poistuu konkreettisesti perheen arjesta ja tämä voi saada lapsen ja vangitun vanhemman välisen suhteen muuttumaan. Muutoksia lapsen ja vankilassa olevan vanhemman väliseen suhteeseen oli aiheuttanut erityisesti vanhemman yhtäkkinen poistuminen lapsen arjesta, sekä tapaamisten vähäisyys ja sopimattomuus. Suhteen koettiin muuttuneen heikompaan suuntaan vanhemman fyysisen poissaolon vuoksi.

Vanhemman jouduttua vankilaan lapsen ja vangitun vanhemman välinen yhteydenpito vähenee. Yhteydenpidon vähentyminen voi korostua niissä perheissä, joissa vankilaan joutunut vanhempi on asunut muun perheen kanssa ja ollut lapsen arjessa siten mukana tiiviisti. Lapsen ja vangitun vanhemman välinen yhteydenpito oli haastateltavien kokemuksissa tapahtunut pitkälti tapaamisten kautta, vaikka muutamat haastateltavat kertoivat merkityksellisistä ja tärkeistä kirjeistä. Harvakseltaan tapahtuvat ja sopimattomiksi koetut tapaamiset eivät kuitenkaan tukeneet haastateltavan ja hänen vankilassa olevan vanhempansa välistä suhdetta riittävästi. Vanhemman vankeuden alkuvaiheessa ei välttämättä ollut mahdollista saada tapaamisia lapselle sopivissa tiloissa, joten yleisissä tapaamistiloissa järjestettyjen tapaamisten nähtiin jo muuttaneen itsessään suhdetta.

”(vanhempaan) tietysti välit oli hyvinkin etäiset kun ei saanut enää koskea tai halata vuosiin ja näki harvoin niin kyllähän se --- kyllähän ne oli aika ratkasevia vuosia että kyllähän siinä aika etäiset välit tuli ja jäikin aika etäisiksi”

Näitä yleisissä tapaamistiloissa tapahtuneita tapaamisia kuvailtiin pelottaviksi metallinpaljastimien ja kaltereiden kolahduksien vuoksi. Muiden vankien ja vartijoiden läsnäolo koettiin tapaamisia haittaavaksi tekijäksi. Tapaamisilla koettiin kuitenkin olevan merkitystä, mutta tapaamistiloihin tulisi haastateltujen mielestä kiinnittää huomiota.

”musta on hyvä että lapsi otetaan että saa nähdä isää mutta kyllähän se lapselle tapaamistilat pitäis olla vähän erilaiset --- että kyllähän se tuntu niin ku tosi oudolta ettei saanu halata isää et se piti vaan niin ku totutella ettei saa koskea --- ja sitten toisaalta olihan se pelottavaa että siinä oli niitä muita vankeja eihän ne kaikki muut ollu niin siistin näkösiä”

Toisaalta tapaamistilojen sopimattomuuden nähtiin vaikuttavan lopulta tapaamisten merkitykseen. Vaikka tapaamisissa käytiin säännöllisesti viikoittain, ei niiden sisältö tuntunut riittävältä lapsen ja

vanhemman välisen suhteen ylläpitämiseen. Heikkojen tapaamistilojen sekä lapselle sopimattoman tapaamistilanteen vuoksi tapaamisten ei kuvattu tukevan suhdetta vangittuun vanhempaan. Tapaamisista huolimatta eräs haastateltavistani kuvasi, miten säännölliset, mutta lyhyet tapaamiset ja luonnottomat tapaamistilat koettiin saaneen lapsen ja vanhemman välisen suhteen heikkenemään:

”kyllä me siellä (tapaamisilla) joka viikonloppu siellä käytiin se oli semmonen 45 minuuttia mitä siellä sai olla mutta kyllähän se että sä istut semmosessa huoneessa --- (vanhempi) on siinä metrin päässä vaikka oli koko viikon miettinyt että tän mä haluan kertoa isälle ja tän ja tän niin sitten ku sä meet siihen kaikkien muitten ihmisten keskelle puheensorinassa isällä on ne vanginvaatteet ja tuntuu että se on ihan erinnäkönenkin pikku hiljaa niin sitten tuli semmonen ettei oikein osannukaan siinä hetkessä kertoa että oikein mitään oli vaan että ihan kivaa ja hyvin menee. Siinä vieraantu hirveästi siitä tuli niin ku vieras henkilö pikku hiljaa”

Tapaamisten sopimattomuus tulee äskeisessä haastatteluotteessa esille myös siten, että lapsi ei uskaltanutkaan kertoa vangitulle isälleen kaikkea mitä olisi halunnut. Tapaamistilannetta siis ohjasivat pikemminkin tapaamisen puitteet kuin lapsen toiveet tapaamisen suhteen, tai mitkä seikat ylipäättään olisivat tilanteessa tukeneet lapsen ja isän suhdetta. Vaikka haastateltava kertoi myös vankilassa järjestetyistä perhetapaamisista, ei niidenkään koettu saaneen suhdetta lähentymään. Joissain tapauksissa perhetapaamistenkin kuvattiin olleen luonnottomia ja outoja kokemuksia, ja ne oli koettu jopa vaivaannuttaviksi.

”eihän se sielläkään (perhetapaamisissa) kauhean luonnolliselta tuntunu --- ei ollut mitään tekemistä se oli melkein semmosta vaivaannuttavaa että istua tässä nyt vaan”

Vanhemman vankilaan joutuminen irrottaa vanhemman konkreettisesti perheen arjesta. Vaikka suhde vanhempaan koettiin ennen vanhemman vankilaan joutumista vahvaksi, kerrottiin sen muuttuneen vanhemman vankeuden myötä. Konkreettinen erossa oleminen sai lapsen ja vanhemman etääntymään toisistaan tunteen tasolla. Vanhemman vanhemmuuden kuvattiin häviävän vankeuden myötä, mikä näkyi vaikeutena lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa vanhemman vapauduttua. Lapsen suhtautuminen vankilassa olevaan vanhempaansa muuttui vankeuden myötä, eikä vapautuva vanhempi saanut enää samanlaista arvostusta osakseen kuin

ennen vankeutta. Vankilassa olleen vanhemman auktoriteetti hävisi, eikä haastateltavan mukaan vanhemmasta ollut enää vanhemmaksi vankeuden jälkeen.

”ei siitä enää niin ku silleen (vanhemmaksi) ollu tai en sitä pystyny enää ottamaan sellaseksi että etäinen se oli”

Vankeuden myötä vanhemman konkreettinen poissaolo sekä rajatut tapaamiset voivat siis saada muutosta lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Suhteen koettiin heikentyneen, säännöllisistä tapaamisista huolimatta. Tapaamisten tiheyden ei katsota olevan suhteen laadun kannalta välttämättä olennaisin asia. Beckmeyer ja Arditti (2014, 144) selvittivät yhdysvaltalaisessa tutkimuksessaan, miten kyky ylläpitää läheisiä perhesuhteita vankeuden aikana riippuu muustakin kuin tapaamisten säännöllisyydestä. Tämä pohjautuu tutkimuksen mukaan siihen, ettei tapaamisten tiiviys kerro vangitun vanhemman ja lapsen välisen suhteen laadusta. Beckmeyer ja Arditti (2014, 144) mukaan tapaamisten laatua voidaan pitää olennaisempana arvioitaessa vanhemman ja lapsen välisen suhteen laatua.

Toinen tekijä, jonka koettiin muuttaneen suhdetta vankilassa olleeseen vanhempaan, oli vangittua vanhempaa koskeva uusi tieto, minkä lapsi oli kuullut. Lapsen saama vangittua vanhempaa koskevan tiedon kuvattiin olleen negatiivista, yleensä vanhemman päihteidenkäyttöön tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvää, mutta myös muunlaista ikävää puhetta vanhemmasta. Haastateltavalle nämä kerrotut asiat eivät olleet näyttäneet lapsuuden eletyssä arjessa, joten ne tulivat täysin uudenlaisena tietona vanhemmasta. Tiedon oli kertonut usein kotona ollut vanhempi. Vankilassa olevaa vanhempaa koskeva uusi tieto oli muuttanut lapsen käsitystä vangitusta vanhemmasta, eikä aina parempaan suuntaan. Tieto oli saattanut vankilassa olleen vanhemman lapsen silmissä uuteen valoon, ja tämä taas oli muuttanut lapsen käsitystä vanhemmasta. Eräs haastateltava kertoi miten hän oli alkanut saada tietoa vanhemmastaan:

”kun mulla oli ollut niin ku sellanen kuva ettei se (lapsuus) niin ku ole ollut hirveitä aikaa niin tai niin ku minulle niin siinä kohtaan (kotona ollut vanhempi) alko sanomaan niitä tapahtumia ja että on ollut väkivaltaa niin siinä kohtaa se sai aikaan sitten minussa semmosta katkeroitumista että ai se (vankilassa oleva vanhempi) tekikin niin ja ettei se ollutkaan niin kun oli ajatellut”

Tilanteesta vaikean voi tehdä lapselle myös se, että tiedon kertoja oli lapselle rakas ja luotettava henkilö, kuten kotona ollut vanhempi. Kotona olleen vanhemman kertomaan saattoi kuitenkin liittyä hänen omia tunteitaan, minkä eräs haastateltavistani kertoi jälkeinpäin tiedostaneensa. Hän

kertoo toivoneensa, että joku ulkopuolinen olisi voinut hänen kanssaan asioista keskustella, koska ymmärsi miten kotona olleen vanhemman puheeseen sekoittui paljon vihaa ja raivoa vankilassa ollutta isää kohtaa.

”jos siinä olis ollut joku ulkopuolinen henkilö voinut sen verran sen verran ulkopuolinen että se olisi voinut puhua siitä sillä tavalla ettei siitä olisi tarvinnut minun kuulla äidiltä kun siihen sekottu niin paljon sillon niin paljon käsittelemätöntä elikkä ei vaan pelkästään vihaa vaan myös raivoa isää kohtaan”

Kotona olleen vanhemman kertomat asiat olivat usein tulleet lapselle yllätyksenä, ja tämä oli joissain tilanteissa saanut lapsen katkeroitumaan. Haastateltava kuvaa, miten ei halunnut enää pitää vangittuun vanhempaansa yhteyttä eikä käydä tapaamassa tätä vankilassa. Hän kuvaa miten katkeraksi hän tuli ja koki pettymyksen tunteita vankilassa ollutta vanhempaansa kohtaan. Aikaisemmin turvalliseksikin koettu vanhempi oli muuttunut lapsen ajatuksissa toisenlaiseksi henkilöksi, joka ei vastannut lapsen käsitystä vanhemmastaan.

”että tavallaan tuli semmonen petetyksi tulemisen filis kun eka ajatteli että kaikki on hyvin ja silleen lapsekkaasti ajateltuna hyvin eikä ollut murheita hänen (vankilassa oleva vanhempi) suunnaltansa ja yhtäkkiä ne sitten särky ku tuli nää sitten että perhana että siinähan on ollut pirusti ongelmaa”

Lapsi ei aina itse voi vaikuttaa siihen, mitä tietoa hän saa vangitusta vanhemmastaan ja keneltä hän sen saa. Kuten aikaisemmat haastatteluotteet osoittavat, sai uusi tieto aikaan muutoksen lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa.

6.2.2 ”Vaikka se tekis mitä ei meidän välit tuu koskaan muuttumaan”

Haastateltavan ja vankilassa olleen vanhemman välisen suhteen ei aina koettu muuttuvan vanhemman vankeuden aikana. Haastateltavista muutamat kertoivat siitä, miten olivat kokeneet suhteen pysyneen samanlaisena vanhemman vankeusrangaistuksen aikana.

Muuttumattoman suhteen taustalla oli joissain tapauksissa se, ettei vanhemman vankeus ollut herättänyt lapsessa suuria tunteita. Eräs haastateltavani kertoi, ettei hän ollut kokenut vihan tunteita vangittua vanhempaansa kohtaan, vaikka tiedostikin vanhemman tehneen väärin. Muuttumattoman

suhteen taustalla oli ollut lapsen vahva halu pitää hyväksi koetusta suhteesta kiinni, vaikka isä olikin tehnyt väärin:

”en oo ollut vihanen vaikka se teki väärin --- en mä olisi koskaan voinut katkaista välejä mun iskään ton takia tai niin ku en mä halunnut koskaan sanoa sille että miksä teit noin”

Eräs haastateltavista kertoi, miten hänen ja hänen vankilassa olleen etävanhempansa välinen suhde ei ollut muuttunut mitenkään vankeuden aikana. Hän kertoi, miten oli tavannut etävanhempaansa ennen vankeutta ja miten tapaamiset jatkuivat vanhemman ollessa vankilassa. Suhde ennen vankeutta oli haastateltavan kokemuksen mukaan hyvä, ja hän kertoi pitäneensä itsestään selvänä sitä, ettei vanhemman vankeus muuta hänen ja vankilassa olleen vanhempansa suhdetta. Suhteen itsestäänselvyyden ja luonnollisuuden vuoksi lapsi sopeutui tilanteeseen:

”mä oon niin isän tyttö että musta se on ihan itsestään selvää että vaikka se tekis mitä niin ei meidän välit tuu koskaan muuttumaan”

Edellinen haastatteluote tuo esiin rakkaudellisen yhteyden, eli tunteentasolla olevan yhteyden lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Tätä haastateltava kuvaa ”isän tyttönä” olemisella. Myös muutamassa muussa haastattelussa suhdetta vanhempaan kuvattiin ”isän tyttönä” tai ”äidin poikana” olemisella. Taustalla tulkintani mukaan on sopeutumista, mutta lisäksi vahva tunnesidos lapsen ja vanhemman välillä. Jallinoja (2009) kuvaa sopeutumisen tapana, jolla perheen yhteisöllisen yhteisyyden luonnollisuutta ja itsestäänselvyyttä pidetään yllä. Tällainen kokemus yhteisyydestä koetaan yksinään kuitenkin usein riittämättömänä yhteisyytenä, minkä vuoksi perhe tarvitsee sekä yhteisöllistä että rakkaudellista yhteisyyttä. (Emt., 30.)

Jo ennen vanhemman vankeutta etäisiksi ja pintapuolisiksi kuvatuissa suhteissa muutosta ei juuri tapahtunut vanhemman jouduttua vankilaan, vaan suhteen oli koettu pysyneen etäisenä. Suhde ei juuri muuttunut jo koettua suhdetta etäisemmäksi, tai sitten suhdetta ei koettu olleen ollenkaan olemassa vanhemman vankilassa oloaikana. Vanhemman ja lapsen vankeuden aikaista suhdetta kuvattiin joissain tapauksissa olemattomaksi, mikä johtui siitä, ettei vankilassa ollut vanhempi esimerkiksi kotilomillaan viettänyt aikaa lastensa kanssa. Suhteen olemattomuus ja etäisyys siis säilyi sen vuoksi, etteivät lapsi ja vanhempi juuri olleet tekemisissä vanhemman vankeusrangaistuksen aikana.

”eihän siinä mitään suhdetta ollut. Äiti kävi sitten lopputuomiosta muutaman kerran lomalla ja vietti aikansa tän uuden miesystävänsä kanssa ja ehkä ne kävi jossain ravintolassa mutta ei meillä siinä mitään suhdetta ollut äidin kanssa”

Muuttumattoman suhteen taustalla saattoi olla myös se, miten lapsi suhtautui vanhemman vankeuteen. Se, ettei lapsi tuominut vanhemman tekoja sai suhteen pysymään muuttumattomana. ”Siinä maailmassa” eläneiden haastateltavien muuttumattoman suhteen taustalla oli käsitys siitä, ettei vanhemman vankilaan joutumista pidetty juuri ”minään”, koska se oli ollut ikään kuin normaali asia heidän maailmassaan. Vanhempi oli joutunut vankilaan siinä missä monet muutkin lähipiirin aikuiset ja lapsi oli sopeutunut tilanteeseen. Tätä eräs haastateltavistani kuvaa:

”lapset on niin hyvin sopeutuvaisia että en mä pitänyt sitä (vanhemman vankilaan joutumista) juuri minään”

Suhteen muuttumattomuutta oli joissain tapauksissa pidetty yllä tapaamisilla. Tapaamiset olivat olleet säännöllisiä ja ne oli koettu tärkeiksi. Tapaamisten kautta hyväksi koettua suhdetta vankilassa olleeseen vanhempaan oli pidetty yllä, vaikka tapaamiset eivät olisikaan olleet miellyttäviä kokemuksia.

”ei se mikään kiva juttu ollu mennä sinne. Kyllähän mä sinne menin mutta ei se ollut semmonen mitä jokainen ihminen joutuu tekeen. Kyllä mä muutaman kerran itkin sen jälkeen ku sieltä lähetettiin ku se oli aika semmonen kummallinen kokemus”

Lapsen ja vanhemman välinen etäiseksi koettu suhde oli joissain tapauksissa pysynyt etäisenä, koska tapaamisia vankeuden aikana ei ollut tai ne olivat olleet epäsäännöllisiä. Tapaamisille ei myöskään oltu joissain tilanteissa annettu suurta merkitystä, ja tapaamisissa oli käyty ikään kuin tavan vuoksi. Tapaamisten ei juuri koettu muuttavan suhdetta parempaan tai huonompaan suuntaan.

7 PERHE JA PERHESUHTEET VIERAAN JÄLKEEN

Vanhemman vankeusrangaistus on rajattu ajanjakso, mutta kuten olen todennut, ei sitä voida irrottaa sitä edeltävästä eikä sen jälkeisestä ajasta. Lähes kaikkien haastateltavien vanhempi oli ollut vain kerran vankilassa, mutta oli myös niitä vanhempia, joilla tuomioita oli ollut useita. Näissä tapauksissa olen ottanut tarkasteluun vapautumisen, minkä jälkeen vanhempi ei enää joutunut vankilaan uudelleen. Vanhemman vapautuminen on merkittävä hetki perheelle. Kuudesta haastateltavasta kahden haastatellun vanhempi palasi vapauduttuaan asumaan muun perheen luokse, ainakin hetkeksi. Vanhemman vankilasta vapautumiseen ei aina liittynyt suurempia konkreettisia muutoksia, esimerkiksi muutoksia asumisjärjestelyissä. Lapsen asumisjärjestelyiden muutoksia tehtiin oikeastaan vain yhdessä tapauksessa, kun haastateltu muutti takaisin vapautuvan vanhemman luokse asumaan.

Tässä luvussa käsittelen vapautumisen jälkeistä perhettä ja perhesuhteita kolmen eri teeman kautta. Teemani liittyvät perheen uudelleen järjestäytymiseen sekä siihen, miten vanhemman vankeus joissain tapauksissa voi jäädä perheeseen ja perhesuhteisiin pitemmäksikin ajaksi. Tarkastelussa on välillä koko perhe ja välillä vankilassa olleen vanhemman ja haastatellun välinen suhde. Teemoina ovat paluuta entiseen?, tutustumista uudelleen sekä paljastettu vieras.

7.1 Paluuta entiseen?

Vanhemman vapautumisen hetkeen liittyy lapsen näkökulmasta usein odotuksia ja toiveita vapautuvaa vanhempaa ja perheen tilannetta kohtaan. Osa tähän tutkielmaan osallistuneista kertoi toiveistaan ja odotuksistaan vanhemman vapautumista kohtaan, ja erityisesti siitä toiveesta, että perhe-elämä palaisi entiselleen. Erään haastateltavani toiveena oli, että koko perhe olisi taas koossa ja sitä kautta kaikki voisi olla jälleen hyvin:

”kyllähän sitä niin ku ootti ja ajatteli että jee että nyt on taas perhe ja kaikki on hyvin”

Haastateltavan suhtautuminen vanhemman vapautumista ja perheen ennalleen palaamista kohtaan oli positiivinen, mikä on näkynyt myös aiemmissa tehdyissä tutkimuksissa. Lapset näkevät tulevaisuuden yleensä positiivisena, vaikka tulevaisuuden näkemykset eivät aina ole realistisia (Nesmith & Ruhland 2008, 1127). Lapset voivat kokea luottamusta vapautuvan vanhemman kotiinpaluuseen ja siihen, että kaikki muuttuu paremmaksi. Tähän liittyy toisinaan kuitenkin

epäilystä pystyykö vapautuva vanhempi täyttämään odotukset. (Rämö 2011, 73; Yocum & Nath 2011, 294–295.) Boswellin (2002, 23) tekemässä tutkimuksessa pelosta huolimatta lapset odottivat vanhemman vapautumista, jotta perhe olisi taas koossa.

Joidenkin haastateltavien kokemuksissa näkyivät vapautuvan vanhemman odotukset entiseen paluusta. Vapautuvan vanhemman toiveen kerrottiin olleen perheestä huolehtiminen sekä ajatus siitä, että vapauduttuaan vanhempi voisi pitää perheestä huolta. Eräs haastateltavani kuvasi sitä, miten vapautuminen oli varmasti vanhemmallekin raskasta, sillä odotukset perhe-elämästä ja rakkaiden ihmisten kanssa olemisesta olivat suuria.

Positiivisista odotuksista huolimatta, eräs haastateltavani kertoi epäilystä ja epäluottamuksesta vapautuvaa vanhempaa kohtaan. Hän kertoi tiedostaneensa lapsena, ettei paluu entiseen voisi olla mahdollista, vaikka hän sitä toivoikin. Lapsuuden aikaiset kokemukset ja pettymykset hillitsivät odotuksia.

”itse aina jotenkin odotin että tilanne palautuisi samanlaiseksi mutta jotenkin tajusin ettei se ihan samanlaiseksi voi palautua --- ikään kuin vaikka sitä mukaan kun tuli ikää niin mä ajattelin että eka kerta oli se (vuosiluku) kun isä oli pääsemässä vapaalle vankilasta niin kyllä minä sitä kauan harkitsin että lähdenkö tapaamaan isää että ensimmäinen ajatus oli se että siinä tulee käymään niin että se on muutaman kuukauden selvin päin ja sitten se lähtee taas”

Myös Rämön (2011) pro gradu -tutkielmassa lapset kokivat epäilystä ja pelkoa vanhemman vapautumista kohtaan (Rämö 2011, 73; Boswell 2002, 20, 23.) Lapset voivat pelätä, että vapautunut vanhempi tekee lupauksia, joita ei voi täyttää tai jolla vapautuva vanhempi hakee omaa hyötyään (Yocum & Nath 2011, 294–295). Vaikka osa lapsista suhtautuukin epäilevästi vanhemman vapautumiseen, on heillä kuitenkin halua uskoa parempaan (Rämö 2011, 73).

Osassa tähän tutkielmaan osallistuvien perheistä entiseen palaaminen oli onnistunut ainakin konkreettisesti. Entiseen palaamisella tarkoitettiin sitä, että perheen arki jatkui siitä mihin ennen vanhemman vankeutta oli jääty, oli kyseessä sitten vankilasta vapautuva lähi- tai etävanhempi. Jos vankilassa ollut vanhempi oli lähivanhempi, palasi hän perheen luokse asumaan. Etävanhemman kohdalla paluu entiseen tarkoitti sitä, että tapaamisia jatkettiin samaan tapaan kuin ennen vanhemman vankeutta. Eräs haastateltavani kuvaa sitä, miten etävanhemman vapautumisen jälkeen palattiin normaaliin:

”se (vapautuva vanhempi) muutti silloin takas siihen missä se oli asunut ennen sitä vankeuttakin --- mä muistan että se oli et palattiin ihan normaaliin --- mä rupesin käymään siellä”

Paluu entiseen tarkoitti joissain perheissä paluuta vieraiden asuttamaan arkeen. Ennen vanhemman vankeutta perheessä olleet vieraat, kuten alkoholi tai väkivalta tulivat vapautuvan vanhemman mukana perheen arkeen uudelleen. Eräs haastateltavani kuvaa juuri sitä, miten perhe palasi entiseen, mukana myös vanhemman päihdeongelma:

”äiti uuden miehen kanssa vuokras asunnon ja muutettiin (siihen) siskon kanssa. Jatkettiin sitä elämää siinä mentiin kouluun ja äiti jatko alkoholin juomista mutta rikoksia ei enää tehnyt”

Muutamissa perheissä paluuta entiseen yritettiin esimerkiksi niin, että vapautuva vanhempi muutti asumaan takaisin lastensa kanssa. Paluu entiseen ei välttämättä kuitenkaan onnistunut, ja perhe joutui muuttamaan järjestelyitä. Entiseen palaamisen esteenä koettiin olleen esimerkiksi vanhempien väliset riidat, mutta myös se, miten perheen tilanne oli yksinkertaisesti muuttunut vanhemman usean vuoden poissaolon jälkeen:

”ihanko sitä vois vaan tuosta vaan unohtaa nuo vuodet ja palata --- se ei vaan mee niin”

Positiivisista odotuksista ja toiveista huolimatta paluu entiseen ei aina onnistunut. Usein paluu entiseen tarkoitti juuri konkreettisten asioiden ennalleen palaamista, mikä saattoikin onnistua.

7.2 Tutustumista uudelleen

Muutamit haastateltavistani kuvasivat sitä, miten vapautuva vanhempi koettiin täysin vieraaksi henkilöksi vapautumisen jälkeen. Vanhempi saattoi tuntua täysin vieraalta ulkonäöllisesti, tai sitten vanhempaa ei enää koettu vanhemmaksi tunteen tasolla. Osa haastateltavista kuvasi sitä, miten olivat ikään kuin tutustuneet vanhempaansa uudelleen. Toisilla uudelleen tutustumiseen oli mennyt pitempi aika ja toisilla se oli tapahtunut nopeammin vapautumisen jälkeen. Uudelleen tutustumisen lähtökohtana oli se, miten vanhempi oli tuntunut vieraalta sekä ulkoisesti että tunteen tasolla.

Muutammat haastateltavat kuvasivat sitä, miten vankilasta vapautuva henkilö oli näyttänyt ulkoisesti täysin vieraalta henkilöltä. Vanhemman vapautumisen jälkeen ensimmäinen kohtaamisen kuvattiin olleen jännittävä, koska vastassa oli jollain tapaa vieraaksi tullut henkilö. Eräs haastateltavani kuvaa sitä, miten arki oli juuri saatu pyörimään muun perheen voimin ja yhtäkkiä kotiin oli saapunut vieras ihminen:

”se (vapautuva vanhempi) oli erinnäkönen uudet silmälasit ja se oli laihtunu hirveesti tietysti siellä (vankilassa) ei kauheasti ole tekemistä niin treenannu kuntosalilla ja se oli niin ku aivan erinnäkönen ja vieras ja lopulta kun oltiin saatu se arki pyörimään sillä porukalla niin yhtäkkiä sinne tuleekin aivan vieras ihminen”

Vapautuva vanhempi ei aina vain näyttänyt vieraalta ulkonäöllisesti. Vieraus kohdistui joissain tapauksissa myös vanhempana olemiseen. Vaikka lapsi oli vanhempansa tunnistanut vapautumisen jälkeen, ei vanhemman vanhemmuus ollut tallessa lapsen silmissä, vaan vanhempi tuntui vieraalta vanhemmuuden kautta.

”et ei se isä ollut enää semmonen vanhempi jolta kysytään lupaa ei se niin ku mä muistelen että hän sano monesti että voithan sä kysyä multa eihän sulla ole oikeutta antaa mulle mitään ethän sä ole mikään et se meni sen vanhemmuus siinä”

Vapautuva vanhempi oli saattanut tuntua vieraalta myös muistikuvien kautta, erityisesti silloin, jos tapaamisia vanhemman vankeuden aikana ei juuri ollut. Eräs haastateltavani kuvasi sitä, miten sekä hänellä että vapautuvalla vanhemmalla oli erilaiset muistikuvat toisistaan, koska eivät olleet nähneet toisiaan pitkään aikaan:

”siinä ollaan ihan tuntemattomia ihmisiä ja kummallakin on muistikuvat toisella tämän kokosesta ja mulla ihan toisenlaisesta”

Vieraaksi koetun vanhemman kanssa haluttiin tutustua uudelleen, mikä tapahtui yleensä keskustelun ja tapaamisten kautta. Aikaisemmin mainitsemani odotukset ja toiveet, jotka liittyvät vanhemman vapautumiseen olivat taustalla uudelleen tutustumisen hetkellä. Keskustelun koettiin olleen aluksi vaikeaa, sillä vanhempi koettiin lähes vieraaksi henkilöksi, jota ei ollut tavannut pitkään aikaan. Varsinkin niissä tilanteissa, joissa lapsi ei ollut pitänyt vanhempaansa juurikaan yhteyttä vankeusaikana, keskusteluyhteyden löytäminen koettiin vaikeaksi. Hyvien kokemusten

avulla lapsen ja vankilasta vapautuneen vanhemman välinen suhde lähti paranemaan, ja he saattoivat täten tutustua toisiinsa uudestaan. Keskusteluja oli käyty useita ja myös vaikeat asiat oli pystytty ottamaan esille. Uudelleen tutustumisen kuvattiin tapahtuneen ensin kaveruuden kautta. Eräs haastateltavani kuvasi sitä, miten vapautuvan vanhemman ehdotus kaveruudesta oli tuntunut alkuun sopivalta tavoitteelta. Pitkän erossa olemisen jälkeen vapautuvan vanhemman toive vanhemmaksi pääsemisestä tuntui haastateltavan mielestä kohtuuttomalta heti vapautumisen jälkeen.

”kaikesta pahin mahdollinen skenaario kaikesta on se etten mä olis niin ku alkanu uudestaan hänen (vapautuva vanhempi) kanssaan niin ku kaveraamaan kun hän pyysi kirjeessään tai ei hän niin ku vaadi päästä isäksi mutta jos voitais olla kavereita että koittais olla kavereita niin se oli ihan fiksusti sen ikäselälle niin --- murrosikänen nulikka niin tajusin sen ettei se niin ku että eihän se niin ku teekkään just niin ku mä olen ajatellut niin ku minun pahimmissa odotuksissa oli että jos se vaan kuvittelee hyppäävänsä niin ku tohon minun elämään takaisin”

Uudelleen tutustuminen vaatii sekä lapselta että vapautuvalta vanhemmalta paljon. Vankeuden aikana heränneet tunteet vankilassa olevaa vanhempaa kohtaan jouduttiin ikään kuin siirtämään hetkeksi syrjään, jotta vanhempaa pystyttiin tapaamaan. Toisaalta taas vapautuvalta vanhemmalta vaaditaan aktiivista roolia, jotta tapaamisia saadaan järjestettyä ja suhdetta saadaan siten parannettua. Eräs haastateltavani kertoi, miten vapautuva vanhempi otti yhteyttä häneen ja useiden tapaamisten ja keskustelujen jälkeen haastateltava alkoi oppia tuntemaan, minkälainen hänen vanhempansa on:

”sovittiin että yritetään tavata kerran viikossa ja tota sit aloin huomaamaan fajassa näitä että minkälainen ihminen hän oikeasti on”

Uudelleen tutustuminen oli koettu tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Parhaassa tapauksessa haastateltava ja vankilassa ollut vanhempi tutustuivat toisiinsa uudelleen, jolloin heistä tuli jälleen isä ja poika, kuten eräs haastateltavistani kuvaa:

”se muuttu varmasti niin hyväksi suhteeksi kun vaan voi olla ja sitten se toteutu sillai kun olikin tarkoitus että niin ku kavereiksi pikkuhiljaa tuli mukaan myös että olimme isä ja poika”

Vanhempi ei siis aina vapautumisen jälkeen ollutkaan enää tuttu vanhempi, vaan vanhempi voitiin kokea vieraana henkilönä. Jallinojan (2009) mukaan joissain tapauksissa perheenjäsenestä voi tulla vieras perheessä, esimerkiksi alkoholin käytön seurauksena, jolloin juopunut vanhempi tuntuu lapsista vieraalta. Tällöin perheiden tulee määritellä miten perheenjäsenten tulisi elää, jottei itse tule vieraaksi muille perheenjäsenille. (Emt., 14, 26–27.) Joissain perheissä vankilassa olleesta vanhemmasta tuli konkreettisesti sekä tunteentasolla vieras, eikä vanhempaa vapautumisen hetkellä tunnistettu vanhemmaksi ulkoisesti eikä vanhemmuuden tasolla. Vanhemman kokeminen vieraana vaati joissain tapauksissa konkreettista etäisyyden ottamista esimerkiksi siten, että vanhempi muutti omaan asuntoon tai tutustumista uudelleen, mitä kuvasin yllä. Konkreettinen etäisyyden ottaminen yhdessä tutustumisen kanssa saivat vanhemman taas osaksi perhettä. Ajan kanssa muutamat haastateltavani kertoivat suhteen muuttuneen parhaaksi mahdolliseksi.

7.3 Paljastettu vieras

Paljastetulla vieraalla pyrin kuvaamaan sitä, miten vanhemman vankeus oli jossain kohtaa vanhemman vapautumisen jälkeen otettu käsittelyyn niin, että siitä oli tullut asia mitä ei tarvinnut salailia. Useat haastateltavista kertoivat nimittäin siitä, miten vanhemman vapauduttua ei vanhemman vankeudesta enää puhuttu, ikään kuin vanhemman vankeus olisi kuitattu vanhemman vapautumisella. Vanhemman vankeus ei kuitenkaan ollut sillä sivuutettu, vaan useat haastateltavistani kuvasivat sitä, miten olivat jossain kohtaa elämäänsä käyneet keskustelua, varsinkin vankilassa olleen vanhempansa kanssa vankeuteen liittyvistä asioista. Osa niistä haastateltavista, jotka eivät olleet keskustelua käyneet, kertoivat toiveestaan keskustella asiasta jossain kohtaa vanhempansa kanssa. Haastateltavista useampi oli käynyt keskustelua vankilassa olleen vanhempansa kanssa, jolloin vanhemman vankeus oli tullut kohdattua. Keskustelu oli pääasiassa käyty aikuisuudessa ja keskustelu oli yleensä päättynyt anteeksipyyntöön.

Haastateltavat kertoivat siitä, miten vanhemman vapautumisen jälkeen vanhemman vankeuteen ei juuri palattu keskusteluissa. Vanhemman vapautumisen katsottiin ikään kuin kuittaavan vanhemman vankeuden, eikä siihen nähty tarvetta enää palata. Tarkoituksena oli joissain tilanteissa asian unohtaminen ja eteenpäin meneminen. Toisaalta vanhemman vankeus saattoi jäädä asiaksi, mitä ei edes ollut hyvä mainita. Eräs haastateltavani kuvaakin sitä, miten jo sana ”vankila” sai perheenjäsenissä aikaan reaktion:

”oli jo vuosia oli ollu jo silleen että unohdetaan menneet eikä niistä puhuttu ja joskus isä saatto mainita jossain että jossain jutussa että sillonko oli vankilassa ja kävin kuntosalilla että koko sana vankila että tuntui sillonkin että kaikki silleen jähmetty ihmiset että ei siitä puhuttu eikä se oli ollutta mennyttä ja on jatkettava eteenpäin”

Usein vanhemman vankeudesta ei oltu haluttu tai koettu tarvetta puhua vanhemman vankeusaikana. Haastateltavien kuvauksissa sama keskustelemattomuus oli jatkunut myöskin vapautumisen jälkeen. Asian kuvattiin jääneen perhesalaisuudeksi useiden vuosien ajaksi. Tulkintani mukaan vanhemman vankeuden aiheuttamien muutoksien ei nähty voivan poistua, vaikka asiasta olisi puhuttu. Muutamat haastateltavat kuvasivat sitä, miten asiasta puhumista oli pidetty asian ”vatpomisena”:

”siitä tuli vähän niin ku semmonen perheen vaiettu asia että annetaan nyt olla ja unohetaan ja turha näitä on nyt vatpoo”

Perhesalaisuuden syntymisen taustalla saattoi olla perheen kokema vanhemman vankeuteen liittyvä häpeä. Eräs haastateltavista kuvaa sitä, miten koko perhe tunsi häpeää vanhemman vankeuden vuoksi, ja sai perheen vaikenemaan asiasta vankeusaikana ja vanhemman vapauduttua.

”se häpeä on niin siinä koko perheessä että kyllähän se lapsikin vaistoaa ettei se vanhempikaan siitä puhu muutetaan puheenaihetta tai vastataan hyvin lyhyesti tai se vaan on semmonen asia mistä ei puhuta vieraille ihmisille”

Vanhemman vankeuteen liittyvässä tutkimuksessa salailu ja puhumattomuus liitetään usein perheen ulkopuolisiin suhteisiin. Salailun taustalla voi olla useita eri asioita, kuten häpeän tunne, minkä vuoksi vanhemman vankeudesta ei puhuta muille (Hairston 2007, 16). Vanhemman vankeuden salaamisen taustalla voi lapsilla olla häpeän lisäksi pelko syrjityksi tai kiusatuksi tulemisesta heidän ikätoveriensa keskuudessa, minkä vuoksi he salaavat tiedon tai valehtelevat vanhemman vankeudesta muille (Chui 2010, 202).

Joissain tapauksissa puhumattomuuden taustalla kuvattiin olleen vanhemman kyvyttömyys käydä keskustelua. Muutamat haastateltavista kuvasivat sitä, miten vaikeaa päihdeongelmaisen vanhemman kanssa oli käydä keskustelua. Itäpuisto (2005, 70) kuvaa väitöskirjassaan sitä, miten päihdeongelmasta kärsivä vanhempi voi torjua lapsen keskusteluyritykset. Haastateltavani kertoivat keskusteluyrityksistä, jotka eivät aina olleet onnistuneet, mikä oli saattanut lisätä haastateltavassa

negatiivisia tunteita. Lapsen ja vankilassa olleen vanhemman välillä ei ollut keskusteluyhteyttä, joten keskustelu jäi käymättä ja asian annettiin olla:

”mä sillon vihasin mun äitiä että mitä se on tehnyt lapsilleen tai että ei oikeastaan sekään vaan se kyvyttömyys keskustella sen ihmisen kanssa”

Haastateltavien kuvauksissa puhumattomuus oli keino vältellä vanhemman vankeutta. Jallinojan (2009) mukaan välttely on keino tehdä rajanvetoa perheen ja vieraan välille. Asioiden salaamisella ikään kuin pyritään torjumaan vieras, jolloin perhesalaisuudet syntyvät. Perhesalaisuuksilla pyritään suojaamaan ”meitä” niin, ettei vieras hajottaisi perheen yhteisyyttä. Perhe pyrkii suojaamaan yksityisyyttään pitämällä asiat omana tietonaan, etteivät ulkopuoliset pääse tiedon avulla liian lähelle perhettä. Kuitenkaan kaikki perheet ja perheenjäsenet eivät koe tarvetta salailla asioita, vaan kertovat avoimemmin perheensä asioista. (Jallinoja 2009, 18, 29–30.) Tämä näkyi myös tämän tutkielman aineistossa, kun haastateltavat kertoivat eri tavoista käydä keskustelua. Joissain tapauksissa toive puhumattomuudesta oli tullut kotona olleelta vanhemmalta. Eräs haastateltavani kuvaa sitä, miten hän halusi käydä keskustelua, mutta kotona ollut äiti ei halunnut kuulla puhuttavankaan toisen vanhemman vankeudesta:

”eikä hän (äiti) halua näistä asioista kuulla enää puhuttavankaan että sillä se viihtyy sellasessa maailmassa kun mä aina kaivelen kaikkea että turhautan häntä aina kyselemällä et eksää vois antaa vaan olla kun en minä voi antaa olla kun mulla on taas sellanen tapa että vaikei se asia siinä ratkeiskaan niin mä pengon sitä asiaa ja kattelen sitä niin mä saan niin ku rauhan siinä asiassa että kaikilla on tapansa”

Haastatteluissa tuli esille myös se, että toive puhumattomuudesta saattoi olla haastateltavan toive. Tämän toiveen taustalla oli oletus, ettei vanhempi halua käydä keskustelua, ja sen vuoksi asiaan ei oltu palattu. Lisäksi eräs haastateltavani kuvasi, miten suhde kotona olleeseen vanhempaan oli haastatteluhetkellä niin hyvä, ettei sitä haluttu pilata sillä, että vanhoja asioita aletaan käydä läpi.

Muutamit haastateltavat kertoivat siitä, miten tarve keskustella ja kohdata vanhemman vankeus oli noussut merkittäväksi jossain kohtaa aikuisuutta. Joissain tapauksissa keskustelua haluttiin käydä koko perheen kanssa, mutta useammin sitä haluttiin käydä vankilassa olleen vanhemman kanssa. Haastateltavan elämässä oli saattanut tapahtua muita isoja muutoksia, jotka saivat lapsuudenkokemukset nousemaan pintaan tai sitten halu tietää asioista sai haastatellun käymään

keskustelua vanhemman kanssa. Kuten yksi haastateltavani kuvaa sitä, miten hän joutui käymään asiat läpi aikuisuudessa:

”toisaalta jos mulle olis kerrottu ne asiat (lapsuudessa) nythän mä jouduin käymään ne aikuisena läpi ja tavallaan sit tuli se että halusin kaivaakin ne lehtileikkeet arkistoista ettiä kaikki ja luki ja sillon sitten otti sen että nyt mä haluan puhua sen isän kanssa nää asiat läpi”

Myös muutama muu haastateltava kuvasi sitä, miten olivat halunneet käydä keskustelun vankilassa olleen vanhemman kanssa aikuisuudessa ja osa sen olikin jo käynyt. Keskustelu vanhemman kanssa oli haluttu käydä, vaikka sitä oli ennestään saatettu jännittää. Varsinkin, jos haastateltavan lapsuudessa ei vanhemman vankeuteen liittyvistä asioista juuri oltu puhuttu, oli kynnys keskustelun käymiseen korkealla. Pelkona saattoi esimerkiksi olla, että vankilassa ollut vanhempi torjuu keskusteluyrityksen.

”mä mietin sitä että mitäs jos isä sanookin että ei niistä nyt kannata nyt muistella ja miettiä mua jännitti se kauheasti että jos se niin kun torjuukin sen keskusteluyrityksen”

Haastateltavat kertoivat, että keskustelu oli yleensä kannattanut ja keskustelun avulla vankilassa olleen vanhemman kanssa oltiin saavutettu askel kohti parempaa suhdetta. Keskusteluun ja varsinkin haastateltavan ja vankilassa olleen vanhemman väliseen keskusteluun aikuisuudessa oli liittynyt usein anteeksianto. Anteeksianto oli ikään kuin ollut vanhemman vankeuden, mutta joissain tilanteissa myös muiden perheessä olleiden vieraiden kohtaamista aikuisena. Haastateltavat kertoivat vangittuna olleen vanhemman pyytäneen anteeksi haastateltavalta, usein vasta haastateltavan ollessa aikuinen. Anteeksipyyntöä pidettiin merkityksellisenä sekä jonkinlaisena ”käännöspisteenä”, jonka jälkeen suhde vangittuna olleeseen vanhempaan oli muuttunut parempaan. Suhde vankilassa olleeseen vanhempaan saatiin taas aukeamaan pikkuhiljaa. Osa haastateltavista kertoi tehneensä sovinnon vanhempansa kanssa vähän ennen vanhempansa kuolemaa, jolloin kaikki oli annettu anteeksi. Anteeksiantamiseen liitettiin joissain tapauksissa asian unohtamista. Anteeksiantamisen yhteyteen oli muutamalla haastateltavalla kuulunut halaaminen. Haastateltavat kuvasivat, etteivät olleet halanneet vankilassa ollutta vanhempansa useaan vuoteen ja vasta anteeksipyynnön jälkeen he ovat pystyneet halaamaan.

”ja se oli mulle tosi merkityksellinen että hän lopulta pyysi multa anteeksi ja halas mua ja niin ku ja vielä kysy että pystytkö antamaan minulle anteeksi”

Tähän liitettiin myös usein ajatus siitä, ettei asioita saa tekemättömäksi.

”ei niitä tekemättömiksi saa niin mun mielestä tommosissa asioissa missä joku on anteeksipyyynnön velkaa ja joku toinen jotain muuta niin kait siinä on parhaiten onnistuttu kun kukin on pyytänyt anteeksi ja joku on saanut antaa anteeksi ja näin eteenpäin”

Vanhemman vankeudella siis koettiin olleen merkitystä lapsuuden perheeseen. Ajattelen, että haastateltavien tarve puhua vankilassa olleen vanhemman kanssa kertoi siitä, että asia oli jäänyt jollain tavalla vieraaksi perheeseen ja perhesuhteisiin, vaikkei vanhemman vankeus enää aikuisena ollutkaan konkreettisesti ajankohtainen.

8 YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tarkoitukseni tässä tutkielmassa on ollut tarkastella vanhemman vankeuteen liittyviä kokemuksia ja sitä, minkälainen merkitys vanhemman vankeudella on perheelle ja perhesuhteille lapsen näkökulmasta. Haluan tuoda esille aikuisten muistelemia lapsuudenkokemuksia vanhemman vankeudesta. Tuloksissani lähdin liikkeelle kuvailemalla tähän tutkielmaan osallistuneiden haastateltavien perheitä ennen vanhemman vankeutta. Haastateltavieni perheet koostuivat kahden vanhemman ja useamman lapsen ydinperheistä sekä eroperheistä, joissa lapsen ja etävanhemman välinen yhteydenpito oli toimivaa, mutta myös eroperheistä, joissa etävanhempaan ei pidetty yhteyttä tai toista biologista vanhempaa ei oltu tavattu. Muodostin haastattelujen pohjalta kolme perhetyyppiä, joilla halusin tuoda esille sitä kirjoa, mikä jo tämän tutkielman haastateltavien perheistä muodostui. Perhetyytit sisälsivät kuvauksia niin sanotuista normaaleista perheistä, joiden arki ja perhe-elämä koetaan tavallisena ja normaalina, kaukana rikollisuudesta. Normaalin perheen vastakohtana kuvattiin olevan perhe, joka elää ”siinä maailmassa”, jossa rikollisuus ja päihdeongelmat ovat osa arkea. Lisäksi kuvasin kolmatta perhetyyppiä, joka sijoittui näiden kahden edellä mainitun perheen välille, sillä siinä oli piirteitä molemmista perheistä.

Vankien perheitä tarkasteltaessa on huomattu, että lapset ovat voineet kohdata vaikeuksia jo ennen vanhemman vankeutta, kuten vanhempien mielenterveysongelmia, päihdeongelmia tai vanhempien välisiä ristiriitoja. Toisten perheiden elämä on voinut ulkoisesti näyttää hyvältä, mutta lapsen kokemus tilanteesta on voinut olla toisenlainen. (Sassi & Huhtimo 2006, 34.) Kuten jo aikaisemmin mainitsin, vanhemman vankeuden kohdanneiden perheiden tilanteita ja ihmissuhteita pidetään usein ongelmallisina ainakin ammattilaisten näkökulmasta ja perheet saattava helposti tulla miellettyksi ongelmaperheiksi (Enroos 2012, 45–56; Enroos 2015, 27). Pösön (2009, 153) mukaan ongelmalla viitataan yleensä asiaan, jota ei pidetä toivottavana ja jos asiaa pidetään harmillisena tai haitallisena yhteisön tai yhteiskunnan näkökulmasta, nähdään asia silloin sosiaalisena ongelmana.

Nämä vanhemman vankeuden kohdanneet perheet tulevat helposti miellettyiksi ”vankiperheiksi” perheiden ongelmallisuuden vuoksi. Termillä ”vankiperhe” voidaan kuvata myös sitä, miten koko perhe joutuu osalliseksi yhden perheenjäsenen vankeusrangaistukseen (Sassi & Huhtimo 2006, 3). Tämä varmasti osaltaan pitääkin paikkansa, ja vanhemman vankeus varmasti omalta osaltaan vaikuttaa useimpien perheiden elämään. Tämä tutkielma kuitenkin osoitti sen, miten näiden ”vankiperheiden” taustalla on monenlaisia perheitä ja perhesuhteita, eikä siis pelkästään vaikeita perhesuhteita tai ”ongelmaperheitä”. Keitä siis ovat nämä ”vankiperheet”, joista puhutaan (esim.

Sassi & Huhtimo 2006)? En näe, että ”vankiperhe” olisi tietynlainen perhe tai perheiden joukko, vaan ennemminkin joukko perheitä, joiden elämässä vanhemman vankeus on mukana eri tavoin. Vaikka nyt itsekin muodostin perheistä tyyppikuvauksia, en halua korostaa niillä perheiden tyypillisyyttä, vaan ennemminkin tuoda esille sitä, miten arjen kuvauksiltaan, perherakenteiltaan ja perhesuhteiltaan erilaiset perheet voivat kohdata vanhemman vankeuden. En siis voi ajatella, että vanhemman vankeus olisi vain tietynlaisten perheiden vieras.

Tutkimustulosteni perusteella voin sanoa, että vanhemman vankeuden merkitykset perhesuhteisiin ovat monimuotoisia ja yksilöllisiä. Lapsen näkökulmasta tarkasteltuna vanhemman vankeus voi saada aikaan muutoksia siviilissä olevassa perheessä sekä lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välisessä suhteessa. Lapsi voi joutua taiteilemaan näiden eri perhesuhteiden välillä, mikä toisinaan voi aiheuttaa ristiriitaa perhesuhteissa. Vanhemman vankeuden merkitykset perheessä voivat vaihdella juuri ristiriidasta tukeen ja suojeluun. Joissain tilanteissa perheenjäsenten eriävät mielipiteet voivat saada perheenjäsenten välille riitaa, mutta toisaalta vanhemman vankeus voi saada perheenjäsenet suojelemaan toisiaan. Toisinaan perhe voi myös löytää itsestään uusia voimavaroja, joilla kohdata vanhemman vankeus. Tätä tutkielmaa tehdessäni pohdin paljon sitä, miten eri haastateltavat kuvasivat vanhemman vankeuden olleen joko koko perheen asia tai sitten vanhemman vankeus oli kohdattu itsenäisesti.

Vanhemman ollessa vankilassa lapsi elää arkea osana siviilissä olevaa perhettään, mutta samalla hänen tulee ylläpitää suhdetta vankilassa olevaan vanhempaan. Lapsen suhde vankilassa olevaan vanhempaan ei niin sanotusti ”hoidu” enää lapsen arjessa kuten ennen vanhemman vankilaan joutumista. Lapsen ja vangitun vanhemman välisessä suhteessa tapaamisten merkitys nousi keskeiseksi. Tulosten perusteella säännölliset tapaamiset eivät aina välttämättä riitä suhteen ylläpitämiseen, jos tapaamiset eivät ole lapsen edun mukaisia ja jos vanhemman vankeus kestää useamman vuoden. Ei siis turhaan kiinnitetä huomiota vankiloissa tapahtuviin tapaamisiin ja korosteta niissä lapsen etua (esim. Perhe- ja lapsityön linjaukset 2013). Eräs toinen mielenkiintoinen huomio on se, miten kotona olevan vanhemman merkitys voi korostua lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välisessä suhteessa. Kuten kuvasin sitä, miten lapsen saama vankilassa olevaa vanhempaa koskeva uusi tieto voi saada suhteen muuttumaan lapsen ja vangitun vanhemman välillä. Huomioitavaa on myös se, miten lapsen ja vangitun vanhemman välisessä suhteessa ei välttämättä koettu tapahtuneen mitään muutosta.

Vanhemman vankeuden merkitys näkyi toisinaan haastateltavien myöhemmässä elämässä. Tähän tutkielmaan osallistuneet kertoivat tarpeesta puhua vanhemman vankeudesta ainakin jossain kohtaa

elämää. Hyvin usein perheessä vaietaan vanhemman vankeudesta vankeusrangaistuksen aikana sekä vankeuden jälkeen, mikä ilmeni myös tämän tutkielman aineistossa. Perheessä vallitseva häpeä tai vanhemman kyvyttömyys keskusteluun koettiin syynä sille, ettei vanhemman vankeudesta puhuttu. Samalla perheissä voi vallita vahva ajatus eteenpäin menemisestä ja vanhojen asioiden muistelun haitallisuudesta, mikä osaltaan voi estää puhumista. Puhumattomuuden vuoksi vanhemman vankeus kuitenkin jäi useasti elämään perheeseen ja perhesuhteisiin, minkä vuoksi asia oli otettu esille vankilassa olleen vanhemman kanssa jossain kohtaa elämää. Mielenkiintoista oli lisäksi se, miten useat haastateltavistani kertoivat keskustelun päättyneen anteeksiantoon. Toisaalta taas osa haastateltavista ei kokenut vanhemman anteeksipyyntöä tarpeellisena.

Tarkoituksena tässä tutkielmassa oli myös tarkastella sitä, minkälaisena vieraana vanhemman vankeus perheessä voi olla. Perheiden moninaisuus näkyi tässä tutkielmassa myös siinä, miten vieras eli tässä tapauksessa vanhemman vankeus saapuu ja millä tavoin perhe reagoi vieraaseen (Jallinoja 2009, 31). Vanhemman vankeus voi tulla vieraaksi perheeseen joko yllättäen, etäältä tai odotetusti. Lisäksi perheet reagoivat vanhemman vankeuteen eri tavoin, eikä vanhemman vankeus saa aikaan kaikissa perheissä ja perheenjäsenissä samanlaisia tuntemuksia tai muutoksia. Tätä tutkielmaa tehdessäni huomasin, miten vanhemman vankeus voi muuttaa kaiken tai toisaalta vanhemman vankeutta ei juuri ”pidetty minään”, vaikka se muuttaisi perheessä konkreettisia asioita. Lisäksi joissain tapauksissa vanhemman vankeus ei välttämättä muuttanut perhe-elämää juuri millään tavalla, vaan arki rullasi tavalliseen tapaan.

Jallinojan (2009, 11) mukaan vieras voi ilmaantua perheeseen monella eri tapaa ja eri muodossa, mikä aiheuttaa perheissä erilaisia tapoja reagoida tilanteeseen. Tämän tutkielman aineiston perusteella vanhemman vankeus voi tulla perheeseen kolmella eri tavalla, joita ovat *yllättävä vieras*, *etäältä saapuva vieras* sekä *johdonmukainen ja odotettavissa oleva vieras*. Yllättävän vieraan saapuminen tulee nimensä mukaan perheeseen ilman ennakkovaroitusta. Perheen arjessa ei ole ollut näkyvissä viitteitä vanhemman rikollisesta toiminnasta, vaan pidätys ja vanhemman vankeus tulevat perheelle täytenä yllätyksenä. Useilla haastateltavilla ei ollut lapsena käsitystä tai tietoa vanhemman tekemistä rikoksista. Haastateltavat kertoivat, ettei välttämättä perheen toisella vanhemmallakaan ollut tietoa toisen vanhemman rikoksista. Vanhemman vankeus voi tulla perheeseen myös niin sanotusti etäältä. Tällä tarkoitan sitä, että vanhemman vankeus tulee perheen vieraaksi etävanhemman kautta. Perheessä saattoi olla viitteitä vanhemman rikollisuudesta esimerkiksi aikaisempien tuomioiden vuoksi tai sitten haastateltava kertoi jonkinlaisesta aavistuksesta, vaikkei ihan tarkkaan osannutkaan aavistustaan nimetä. Lapsuudenaikaisista vihjeistä huolimatta

vanhemman pidätys ja vankeusrangaistus saattoivat tulla lapselle yllätyksenä. Vieras voi joissain tilanteissa olla myös johdonmukainen ja odotettavissa oleva vieras. Perheellä voi olla viitteitä tai tieto vanhemman rikoksista, eivätkä vanhemman rikokset olleet siten jääneet lapselta huomaamatta. Vankeuden kerrottiin olleen niin sanotusti normaali seuraamus. Rikollisuus itsessään tai vankilaan joutuminen ei ollut vierasta, vaan ennemminkin johdonmukainen ja odotettavissa oleva seuraus, vaikka itse vankeusrangaistus tulisi yllättäen.

Olen tuloksieni pohjalta muodostanut myös kolme erilaista vierasta, jotka kuvaavat sitä, minkälaisena vieraana vanhemman vankeus voi perheessä olla. Näitä vieraita ovat *kaiken muuttava vieras*, *toissijainen vieras* sekä *rinnalla kulkeva vieras*.

Kaiken muuttava vieras saa perheessä nimensä mukaan kaiken muuttumaan tai saa ainakin aikaan isoja muutoksia. Vanhemman vankeus on perheelle yllätys ja saa perheen arjen muuttumaan kerta heitolla toisenlaiseksi. Kaiken muuttava vieras saa perheen muuttumaan sisältäpäin muuttamalla perhesuhteita ja perherooleja. Perhesuhteissa kaiken muuttava vieras sai aikaan suojelua ja turvaa. Perhe ei välttämättä kohdannut ulkoisia, kuten asumiseen liittyviä muutoksia, vaan suurimmat muutokset tapahtuivat perheen sisällä, saaden toisinaan aikaan myös uusia vieraita. Vanhemman vankeus oli koettu koko perheen yhteisenä asiana ja sitä pyrittiin torjumaan salailulla, puhumattomuudella sekä etäisyyden otolla. Vanhemman vapautumisen jälkeen perhe ei alkuun palautunut ennalleen, mutta lähtökohtaisesti hyviksi koettujen perhesuhteiden vuoksi perhesuhteissa ja perheessä oli havaittavissa palautuvuutta ainakin jossain määrin, yleensä kuitenkin ajan kanssa.

Vanhemman vankeus voi tulla *toissijaiseksi vieraaksi* perheen muiden vieraiden joukkoon. Vanhemman vankeus tuli toissijaiseksi vieraaksi vieraiden asuttamiin perheisiin, eikä vanhemman vankeutta juuri ”pidetty minään”. Vanhemman vankeus toissijaisena vieraana sai joissain perheissä aikaan isoja konkreettisia muutoksia, mutta ei aina. Toisinaan vanhemman vankeus oli muuttanut asumisjärjestelyitä ja lapsi asui esimerkiksi mummonsä luona vanhemman ollessa vankilassa. Asumisjärjestelyiden vuoksi perhesuhteet saattoivat katketa tai olla ikään kuin ”tauolla”, vaikka niiden kuvailtiin usein jo sitä ennen olleen etäiset. Vanhemman vankeus toissijaisena vieraana sai perhesuhteissa aikana toisinaan ristiriitaa, muuttumattomuutta ja perheen ulkopuolelta löytyvää turvaa ja tukea. Vanhemman vapauduttua perhe usein palasi ennalleen, eli tilanteeseen mikä oli vallinnut perheessä ennen vanhemman vankeutta. Vanhemman vapautumisen jälkeen vanhemman vankeus jäi toissijaiseksi vieraaksi perheen luokse, muiden vieraiden kuitenkin hallitessa perheen arkea.

Rinnalla kulkevan vieraan kuvattiin kulkevan perheen vierellä, mutta ei juuri tehden konkreettisia muutoksia perheen arkeen tai perheeseen. Vierellä kulkeva vieras liitettiin yleisimmin etävanhemman vankeusrangaistukseen, minkä vuoksi vanhemman vankeutta kuvattiin enemmänkin haastateltavan omana asiana kuin koko perheen asiana. Vanhemman vankeus sai aikaan lapsessa tunteita, mutta rinnalla kulkevasta vieraasta ei juuri puhuttu perheen kesken. Rinnalla kulkevaa vierasta pyrittiin torjumaan puhumattomuudella, mikä saattoi olla seurausta perhesuhteissa syntyneistä ristiriidoista. Vanhemman vapauduttua rinnalla kulkeva vieras jäi elämään lapsen mielessä, mutta muuten vanhemman vapautuminen ei vaikuttanut perheen arkeen. Lapsen ja vankilassa olleen vanhemman välisen suhteen nähtiin joissain tilanteissa jopa parantuneen vanhemman vapauduttua.

Vaikka toteankin, että vanhemman vankeus ei välttämättä tarkoita isoa kaiken muuttavaa kriisiä koko perheelle, en silti missään nimessä tarkoita vähätellä vanhemman vankeuden merkityksiä tai konkreettisia vaikutuksia perheiden elämässä. Vanhemman vankeudella on merkitystä perheeseen ja perhesuhteisiin, mutta minkälaisia ja missä määrin, on täysin yksilöllistä. Vanhemman vankeus tulee osaksi perhettä, mutta perheiden erilaisuus ja yksilöllisyys tulee huomioida. Vanhemman vankeuden kokeneet perheet tarvitsevat oikea-aikaista ja oikeanlaista tukea, mutta tärkeää on kuitenkin kuunnella, mitä perhe ja perheenjäsenet itse kokevat tarvitsevansa ja minkälaisen merkityksen perhe antaa vanhemman vankeudelle. Vanhemman vankeuden merkitystä perheelle ja lapselle on tärkeää tuoda esiin, jotta eri alojen ammattilaiset ymmärtävät tämän ilmiön ulottuvuuksia paremmin ja siten osaavat kohdata ja tukea perheitä tarkoituksenmukaisemmin.

Sosiaalityön näkökulmasta näen tärkeä ymmärtää vanhemman vankeuteen kuuluvia piirteitä ja merkityksiä. Käytännön sosiaalityössä kohdataan eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä sekä perheitä, ja sosiaalityön avulla voidaan tukea lasten ja perheiden hyvinvointia. Käytännön sosiaalityössä verkostotyö vankiloiden ja kunnan sosiaalityön välillä on tärkeää, jotta vanhemman vankeuden kohtaamia perheitä voidaan tukea tarkoituksenmukaisin ja yksilöllisin keinoin. Pidän myös vankiloiden sosiaalityöntekijöitä tärkeässä roolissa, jotta vanhemman vankeuden kohtaamat perheet tulevat löydettyiksi käytännössä. Lapset ja perheet, jotka kohtaavat vanhemman vankeuden jäävät usein vankeusjärjestelmässä näkymättömiksi, joten pidän hyvänä asiana, että lapsi- ja perhenäkökulmaa on viime aikoina lisääntyvässä määrin nostettu esille.

Näen aiheen tarkastelun tärkeänä myös jatkossa, jotta ymmärrys vanhemman vankeuteen liittyvistä kokemuksista lisääntyisi. Vanhemman vankeuden kokeminen on sidoksissa ympäröivään kulttuuriin esimerkiksi tapaamisten tai tarjolla olevien tuki- ja palveluverkostojen suhteen, joten

esimerkiksi Yhdysvalloissa tehtävä tutkimus ei välttämättä anna vanhemman vankeudesta samanlaista kuvaa kuin Suomessa tehty tutkimus, sillä myös rangaistusjärjestelmät vaihtelevat eri maissa. Tämän vuoksi mielestäni on tärkeää tutkia ilmiötä ja sen merkityksiä suomalaiseen yhteiskuntaan peilaten.

Tätä tutkielmaa tehdessäni olen huomannut kuinka ihmeellinen perhe voi monessa suhteessa olla. Perheistä ja perhesuhteista löytyy paljon voimavaroja ja perhe voi olla todellakin yksittäisen perheenjäsenen tukena, mutta toisinaan perheenjäsen voi tuoda kuormittavia tekijöitä muun perheen arkeen. Huomasin myös sen, että vaikka perheissä olisi koettu paljon haasteita, perhe voi olla tiivis ja sitkeä yksikkö. Opin myös paljon vanhemman vankeudesta ilmiönä. Aihe oli minulle ennestään tuntematon, lukuun ottamatta tekemääni kandidaatintutkielmaa, joten koin itseni oppijaksi varsinkin haastatteluja tehdessäni. Tutkielmaa tehdessäni opin paljon myös tutkimuksen tekemisestä. Huomasin, miten aiheen rajausta on tärkeää, sillä mielenkiintoinen aihe vie helposti mukanaan. Näin jälkeempäin tutkielmaani arvioidessani teemahaastattelua suunnitellessani olisin voinut rajata ja syventää aihetta enemmän perheeseen ja perhesuhteisiin. Aiheen tarkempi rajaaminen olisi syventänyt analyysiä ja lopullisia tuloksiani. Olen kuitenkin tyytyväinen siitä, että otin tarkasteluun lapsen näkökulman sekä ajan myös ennen vanhemman vankeutta sekä jatkoin tarkastelua myös vanhemman vankeuden jälkeen.

Perhetutkimuksessa merkityksellistä on se, kenen näkökulmasta perhettä tarkastellaan (Pösö 2008, 95), kuten johdannossa mainitsin. Vanhemman vankeuteen liittyviä kokemuksia olisi mielenkiintoista tarkastella myös muiden perheenjäsenten näkökulmasta ja mahdollisesti useamman eri perheenjäsenen näkökulmia saman perheen sisällä, sillä Pösön (2008, 95) mukaan eri perheenjäsenten kokemukset samoista tilanteista ja asioista voivat vaihdella. Perhetutkimuksen voidaan nähdä olevan ”äänen antamista” tutkittaville henkilöille (Pösö 2008, 95), mikä on ollut tämän tutkielman tavoitteena. Uskon, että onnistuin siinä tavoitteessa, sillä tämä tutkielma tuo vanhemman vankeuden kokeneiden lasten ja sitä kautta myös perheiden ääntä kuuluville. Toivon, että sain tuotua haastateltavieni äänen esille heitä kunnioittaen ja heidän toivomallaan tavalla.

LÄHTEET

- Aaron, Lauren & Dallaire, Danielle (2010) Parental incarceration and multiple risk experiences: Effect on Family Dynamics and Children's Delinquency. *Journal of Youth Adolescence* 39(12), 1471–1484.
- Bardy, Marjatta (2006) Lapsuuskuvaukset oppaana vanhemmuuteen. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*. 3. painos. Helsinki: WSOY, 327–342.
- Beckmeyer, Jonathan & Arditti, Joyce (2014) Implications of In-Person Visits for Incarcerated Parents' Family Relationships and Parenting Experience. *Journal of Offender Rehabilitation* 53(2), 129–151.
- Björkhagen Turesson, Annelie (2009) *Mor i fängelse – mödrar och barn berättar. En analys av ungdomars resiliensprocess*. Göteborg: Intellecta DocuSys. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18827/1/gupea_2077_18827_1.pdf. Viitattu 20.2.2017.
- Bocknek, Erika & Sanderson, Jessica & Britner, Preston (2009) Ambiguous Loss and Posttraumatic Stress in School-Age Children of Prisoners. *Journal of Child and Family Studies* 18(3), 323–333.
- Boss, Pauline (1999) *Ambiguous loss: learning to live with unresolved grief*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Boswell, Gweneth (2002) Imprisoned fathers: The children's view. *The Howard Journal* 41(1), 14–26.
- Castrén, Anna-Maija (2009) Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 106–127.
- Castrén, Anna-Maija (2014) Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 139–166.
- Children of prisoners Europe (COPE) - Facts and Figures. <http://childrenofprisoners.eu/facts-and-figures-2/>. Viitattu 9.2.2017.

Christian, Steve (2009) Children of Incarcerated parents. National Conference of State Legislatures. <http://www.ncsl.org/documents/cyf/childrenofincarceratedparents.pdf>. Viitattu 12.3.2017.

Chui, Wing Hong (2010) Pains of imprisonment: narratives of the women partners and children of the incarcerated. *Child and Family Social Work* 15(2), 196–205.

Cunningham, Ann (2001) Forgotten families- the impacts of imprisonment. *Family Matters* 59, 35–38.

Cunningham, Alison & Baker, Linda (2003) Waiting for mommy: Giving a voice to the hidden victims of imprisonment. London, Canada: Centre for Children and Families in the Justice System. <http://www.lfcc.on.ca/WaitingForMommy.pdf>. Viitattu 20.1.2017.

Douglas, Mary (2000) Puhtaus ja vaara: ritualistisen rajanvedon analyysi. Alkuperäisteos *Purity and danger*. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino. (eng. alkuteos 1966).

Elias, Norbert (1987) Involvement and Detachment. *Contributions to the Sociology of Knowledge*. Käänt. Edmund Jephcott. Oxford: Basil Blackwell (saks. alkuteos 1983).

Enroos, Rosi (2008) Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja* 1/2008.

Enroos, Rosi (2012) Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 45–74.

Enroos, Rosi (2015) Vankila, vanhemmuus ja lapsi: näkökulmia perhekäytäntöihin. Tampere: Tampere University Press. *Acta electronica Universitatis Tamperensis* 1608.

Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–157.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 2.painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 10.painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 24–42.

Forsberg, Hannele (1995) Perhe ja elämän eväät. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 54–77.

Forsberg, Hannele (2003) Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.

Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaranieniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 7–19.

Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2009) Valvottujen tapaamisten näyttämö: vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 146–161.

Granfelt, Riitta (2007) ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa” Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/OEH8hc2Fb/2-2007_Oppisin_elamaan_riippuvuuteni_kanssa.pdf. Viitattu 5.3.2017.

Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka (2016) Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsinki: Gaudeamus.

Hairston, Creasie (2007) Focus on children with incarcerated parents: An overview of research literature. Baltimore, MD, Annie E. Casey Foundation. http://www.aecf.org/m/resourcedoc/aecf-FocusonChildrenwith_ncarceratedParentsOverviewofLiterature-2007.pdf. Viitattu 20.2.2017.

Helavirta, Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis: 1669.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 3. lisäpainos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta : Childhood experiences of living with problem-drinking parents. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Jallionoja, Riitta (2003) Perhe, sosiologia ja perhesosiologia. Tiedepolitiikka. Edistysellinen tiedeliitto ry:n julkaisuja 28(4), 27–33.

Jallionoja, Riitta (2009) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus.

Jallionoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (2014) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus.

Johnston, Denise (1995) Parent-child visitation in jail or prison. Teoksessa Katherine Gabel & Denise Johnston (toim.) Children of Incarcerated Parents. New York: Lexington, 135–143.

Judén-Tupakka, Soila (2007) Askelia fenomenologiseen analyysiin. Fenomenologinen menetelmä empiirisessä tutkimuksessa. Teoksessa Eija Syrjänen & Ari Eronen & Veli-Matti Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. 2.painos. Tampere University Press, 62–90.

Jähi, Rita (2004) Työstää, tarinoida, selviytyä. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1015.

Karsikas, Vuokko (2006). Lapsen asema vankeinhoidon perhetyössä. Kontra 2/2006.

Kemppainen, Jaana (2001) Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kraav, Inger & Lahikainen, Anja Riitta (2000) Perheen turva ja turvattomuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 91–118.

Laine, Timo (2001) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.

- Laine, Timo (2015) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimus-metodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 29–51.
- Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.
- Lapintie, Anastasia (2016) Päivä Kerrallaan. Opas läheiselle ja rangaistukseen tuomitulle. Saatavilla sähköisesti http://www.vankienomaiset.fi/files/243-Paivakerrallaan_8_2016.pdf. Viitattu 10.3.2017.
- Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Rikosseuraamusalan julkaisu 2013.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi-ja_perhetyon_periaatteet_.pdf. Viitattu 20.3.2017.
- Lastensuojelun käsikirja, Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus>. Viitattu 16.2.2017
- Litmala, Marjukka (2002) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY.
- Martynowicz, Agnieszka (2011) Children of imprisoned parents.
<http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2013/12/DIHR.pdf>. Viitattu 13.3.2017.
- Mbure, Wanjiru (2012) Conceptualizing the “Dark side“ of the family communication. Teoksessa Lorreen Olson & Elizabeth Baiocchi-Wagner & Jessica Kratzer & Sarah Symonds (toim.) The dark side of family communication. Cambridge: Polity, 1–23.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael (1994) Qualitative data analysis. 2. painos. California: Sage
- Mäkinen, Olli (2006) Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Naser, Rebecca & La Vigne, Nancy (2006) Family Support in the Prisoner Reentry Process: Expectations and Realities. *Journal of offender rehabilitation* 43(1), 93–106.
- Nesmith, Ande & Ruhland, Ebony (2008) Children of incarcerated parents: Challenges and resiliency, in their own words. *Children and Youth Services Review* 30(10), 1119–1130.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

Nätkin, Ritva (2009) Alkoholiongelmainen perheessä – vieras ja sopimaton. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 63–82.

Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/kX66Am1fz/1_2003_Perhe_muurin_toisella_puolella.pdf. Viitattu 23.2.2017.

Poehlmann, Julie (2005) Representations of attachment relationships in children of incarcerated Mothers. *Child Development* 76(3), 679–696.

Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Eija Sevón ja Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 93–107.

Pösö, Tarja (2009) Sosiaaliset ongelmat ja hyvän olon tunne. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 153–163.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/tE4LLWEpz/RISE_vuosikirja_2015_WEB.pdf. Viitattu 15.2.2017.

Ritala-Koskinen, Aino (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.

Ryynänen, Hannakaisa & Suomela, Maarit (2011) Lähelle. Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2011. <http://www.krits.fi/fin/julkaisut/raportit/>. Viitattu 20.3.2017.

Rämö, Katri (2011) “Linna vaikuttaa niin moneen ihmiseen”. Vanhemman vankeusrangaistuksen merkitys lapselle. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Saari, Salli (2000) Kuin salama kirkkaalta taivaalta: kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Otava.

Santanen, Johanna (2013) Poissaolon tarinoita. Vankilassa olevien vanhempien ja vanhemman vankeuden kokeneiden lasten kertomaa. Tampereen yliopisto, Pori. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Sassi, Tarja (2011) Suljettujen vankiloiden vanhempi-lapsi tapaamistilat. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 2/2011. <http://www.krits.fi/fin/julkaisut/raportit/>. Viitattu 25.2.2017.

Sassi, Tarja & Huhtimo, Petra (2006) ”Kun perhe lusii”. Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Oppaita 1/2006. http://www.porttivapauteen.fi/filebank/577-Kun_perhe_lusii.pdf. Viitattu 21.3.2017.

Savolainen, Vilja (2013) Vankeuden värittämä elämä. Vanhemman vankeustuomio osana lapsuutta. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikka. Pro gradu -tutkielma.

Schmalenbach, Herman (1977) On Society and Experience. The Heritage of Sociology. Käänt. Günther Lüschen & Gregory P. Stone. London & Chicago: The University of Chicago Press (saks. alkuteos 1922).

Seuraamukset ja säännökset, Rikosseuraamuslaitos.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/vankeus.html>. Viitattu 17.2.2017.

Sevón, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 13–26.

Shlafer, Rebecca & Poehlmann, Julie (2010) Attachment and caregiving relationships in families affected by parental incarceration. *Attachment & Human Development* 12(4), 395–415.

Tudball, Nola (2000) Doing it Hard: A Study of the Needs of Children and Families of Prisoners in Victoria, Victorian Association for the Care and Resettlement of Offenders (VACRO), Melbourne. http://www.vacro.org.au/portals/0/doing_it_hard_report.pdf. Viitattu 15.4.2017.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.–2. painos. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.

Yhteydet ulkopuolelle, Rikosseuraamuslaitos.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhteydetulkopuolelle.html>. Viitattu 16.2.2017.

YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Viitattu 11.3.2017.

Yocum, Annie & Nath, Sanjay (2011) Anticipating Father Reentry: A Qualitative Study of Children's and Mothers' Experiences. *Journal of Offender Rehabilitation* 50(5), 286–304.

LAIT JA ASETUKSET

Rikoslaki 29.8.2008/578

Rikoslaki 8.4.2011/329

Tutkintavankeuslaki 10.4.2015/394

Vankeuslaki 23.9.2005/767

Vankeuslaki 10.4.2015/393

LIITTEET

LIITE 1: HAASTATTELUKUTSU

KUTSU HAASTATTELUUN

Onko vanhempasi vankeus ollut osa lapsuuttasi?

Haen haastateltavaksi kaiken ikäisiä aikuisia, joilla on lapsuusajan kokemus vanhemman vankeudesta!

Olen sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen pro gradu -tutkielmaa aikuisista, joilla on lapsuuden kokemus vanhemman vankeudesta. Haluan selvittää vanhemman vankeuden merkityksiä lapsuudessa, sekä myöhemmässä elämässä.

Vanhemman vankeus koskettaa koko perhettä ja etenkin lasta. Joskus nämä lapset saattavat jäädä yksin asian kanssa. Onkin tärkeää, että vanhemman vankeuden kokeneiden henkilöiden kokemuksia nostetaan esille. Tutkielmani avulla näiden vanhemman vankeuden kokeneiden henkilöiden kokemukset tulevatkin näkyvämmiksi ja voivat jatkossa palvella samankaltaisissa tilanteissa olevia.

Jos siis sinulla on lapsuusajan kokemus vanhempasi vankeudesta ja olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni, toivon sinun ottavan rohkeasti yhteyttä. Haastattelut ovat täysin luottamuksellisia ja aineistoa tulen käyttämään vain tutkielmaani varten. Lopullisesta pro gradu -tutkielmasta ei ole mahdollista tunnistaa henkilöitä. Vastaan mielelläni tutkielmaani koskeviin kysymyksiin!

Haastattelupyyntöä saa välittää eteenpäin.

Ystävällisin terveisin,

Matleena Kukkonen

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön opiskelija

Kukkonen.E.Matleena@student.uta.fi

LIITE 2: TEEMAHAASTATTELURUNKO

Taustatiedot:

- ikä haastatteluhetkellä
- vanhemman vankeuden kesto ja ajankohta
- vangittu vanhempi etä/lähivanhempi/äiti/isä
- tuomion syy
- perhe

AIKA ENNEN VANHEMMAN VANKEUTTA

- Perhetilanne (sisarukset, asuminen)
- suhde vanhempiin ja sisaruksiin
- tietoisuus vanhemman elämäntavasta/rikollisuudesta
- arki (koulu, kaverit, päihteet)

VANHEMMAN VANKEUSAIKA (ajankohta ja kesto)

- Pidätys/vankeuden alku
- vanhemman vankeudesta kertominen
- yhteydenpito (tapaamiset)
- vanhemman vankeuden vaikutukset arkeen (asumisjärjestelyt, kotiin jäävä vanhempi, mahdolliset ongelmat)
- omat tunteet liittyen vanhemman vankeuteen ja niiden käsittely (tukimuodot, vertaisryhmät, viranomaiset)
- suhde vangittuun vanhempaan
- muut perhesuhteet ja ihmissuhteet (perhe, kaveri, sukulaiset)
- oman pärjäämisen/selviytymisen arviointi vanhemman ollessa vankilassa (voimavarat, toiveet, haasteet)

VANHEMMAN VANKEUDEN JÄLKEEN

- kotiinpaluu
- muutokset arjessa (perheessä)
- suhde vangittuun vanhempaan ja muihin perheenjäseniin
- uudet tuomiot

AIKUISUUS/NYKYHETKI

- vaikutukset aikuisuudessa (näkykö arjessa)
- asian käsittely aikuisiällä
- suhde vangittuna olleeseen vanhempaan
- suhde muihin lapsuusajan läheisiin ihmisiin (perhe)

LIITE 3: TUTKIMUSLUPA

TUTKIMUSLUPA

Osallistun Tampereen yliopiston sosiaalityön opiskelijan Matleena Kukkosen tekemään pro gradu -tutkielman haastatteluun. Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää aikuisikäisten lapsuudenkokemuksia vanhemman vankeuden merkityksistä niin lapsuudessa kuin myöhemmässäkin elämässä.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voin kieltäytyä ja keskeyttää tutkimukseen osallistumisen missä vaiheessa tahansa. Voin myös jälkikäteen peruuttaa osallistumiseni tutkimukseen tai lisätä halutessani tietoja. Tutkimusta varten kerättävä aineisto on salassa pidettävää ja sitä käsitellään luottamuksellisesti. Lopullisesta tutkimusraportista ei ole tunnistettavissa yksittäisiä henkilöitä, eikä raportissa julkaista haastateltujen nimiä.

Lupaudun pro gradu -tutkielman haastatteluun.

Tutkimukseen osallistuvan nimi:

Aika ja paikka

Allekirjoitus